

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BÖLÜMÜ**

**HACI MURAT UTAR'IN ANLATILARININ
PERFORMANS TEORİYE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hüseyin TAŞDEMİR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Hamiye DURAN**

ANKARA - 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

H¼seyin TAŞDEMİR'e ait Hacı Murat UTAR'ın Anlatılarının Performans Teoriye G¼re Değerlendirilmesi adlı çalışma, j¼rimiz tarafından T¼rk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan Prof. Dr. Öcal OĞUZ

Akademik Ünvani, Adı Soyadı

(İmza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Hamiye DURAN

(Danıřman)

(İmza)

Üye Prof. Dr. Metin ERGUN

ÖNSÖZ

Türk halk anlatıları hakkında bugüne kadar birçok çalışmalar yapılmıştır.“Canlı Bir Gösterim” çerçevesinde, biz kendi çalışma alanımız olan, Kars yöresine baktığımızda; sözlü kültür geleneğinin, bu yörede günümüzde hâlen zengin imkânlara sahip bir devamlılık arz ettiğini görmekteyiz. Bizim ele aldığımız Karslı Hacı Murat Utar’ın halk anlatılarının dışında, bölge araştırıldığında, bir kişinin çalışmalarının kifâyet etmeyeceği kapsam da bir çalışma alanı söz konusudur. Yörede halk anlatılarının “Performans Teori (Canlı Bir Gösterim)” kuramıyla örtüşen ve incelenebilir, açıklanabilir bir şimdiki zamanı ihtiva etmesi, durumuyla çalışmamızın, bu kuram çerçevesinde daha faydalı olacağına inandık.

Çalışmamızda, Performans Teorinin izahı üç kısımda incelenmektedir. Bu bölümler içerisinde performans Teorisinde doku ve bağlam, mesaj ve iletişim, sosyal çevre başlıklarıyla bilgi verdikten sonra bunların ışığında performans teori’nin (Canlı Bir Gösterim) ne olduğunun anlaşılmasını sağlamaya çalışarak, bu teori çerçevesinde konumuzu inceledik.

Halk Anlatılarının Genel Özellikleri hakkında, bilgiler vererek kendi anlatılarımız paralelinde tespitler yapmaya çalıştık. Bu tespitlerimizin ilki Kars yöresindeki hikâyecilik geleneği ve halk hikâyelerinin konularının ve kaynaklarının neler olduğu hakkında özetle bir fikir sahibi olmak ve Hacı Murat Utar’ın halk anlatılarındaki yerini tespit etmektir. Bu cümleden

hareketle bu manada önbilgileri oluşturarak geleneğin daha anlaşılır olmasını sağlamak amacını gerçekleştirmek istedik.

Anlatıların araştırma konusu kapsamında derlenen anlatı metinleri, bağlam (=context) özellikleri hesaba katılarak, Edebiyat ve Halk biliminin metotlarının yardımıyla tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu tahliller Metin (halk hikayesi), Anlatıcı (hikayeci),Anlatıların Dinleyici çevresi başlıkları altında yapılmıştır.

Birinci bölüm Hacı Murat Utar'ın hayatını anlatırken Anlatıcımızın başından geçen önemli olaylar, tarihler, anlatı repertuarını oluşturmaya başladığı zamanlar ve bugünkü durum verilmiştir. Ayrıca zaman zaman anlatıcımızın beyanatlarına yer verilmiş ve bu beyanat çerçevesinde anlatı geçmişi ve sanatçı kişiliği yansıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Hacı Murat Utar'ın repertuarındaki halk anlatılarının mahiyeti, teşekkülü hakkında bilgi verdikten sonra, anlatılarındaki anlatım problemlerini ele almaya çalıştık. Bu cümleden olarak, önce anlatıların motif halkaları ve olay örgüsü daha sonra da sırasıyla tema-konu, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcısı ile anlatım tarzları gibi meseleler değerlendirilmiştir. Anlatıların dil ve anlatım özellikleri hakkında, genel bir bilgi verdikten sonra, anlatılardaki kahramanların isimleri ve bunu müteakip sırasıyla benzetmeler, ses taklidi kelimeler, deyimler ve mizah alt başlıklarıyla anlatıların dil ve anlatım özellikleri incelenmiştir.

“Kaynakça” da çalışmanın hazırlanması sırasında, yararlandığım kaynaklar alfabetik bir düzene bağlı kalınarak, verilmiş ve bu eserlerden yapmış olduğumuz alıntılar, çalışmamızın içinde belirtilmiştir.

Anlatıların anlatı metinleri, anlatıcının anlatmış olduğu, yöresel ağız tarzıyla verilmiştir. Halk anlatılarında geçen anlamı bilinmeyen kelime ve ifadeler, değışik kullanılan kelimeler, “Sözlük” kısmında açıklanmıştır.

Bu Çalışmanın sona ermesinde bazılarının isimlerini yazdığım, bazılarında ise maalesef bahsedemediğim Kars’ın Akyaka İlçesi ve Büyük Aküzüm köyündeki dost ve arkadaşlarıma, özellikle anlatıcımız Hacı Murat Utar’a teşekkür etmeyi zevkli bir vazife saymaktayım. Tezin hazırlanması sırasında öneri ve görüşleri ile danışmanlık yaparak beni yönlendiren sayın hocam Yrd.Doç.Dr.Hamiye DURAN ve yine değerli görüşlerinden faydalandığım Prof.Dr.M.Öcal OĞUZ’a teşekkürü bir borç bilirim.

HÜSEYİN TAŞDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
 GİRİŞ	 1
 1. Performans Teori	 1
1.1. Performans Teoride Halk Hikayeciliği, Doku ve Bağlam	1
1.2. Mesaj ve İletişim	5
1.3. Sosyal Çevre.....	8
 2. Halk Anlatılarının Genel Özellikleri	 12
2.1. Kars Yöresinde Hikayecilik Geleneği	11
2.2. Kars Yöresinde Hikayelerin Konuları ve Kaynakları	13
2.3. Hacı Murat Utar'ın Yeri	18
 3. Araştırma Konusunun Özellikleri	 21
3.1. Metin	21
3.2. Anlatıcı	25
3.3. Anlatıların Dinleyici Çevresi	29

BİRİNCİ BÖLÜM

HACI MURAT UTAR'IN HAYATI

1.1 Anlatıcıya Genel Bakış	32
----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

HİKAYE METİNLERİNİN İNCELENMESİ

2.1. Anlatıların Teşekkülü	37
2.1.1. Neucubılıh Anlatısı	38
2.1.2. Şengülüm-Şengülüm Anlatısı	38
2.1.3. Büyük İskender Anlatısı	39
2.1.4. Hz.Yusuf ve Züleyha Anlatısı	39
2.1.5. Ermeni Baskını Anlatısı	40
2.1.6. İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı Anlatısı	40
2.2. Anlatıların Tahlili	40
2.2.1. Neucubılıh Anlatısı	42
2.2.2. Şengülüm-Şengülüm Anlatısı	44
2.2.3. Büyük İskender Anlatısı	46
2.2.4. Hz.Yusuf ve Züleyha Anlatısı	51
2.2.5. Ermeni Baskını Anlatısı	56
2.2.6. İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı Anlatısı	59
2.2.7. Motif Halkaları ve Olay Örgüsü.....	61
2.3. Tema-Konu	63
2.4. Zaman.....	67
2.5. Mekan	71

2.6. Şahıs Kadrosu	73
2.7. Bakış Açısı ve Anlatıcısı	77
2.8. Anlatım Tarzları.....	78
2.8.1. Hakim/İlahi Bakış Açısı ve Anlatıcısı	86
2.8.2. Kahraman Anlatıcı	87
2.8.3. Müşahit Anlatıcı	87
2.9. Anlatıların Dili ve Anlatım Özellikleri	89
2.9.1. Kahramanların İsimleri.....	91
2.9.2. Benzetmeler	92
2.9.3. Ses Taklidi Kelimeler	93
2.9.4. Deyimler	94
2.9.5. Mizah.....	95
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	103
EKLER	107
1. SÖZLÜK	107
2. AÇIKLAMALAR	112
3. METİNLER	
3,1, Neucubılıh Anlatısı	113
3.2. Şengülüm-Şengülüm Anlatısı.....	116
Büyük İskender Anlatısı	118
Hız.Yusuf ve Züleyha Anlatısı	121
Ermeni Baskısı Anlatısı	125
İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı Anlatısı	127
ÖZET	128
ABSTRACT	131

KISALTMALAR

1- (BİA)	=	Büyük İskender Anlatısı
2- (NA)	=	Neucubılıh Anlatısı
3- (HYZA)	=	Hazreti Yusuf ve Züleyha Anlatısı
4- (EBA)	=	Ermeni Baskını Anlatısı
5- (ŞŞA)	=	Şengülüm-Şüngülüm Anlatısı
6- (İZSA)	=	İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı Anlatısı

GİRİŞ

Konusu, Kars'ın Büyük Aküzüm köyünde yaşayan “halk anlatıcısı” ve onun “anlatı repertuarı”nın incelenmesi şeklinde isimlendirilebilecek bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında, performans teori hakkında bilgi verilerek, Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarının performans teori bağlamında değerlendirilmesi gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Kars'taki halk hikâyeciliği geleneğini, Hacı Murat Utar, onun halk anlatı repertuarının tespiti ve incelenmesi meseleleri, ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Yapacağımız çalışma da anlatıların belirli başlıklar altında incelenmesiyle beraber Hacı Murat Utar'ın Kars yöresindeki Halk Hikâyeciliği açısından yeri tespit edilecek ve halk anlatılarının Türk Halk bilimi açısından değerlendirilmesi gerçekleştirilecektir.

1. Performans Teori

1.1 Performans Teoride Halk Hikâyeciliği, Doku ve Bağlam

“Sözlü edebiyat bir çeşitlemeler edebiyatıdır. Bu edebiyatı dinleyiciye sunan yaratıcı(anlatıcı) her sunuşta anlatısına irili ufaklı değişmeler sokar. (Başgöz, 1986:45) Bu nedenle sözlü edebiyat sayısız çeşitlemelerle yayılır. Bu çeşitlemeler aynı anlatıcının aynı anlatıyı farklı zamanlarda farklı

şekillerde icrâ ederek, değişen çevre seyirci ve sosyo-kültürel yapı gibi çeşitli etkenlerle her defasında farklı performanslarla sunmasına sebep olur.

Alan Dundes, Rogers Abrahams, Dan Ben Amos, Robert Georges ve Kennerh Golstein gibi folkloristler, folkloru bir gösterim, bir canlı anlatım, bir eylem, bir metni canlandırma, tiyatro gibi oynama olarak görürler. (Başgöz,1992:26) Buna bağlı olarak gösterim kuram her halk anlatısını anlatıldığı an içinde dinleme gereksinimini doğurur. Anlatıcı geleneksel tiyatrodaki meddah benzeri bir tiyatral oyun sergiler gibi halk anlatısını sergiler.

Lomax, halk türküsünü ve halk danslarını bir “gösterim” (performance) olarak kabul eder. Ona göre, türkü biçimi sadece türkünün metnini ve ezgisini incelemekle ortaya çıkmaz. Türkü ve dans biçimi okuyucu veya oyuncunun vücutlarının duruşu (ayakta, oturarak), enerjilerini boşaltmadaki özelliklerinin, icrâcıların birbiri ile ilişkisinin dinamiği (solo veya grup okuma) ve okuyucu ile dinleyici arasındaki etki alışverişi gibi karmaşık elemanların bir bileşiği olarak anlaşılması gerektiğini söylemektedir. (Lomax1968 bkz. Mirzaoğlu,2001) Canlı performans aynı zamanda bir vücut dili iletişimini de ortaya koyar ve halk anlatıcısının yaptığı her şey dinleyicilerin anlatıyla bütünleşmesini sağlamaya yöneliktir. Anlatıcı jest-mimik ve vücut pozisyonuyla anlatının etkinliğini arttırmakta ve dinleyiciyle arasındaki alış veriş güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gösterimci okulun diğer bir temsilcisi Dan Ben Amos, folkloru canlı bir gösterim, canlı bir sahneleme olarak kabul eder. Ben Amos’un folklor

anlayışında, iletişim ve gösterim önemlidir. Ona göre, folklor olayı daha evvel öğrenilmiş ve zihinde kalıplar halinde muhafaza edilmiş, değişmez metinlerden ve birimlerden oluşmaz. Folklor, sözle verilen bir mesajdır; her zaman, kişisel ve sosyal değişkenler içinde ortaya çıkar. Sosyal değişkenlere göre folklorun mesajı, biçimi, işlevi, yapısı, nakışları değişerek kendini gösterdiği için, Amos, üçlü bir araştırma modeli önerir: 1) Kişisel boyut (anlatıcı-oyuncu), 2) Sosyal boyut (dinleyici-izleyici), 3) Söz boyutu (Bascom, 1977:36-53 bkz. Çobanoğlu, 1999). Anlatıcı bu folkloru canlı bir sahnelemeye ortaya koyarken anlatıya kendini öyle kaptırır ki adeta anlatıyla bütünleşir. Her anlatı canlı bir gösterim ortamının getirdiği yaşantılar ve yaşantı anı mesajlarıyla doludur. Anlatının doğru incelenebilmesi ve anlatma olayının doğru tespit edilebilmesi için aşağıdaki modele iyi bakmamız gerekir:

1. Her hikâye anlatım esnasında bir anlatıcı, mesajı alıp anlamlandırıcı, çözümleyici (decoder) vardır. Halk hikâyesinde gönderici hikâyeyi anlatan, âşık, meddah; çözümleyici ise dinleyici/dinleyicilerdir. Mesajı alanla veren, daha evvel gelenek içinde biçimlenmiş bir mesaj biçimiyle iletişim kurar. Mesajı vermek ve çözümlemek işi dil vasıtasıyla yapıldığı gibi, sözün dışında kalan vücut ve yüz hareketleriyle de yapılır. Karşılıklı mesaj alış-verişi ve yorumlanması işi hikâye anlatımı boyunca devam eden bir iştir.

2. Her hikâye anlatım olayı bir sosyal olaydır. Bu olayda en az bir kişi hikâye anlatıcısı, bir kişi de hikâye dinleyicisi rolünü üstlenir. İcraya katılanlar, kendi kimliklerinin yanında anlatıcı ve dinleyici sosyal kimliklerine bürünürler. Bir dede torununa bir hikâye anlatırken; dede anlatıcı, torun ise dinleyici kimliklerini benimsemiş olurlar. Bu yeni sosyal kimlikleriyle, dede anlatım esnasında gelenek dâhilinde mesajı kurup, formülleştirip gönderir; torun gönderilen mesajı alıp, çözüp gelenek bünyesinde var olan kurallara göre karşılık verir. Böylece folklorun eğlendirme, vakit geçirme, bir ders verme gibi bir sosyal işlevselliği gerçekleşmiş olur.

3. Her hikâye anlatım olayı tektir, onun tam bir benzeri yoktur. Zaman, mekân ve bağlam değişmiştir. Anlatan ve dinleyenler aynı olsa bile icrânın tam olarak bir diğerine benzemesi mümkün değildir. Çünkü her hikâye anlatım olayında anlatıcı ile dinleyici arasında karşılıklı olarak etkileşim meydana gelir. Bu karşılıklı etkileşim elbette hikâye anlatımını da etkiler. Yani hikâye anlatımı, anlatıcının, dinleyicinin ve hikâyenin birleştiği ortak noktada belirir. (Başgöz,1992:31)

Halk anlatılarının canlı bir gösterim olması dolayısıyla aynı anlatıyı ikinci bir defa dinleyen dinleyicilerin, anlatıdan farklı mesajlar almaları ve farklı bir şekilde etkilenmeleri söz konusudur. Aynı şekilde anlatıcı da anlatıyı anlattığı çevre, dinleyiciler, gerek ortam psikolojisi, gerekse o anki şahsi psikolojisi bağlamında, metni farklı bir canlandırma şekliyle icrâ eder. Her halk anlatısı yörenin geleneksel yapısıyla ilişkili olarak devam eden bir geleneksel faaliyet ve geleneğin devamı niteliğini taşır.

Bir de doku, metin ve bağlam arasındaki iç içe geçmiş ilişkiyi incelemek gerekir. Bağlamda meydana gelen değişiklik dokudaki bir değişikliği açıkça etkiler. Örneğin; bayan bir anlatıcı veya dinleyici kullanılması yasak bir kelimeyi daha hafif bir ifadeyle değiştirmeye sebep olabilir. Metin ise, doku ve bağlama göre daha az değişen bir yapıya sahiptir. (Ersoy,2003:34-35) Bu değişimin metni esas alarak en az değişkenin metin olduğunu, buna karşılık doku ve bağlam “canlı gösterimde” anlatıcı ve anlatı arasındaki diğer etmenlerce değişkenliğinin doku ve bağlamı en çok değişken şeklinde ortaya çıkardığıdır. Folklor ürünlerinin geneli için kabul edilen karşılıklı iletişime dayalı ana özelliği hikâyeci/âşıkların anlattığı ve anlatıcı dinleyici arasında oluşan ilişki her haliyle karşılıklı iletişim olarak ortaya çıkan bir gösterimdir. Hikâye anlatıcısı ile dinleyicisi veya dinleyicileri arasında

kurulan bu karşılıklı iletişim günlük hayatta kurduğumuz herhangi bir iletişimden farklı olarak ortaya çıkan sanatsal bir dışavurum formudur.(Ersoy, 2003: 33-34)

Bu sanatsal dışa vurum hem bir onore edilmek, hem de onore etmek ve aynı zamanda günlük yaşamın informalliği içerisinde formal bir ortam gereksinimini de gideren sosyal bir olayın halk arasındaki en üst noktasıdır.

Bağlamsız metin, ister hikâye ister başka bir folklor ürünü olsun inceleme için yetersizdir. Malinovski'nin "Şüphesiz, metin çok önemli; fakat bağlamsız bir metin, ölüdür." (Malinovski, 1948:104) diyerek, bağlamın önemini belirtmesinden bu tarafa, icrâ ortamı, bağlam, bağlamdaki işlevler, çağdaş folklor çalışmaları için temel kavramlar haline gelmiştir.

Malinovski'nin bağlam üzerine sözlerini değerlendirdiğimiz de canlı bir gösterim olmadıkça metinlerin varlığının bir önemi olmadığını görmekteyiz. Ancak canlı gösterim, anlatıcı, metin ve dinleyici bir araya geldiğinde gerçek bir folklor olayının gerçekleştiği bizim de kanaatimizdir.

Mesaj ve İletişim

Moles'e göre iletişimin tanımı şu şekildedir: "Herhangi bir repertuardan belirli yasalara göre bir takım sembolleri alıp toplayan bir vericinin, zaman ve mekan çerçevesinde mesajın transfer edildiği kanalın ve mesajı oluşturan sembolleri alan kendi repertuarındaki sembollere göre çözümleyen ve bu

semboller bütününün ötesinde biçimler, işleyen bir alıcının birbirine bağlanmasıdır.” (Moles, 1983:84)

Halk anlatıcısının kendi repertuarında bulunan ve gelenek-görenek örgüsüyle donanmış bir metnin vericinin, zaman ve mekan bağlamında dinleyiciye göre motive olmasının sonucunda dil vasıtasıyla anlatımın transfer edilmesi ve buna bağlı olarak dinleyenlerin mesaj olarak gelen metni kendi repertuarındaki birikimlere göre çözümleyerek değerlendirmesine folkloral iletişim diyebiliriz.

Başgöz'den naklen Roman Jakobson'a göre bir iletişim olayında bulunan ortak elemanları şöyle sıralayabiliriz:

“a)İletişim olayına katılanlar: konuşmacılar, dinleyenler, mesaj verenler, sözcüler, yorumcular, b)Kullanılacak iletişim yolları: konuşma, yazma, kitap basma, türkü söyleme, hikâye anlatma, ıslık çalma, yüz ve beden hareketleri, koku verip alma, dokunma gibi iletişim yolları. c) İletişimin yer aldığı çevre, mesajın verildiği, alındığı, uzalıp kısaltıldığı, yorumlandığı, sevildiği veya yerildiği yer. d)Mesajın biçimi: şiir, hikâye, türkü, vaaz, siyasi nutuk, satıcıların bağırımları. e)Verilen mesajın içeriği, mesajın anlamı ne demek”

Bu ortak elemanların öncelinde ana-ortak elemanlar oluşturursak, bu elemanları şöyle sıralayabiliriz: a)Anlatıcı, b)Dinleyici, c)Anlatı(mesaj) .

Hikâye dinleyen, hikâye anlatanın misafiridir.(Benjamin, 2001:92)Halk anlatıcıları anlatıya gelenlere karşı hürmetkar bir tutum sergileyerek dinleyicileri hoşnut etmekte ve dinleyicilere bir ev sahibinin yemeklerini, ikram etmesi gibi anlatılarını ikram etmektedir.

Dan Ben Amos'un "Folklor sözle verilen bir mesajdır." Sözüne sözle verilen mesajın yanına bazı unsurlar koyarak katılabiliriz. Bu mesaj aynı zamanda jest ve mimiklerle verilmekte ses tonu aktif kullanılmaktadır. Çoğu zaman anlatıcı, anlatıyı yaşanan olaylara bir mesaj vermek amacıyla da anlatmaktadır. Ayrıca kalıplaşmış sözlerin halk anlatılarındaki yeri de kanaatimizce inkar edilemez.

Dinleyici olmadan, geleneksel halk hikâyesi anlatımı gerçekleşmez. Hikâyenin uzunluğunu, kısalığını ve anlatım seyrini anlatıcı ile dinleyici arasında kurulan iletişim tayin eder. Değişken olmasına rağmen dinleyicinin hikâyeci ve hikâye üzerindeki etkisi araştırılmalıdır. (Ersoy, 2003:37). Bu etkileşim genelde anlatıcı üzerinde bir motivasyon, anlatı üzerinde ise olayın genel seyri değişmeden yapılan eklemeler, çıkarmalar ve çeşitli değişikliklerdir.

Sözlü kültürden beslenen tâhkiyeli ürünler, icrâcıyla dinleyici/seyirci arasında kurulan iletişim sonucu karşılıklı eğlenme, bilgilenme, hoşça vakit geçirme esasına dayanmaktadır. Bizim konumuz olan, tahkiyeli metin türünün icrâsı esnasında en az bir kişi, genellikle bir dinleyici/izleyici kitlenin bulunması gerekmektedir. Esasen dinleyicisiz/seyircisiz hikâye anlatımı bir "icrâ" olarak kabul edilmez. Tâhkiyeli metinlerin icrâ ortamındaki durumu ve anlatıcı-dinleyici arasındaki canlı performansı göz önünde bulundurarak çalışmalar yapan İlhan Başgöz bu durumla ilgili olarak : " Dinleyicilerin konumu, kültürü, beklentileri, dünya görüşleri önemli değişimler yapar." diyerek, Azadovski'den naklen anlatılanla dinleyen arasındaki karşılıklı etkileşme biçimlerini çeşitli örnekler vererek tartışmaktadır. Aynı çalışmada Robert George ise "Her hikâye anlatım olayında en az bir mesajı kurup veren (encoder) ile bir de mesajı alıp çözümleyen (decoder) vardır. Her hikâye anlatım olayında bu ikili arasında iletişim kurulur." (Azadovski, 1992:31)

Halk anlatılarında iletişimin iki ana unsurunun bulunması şarttır. Bu ana unsurlardan birincisi anlatıcı/hikâyecî ve ikincisi de bu anlatıyı dinleyecek bir dinleyici/seyirci kitlesidir. Bu iki ana unsurun birbiriyle olan ilişkisi, etkileşimi ve yönlendirmesi karşılıklı etkileşimi sağlar. İletişimin başarılı olması için seyircinin anlatıcıyı iyi motive etmesine, anlatıcının da seyirciyi en üst düzeyde etkilemesi kaçınılmazdır. Seyirci, halk anlatısında verilmek istenen mesajı ne kadar anlayabilmişse anlatıcı o kadar başarılıdır. Esasen başarısız anlatıcı yoktur. İletişimi kuracak bir anlatıcı/hikâyecî varlığının kabul edilmesinin onayı seyircinin anlatıcıyı dinlemesidir.

Hikâyelerin yapısı, iki boyutlu bir iletişim ile şekillendirilen iç içe geçmiş iki halka biçimindedir. Hikâyelerde birincisi hikâyeyi meydana getiren âşık kimliği içinde dinleyiciye/seyirciye doğrudan iletilen, ikincisi ise hikâyede konunun kahramanları ağzından ve onların aralarındaki olaylardan hareketle dolaylı olarak kurulan iletişim olmak üzere iki iletişim boyutu vardır.(Çobanoğlu, 2000: 166)

Bu iletişim boyutları sayesinde alıcı (dinleyici) ve aktarıcı (dinleyici) arasındaki etkileşim, anlatıcının performansı ve dinleyicinin ilgisi çerçevesinde üst düzeye çıkar.

1.3. Sosyal Çevre

Dinleyici/seyirci ve hikâyecî/anlatıcı bir sosyal ortamda halk anlatısını gerçekleştiren iki temel elemandır. Dinleyicinin sosyo-kültürel yapısı ve bulunduğu zaman, mekan içerisinde anlatıya bakış açısı halk anlatısını yönlendirdiği gibi anlatıcının seyirciyle olan ilişkisi de halk anlatısının uzunluğunu, kısalığını ve içeriğini etkiler.

Âşığın yetiştiği sosyal çevre, etkilendiği ve etkilediği kimseler etraflıca araştırılmalıdır. Dinleyici çevre ile anlatıcının birlikte yaratması olan hikâye gösteriminde hikâyeci/âşığın repertuarındaki hikâyelerin muhtevasıyla kendi kişiliği arasındaki ilişkiler, hikâyecilik geleneğiyle olan bağı, kültürel birikimi, dili kullanma, kâbiliyet, rol yapma/taklit edebilme yeteneği, şahsi anlatım tarzı, müzisyenliği, kısaca sanatkarlığı üzerinde durulmalıdır.

Bizim gözlemlediğimiz bu bağlamda sanatçının bir usta-çırak ilişkisi içerisinde kendi kabiliyeti ve zaman içindeki gelişiminin birikimiyle anlatının gerçekleştiğidir.

Finnegan, sözlü şiir yaratıcılarının eğitim almadıklarını, şairliği, usta şairleri seyrederek, dinleyerek ve zaman içerisinde özümseyerek çocukluktan itibaren öğrendiklerini söylüyor. Bu şairlerin profesyonel olmadıklarını, belli bir statüde yer almadıklarını, yaşadıkları çevrede çiftçilik, endüstri işçiliği, balıkçılık, inşaat işçiliği, ev hanımlığı gibi mesleklerde çalıştıklarını belirtiyor. Finnegan'ın Polynesia adaları, Raunda, Etiopia ve İrlanda'daki sözlü şiir geleneği içindeki şairler hakkındaki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz: Şairler, ezbere şiir söyleyen(reciver) ve şiir besteleyen (composer) şairler olmak üzere iki kısımdır. Şiir okuyucuları eski eserleri nadiren değiştirerek icrâ ederler. şiir besteleyen şairler ise kendi hünelerini ortaya koyarlar. Bunlar genellikle sarayda veya saray çevresinde yaşarlar, dini, politik şiirler söylerler; kral veya kralın atalarının kahramanlıklarını metheden şiirler söylerler, geçimleri de orya aittir. Bunların dışında yaygın ikinci bir tip şair olan ve serbest yetişen şairler(free-lance poets) vardır. Herhangi bir yere bağlı olmayan bu şairler, içinde yaşadıkları halkın dünya görüşü ve zevkini yansıtır. Geçimlerini sanatıyla sürdüren bu şairlerin yaşlıları, aralarında yaşadığı halk tarafından temin edilir ve onlar tarafından korunurlar (Finnegan, 1977:192-198).

Finnegan'ın bu görüşlerine baktığımızda Kars yöresinde de halk anlatıcılarının genelde işlerinin halk tarafından verildiği ya da eğlence amaçlı halkın içinde halkla beraber yaşayarak; çiftçilik, hayvancılık gibi uğraşılara sahip olan kabil kişilerin, yörenin düğün, nişan, sünnet, cenaze veya farklı bir sosyal olay sebebiyle toplanmaları esnasında hiçbir karşılık beklemeden halk anlatılarını icrâ ettikleri görülür.

“Hikâye anlatan âşığın sesi, sazı, kişileri taklit etmesi, sesini alçaltıp yükseltmesi, anlatımının elemanlarıdır. Onun susması, bir zaman konuşmaması bile anlatımı etkileyen faktördür. Hikâyecinin vücut hareketleri, yavaş veya hızlı dolanması, oturması, sazını taşımasındaki güzellik ve aykırılık gösterimi etkileyen elemanlardır. Onun bilgi dağarcığı, yaratıcı olarak yetenekleri, yaşı, sosyal sınıflar içindeki yeri, dini inançları, değer yargıları hikâyeden ayrılmayan, gösterimi canlı hale sokan sanat faktörleridir.” (Başgöz, 1992: 27)

Halk anlatıcısı halkın kültürel yaşamının bir aynası gibidir. Halkın sosyal yapısı onun anlatılarının içinde yer alır. Ayrıca halk anlatıcısı anlatı geleneğine kendi şahsi kabiliyetlerini katarak her türlü hareketiyle anlatıyı etkiler.

2. Halk Anlatılarının Genel Özellikleri

2.1.Kars Yöresinde Hikâyecilik Geleneği

Kars şehri ismi MÖ 130-127 yıllarında Kafkaslar kuzeyinden Dağıstan bölgesinden gelerek buralara yerleşen Bulgar Türklerinin Valentur boyunun Karsak oymağından kalmadır. (Kirzioğlu, 1953:15) “Kars ilinin asıl öz yerli oturak ahalisi ve muhtelif Türk unsurları haricinde, bir de son zamanlarda, muhtelif sebeplerle, buraya göç eden birçok Azeri Türkleri de vardır. Bunların ekserisi birçok köylere dağıldığı gibi, kasabalarda da bolca yerleşmişlerdir. Bu yüzdendir ki, Kars ili ağızca fevkalade çeşitli ve aynı zamanda tasavvur edilemeyecek derecede türlü ve zengin bir halkiyata maliktir. (Caferoğlu, 1995:XII) Hikâyelerin ve destanların dinleyicilere anlatılması, belirli ve geleneksel kurallara uyularak yürütülür. (Kartarı, 1978:65) Bu geleneksel yapıdan önce biz çeşitli kaynaklardan hikâyenin anlamı hususundaki bilgilerimize bakacak olursak Türkçe sözlükte, hikâye terimi için “Bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü; aslı olmayan söz olay” (Türkçe Sözlük, Hikâye Maddesi, 1988:994) tanımı verilmektedir. Türk Edebiyatı Ansiklopedisinde ise hikâye terimi için “Belki eskiden destanların gördükleri vazifeleri üstüne almış, yeni ve orijinal bir nev’în mahsulleri” (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, s.57) şeklinde tanımlamaktadır.

“Yeni ve orijinal bir nev’î karakteri olarak meydana gelen halk hikâyeleri yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hala taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vaki’ası karşısında bulunuyoruz. Destanî anane gittikçe zayıflıyor çünkü

destanın eski karakterinin tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor.(Barutçu, 1988:63). Şükrü Elçin ise “Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivâyet” olarak düşünülen sonraları eğlendirmek maksadı ile taklit manasında kullanılan “hikâye” deyimini, gerçek veya hayalleri birtakım vak’aların, maceraların hususi bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif az bir farkla bu gün anladığımız “halk” ve modern hikâye türü içinde kabul edilebilir.” Türk halk hikâyeleri zaman seyri ve coğrafya mekan içinde efsane, masal, menkıbe, destan v.b. mahsullerle beslenerek dini içtimaî, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” (Elçin, 1986:444) diyerek günümüzdeki hikâye kavramını ortaya koymakla kalmıyor aynı zamanda bizim de halk anlatılarımızı tarif etmiş oluyor. Eflatun Cem Güney hikâye için şunu söylemektedir:“Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir.”(Güney, 1951:385). Pertev Naili Boratav’dan naklen Otto Spies ise hikâye terimini bir cümleyle şöyle özetlemektedir:“ Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan mesel”(Boratav, 1988:39).Ali Berat Alptekin’in hikâye terimi üzerine söyledikleri ise şöyledir: “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık v.b. gibi konuları işleyen, kaynağı Türk Arap İslam ve Hint-İran olan büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım ve nesir karışımı anlatmalardır. (Alptekin, 1997:7) Benzer yapı ve yaşam tarzlarını gösteren insanlar arasında ortaya çıkan halk anlatmalarından ortaya çıkan gerçek, bunların dil bariyerlerini aşan ortak bir anlamda anlamlı olan nesilden nesile aktarılır. (Korkmaz, 1999:105)

Nazım ve nesirden müteşekkil olan halk hikâyeleri, kaynağı eski Türk an’anelerinden. İslam an’anelerinden ve dini mevzulardan, İran an’anesinde geçen ekseriyetle dini olmayan ve bazen de zahiri bir İslami renge boyanmış mevzulardan almıştır (Köprülü, 1986:366-371) şeklindeki ifadesiyle halk hikâyelerinin ortaya çıkış ve gelişim sürecinin temel özelliklerini tespit eder.

Tarih itibarı ile çok eskilere dayanan ve kökeninde kamların, baksıların bulunduğu sözlü anlatma geleneği, destan çağını da yaşayıp toplumsal gelişme ve değişme ile yeni formlar kazanarak yeni beliren ihtiyaçlara yeni terkiplerle cevap vererek kendisini güncellemiştir. “Dedem Korkuttan Ozan Barışa” kadar Türk Sözlü Kültür hayatında yer alan sözel icrâcılar adı ve müessesesi oluşan şartlara göre değişse bile işlevlerinde bir değişme olmadan devam etmiştir.(Yıldırım, 1999:Türkbitiği). Söz konusu olan hikâye ve anlatı geleneğinin Kars yöresinde günümüzde de canlı bir şekilde yaşamakta olmasının elbette ki önemli gerekçeleri vardır. Kars yöresinde geleneksel bir çerçevede halk anlatılarının devam etmekte olduğunu gözlemlemekteyiz. Fakat yörede hikâye anlatanların bizim anlatıcımız Hacı Murat Utar’la hemen hemen akran olduğunu Hacı Murat Utar’ın beyanıyla anlamaktayız. Halk anlatısı açısından en canlı yerlerden birisi olan Kars Yöresinde de Genç anlatıcı pek yetişmemekte ve anlatıcı sayısı giderek azalmaktadır. Bunun uzun kış gecelerinde insanlara televizyon radyo ve benzeri uğraşların yanında internet ortamını da ekleyecek olursak eskisi kadar ihtiyaç duyulan bir olay gibi görünmemesiyle beraber saygınlığını koruyan bir geleneksel yapı sürerliliği olduğu izlenimi bizde hâkim olmaktadır.

2.2. Kars Yöresinde Hikâyelerin Konuları ve Kaynakları

Bir önceki bölümde Kars yöresindeki halk hikâyeciliğinin geleneği hakkında tespitler yapmıştık. Bu bölümde bölgede yer alan hikâyeleri konu ve kaynakları açısından tespit etmeye çalışacağız. Bu konu ve kaynakları tespit edebilmemiz için öncelikle çeşitli tasniflere bakarak bu konu ve kaynakların ne olduğunu tespitte çalışacağız. Yörede anlatılan hikâyeleri tasnif edilmeden önce halk hikâyelerinin konularına göre tasnifin nasıl yapıldığına dair ilk olarak Pertev Naili Boratov’un yapmış olduğu tasnif verilecektir. Konuları

açısından halk hikâyeleri değerlendirildiğin de Pertev Naili Boratov üç ana başlık altında bunları sunmuştur:

I- Kahramanlık Hikâyeleri

- A) Koroğlu Kolları
- B) Diğer Kahramanlık Hikâyeleri
 - a) Koroğlu Dairesine Bağlı Olanlar
 - b) Diğer Hikâyeler

II- Aşk Hikâyeleri

- A) Kahramanları Muhayyel Olanlar
- B) Âşık Şairlerin Romanlaşmış Hayatları
 - a) Yaşadığı Rivâyet Olunan Âşıklar
 - b) Yaşadıkları muhakkak olanlar

III- Bu Kategoriye Tamamen Girmeyen Hikâyeler

- A) Aşk Maceraları
- B) Meşhur Koçaklara (eşkiyalara) ve Kabadayılara Ait Hikâyeler

Boratav'ın destan ve hikâye türlerini birlikte değerlendirerek yaptığı başka bir tasnifinde hikâye ve destanları üç kısma ayırmıştır:

- a) Mitolojik Temalar
- b) Tarihi Temalar
- c) Lirik destanlar (hikâye) (Boratav, 1988:35-36)

Boratav'ın halk hikâyelerini konularına göre değerlendirerek yaptığı bu tasniften sonra Hacı Murat Utar'ın yapmış olduğu halk anlatılarını Boratav'ın a) Mitolojik Temalar b) Tarihi Temalar c) Lirik destanlar (hikâye) sınıflandırmasına bakarak ele aldığımız da yöredeki hikâyelerin konusu açısından da bilgi sahibi oluruz. Bu tasnife göre Neucubılıh, Büyük İskender, İskender-i Zulkarneyn'in Sırrı Anlatısı, Hazreti Yusuf ile Züleyha Anlatısı Tarihi kişiler etrafındaki anlatılar olması dolayısıyla Tarihi tema sınıfına girer. Şengülüm Şüngülüm Anlatısı eski zamanda oluşması ve daha çok muhayyel olması sebebiyle Mitolojik Tema sınıfına girer, Ermeni Baskını Anlatısı ise Yakın zamandaki bir olayı lirizme yakın bir şekilde sunduğu için Lirik destanlar sınıfına girer.

Konularına göre Boratav'ın tasnifinden baktığımız ve yöre hakkında da bilgi sahibi olmamızın ardından halk hikâyelerinin kaynağı konusunda Şükrü Elçin'in tasnifine bir bakacak olursak:

1) Türk kaynağından gelenler: Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu ve kolları, saz şairlerinin hayatları etrafında teşekkül edenler: (Kerem ile Aslı, Âşık Garib ile Şah Sanem, Şah İsmail, Karacaoğlu ile İsmiğan Sultan vb.) Doğu Anadolu'da âşık-hikâyecilerin söylediği Hikâyeler: (Dede Kasım'ın "Tahir Mirza"sı, Fakiri'nin "Kerem'in Erzincan Bağları", Feryadi'nin "Kara Gelin'i, Şenlik'in "Sevdakar"ı "Latif Şah"ı ve "Salöman Bey"i); Güney Anadolu'da aşiretler arasında yaygın türkölere bağlı bozlak adını alan eserler: (Genç Osman, Gündeşlioğlu, Demirci vb.); şehirlerde hikâyeciliği sanat haline getiren meddahların türlü konularda söyledikleri ve sonradan yazıya, kitaba geçenler: (Sansar Mustafa, Hançerli Hanım, Letaifname, Cevri Çelebi vb.)

2) Arap-İslam kaynağından gelenler: “Leyla İle Mecnun, Binbir Gece, Ebu Müslim, Gazavatı Ali (Hazreti Ali Cenklere), Veysel Karani, Battal Gazi, Danişmendname vb.”

3) İran-Hind kaynağından gelenler: Ferhad ile Şirin, Kelile ile Dinme (Pançatantra) vb. olmak üzere üç kolda toplayabiliriz. (Elçin, 2000:444-445)

Şükrü Elçin’in bu tasnifinin ardından bir de kaynakları bakımından Ali Berat Alptekin Halk hikâyelerini şöyle sınıflandırmaktadır:

1- Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri: Köroğlu, Âşık Garip Hikâyesi

2- Arap Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri: Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha v.s.

3- Masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleri: Kirmanşah, Latif Şah, Şah İsmail, Tapdıg v.s

Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Reis, Kurbanı ve Peri, Ercişli Emrah ile Selvihan v.s. (Alptekin, 1999:42)

Alptekin'in halk hikâyelerini konularına göre değerlendirerek yaptığı bu tasnif çerçevesinde anlatıcımız Karslı Hacı Murat Utar'ın halk anlatıları repertuvarına bakarak bu tasnif bağlamında bir tespit yapacak olursak, yöredeki hikâyelerin konuları hakkında da bilgi sahibi oluruz. Karslı Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarına baktığımızda anlatıların hepsinin aynı kaynaktan gelmediğini görmekteyiz. Fakat anlatıların geneline baktığımızda ağırlıklı olarak Arap Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri sınıfında değerlendirmemizin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Karslı Hacı Murat Utar'ın repertuvarındaki Hazreti Yusuf ile Züleyha anlatısı Ali Berat Alptekin'in Arap Fars ve Hint kaynağından gelen hikâyeler kısmında zaten yer almaktadır. Yine Neucubılıh Anlatısının içerisinde geçen isimlere baktığımız da Hazreti Âdem, Hazreti Nuh ve Hazreti Musa olarak üç peygamberin adının geçmesi neticesinde Bu anlatının da bu üç peygamberin anlatılmasına kaynaklık edenin İslamiyet olduğu fikrinden hareketle yine İslamın ilk yayıldığı topluluk olan Arap ve Fars kaynaklı hikâyelerden olduğunu düşünmekteyiz. Hacı Murat Utar'ın bir başka anlatısı olan Büyük İskender Anlatısına bakacak olursak Bu anlatıda geçen kişi isimlerinin de Neucubılıh Anlatısında olduğu gibi İslami bir menşei taşıması söz konusudur. Bu isimler: Hızır İlyas ve Azrail'dir. Dolayısıyla bu anlatının da Arap Fars ve Hint kaynaklı hikâyelerden olduğunu düşünmekteyiz. Yine İskender-i Zulkarneyn'in Sırrı Anlatısında söz konusu edilen İskender'in Zulkarneyn peygamber olma ihtimalini ele alacak olursak bu anlatının da Arap Fars ve Hint Kaynağından gelen hikâyelere dâhil etmekteyiz.

Karslı Hacı Murat Utar'ın halk anlatı repertuvarına bakacak olursak, anlatıcının kendi beyanıyla da sabit olan ve yaşanmış bir olayın anlatıldığı Ermeni Baskını Anlatısı gerek olayın anlatıcının kendi köyünde geçmesi gerekse anlatının içinde bir şahit ismi olarak Gara Akpınar'ın gösterilmesi, bu anlatının yaşanmış olmasının ispatıyla beraber kahraman bir Türk

kadınından bahsetmesini de göz önünde bulundurursak bu anlatının Türk kaynağından gelen hikâyeler kısmına girdiği kanaatini edinmemize sebep olmuştur.

Şengülüm-Şüngülüm Anlatısına Ali Berat Alptekin'in sınıflandırması çerçevesinde baktığımızda anlatının “ bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde bir kurtla bir keçi varıymış” şeklindeki girişinin bir masal girişine benzemesi ve anlatının daha çocuksu olmakla beraber anlatı kahramanlarının temsili kurt ve keçi olması bizde bu izlenimi kazandırmıştır.

Karslı Hacı Murat Utar'ın Halk anlatıları ile ilgili bu tasniften de anlaşılacağı şekilde Kars yöresinde her türlü kaynaktan gelen hikâyenin var olduğu ve yörenin bir anlatı geleneği zengini olduğudur. Bu anlatılarda yerleşme kendiliğinden geleneğin doğal havasıyla meydana gelmektedir. Hikâyelerdeki Aşk, inanç, arkadaşlık, fedakarlık gibi kavramlar yöre halkının manevi değerler ölçütünde hayatı manalandırdığını ve gelenek çerçevesindeki pozitif yaklaşımlara önem vererek hareketli bir yaşam sürdürüklerinin ispatı niteliğindedir.

2.3.Hacı Murat Utar'ın Halk Anlatılarındaki Yeri:

Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarındaki sanatkarlığı ile ilgili olarak şunu söyleyebiliriz ki Hacı Murat Utar usta-çırak ilişkisi ile yetişmiştir. Anlatıcımızın ustası bu anlatıları köyde, köy odasında anlatan kişinin ağabeyisi Ali Utar olduğu kendi beyanatıyla da sabittir. Anlatıcımız ağabeyisi Ali Utar'ın anlatıları yaptığı yıllarda bu meclislerde bulunarak bu anlatıları doğal

ortamında geleneğin içinde farkında olmadan yaşayarak öğrenmiştir. Anlatıcının çocukluk yıllarında gerek kendi köyü gerekse yöredeki diğer mekanlarda, anlatı geleneği daha canlı bir şekilde devam etmekte iken; köy odasında öğrendiği hikâyelere baktığımızda özellikle ağabeyisi Ali Utar'ın çırağı olarak yetiştiğidir. Anlatıcımızın yöredeki diğer halk anlatılarını pek bilmemesinin sebebinin anlatıcımızın aynı ortamın getirdiği geleneksel bir sindirimin sonucunda ağırlıklı olarak ağabeyisi Ali Utar'ın anlatılarını hafızasına aldığı şeklinde tespit etmekteyiz.

Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarının genel özelliklerine yöresel geleneği esas alarak diğer başlıklarımızda değinmeye çalışacağız. Fakat şunu belirtmeliyiz ki bizim halk anlatılarımız da şimdiye kadar bilinen çoğu halk anlatısından farklı olarak, bir sazsızlık ve nazımsızlık söz konusudur. Bu ve benzeri farklar çalışmamızın ilerleyen aşamalarında kanaatimizce daha belirgin bir şekilde gözlemlenecektir.

Hacı Murat Utar'ın halk anlatıları, bir kahvede veya planlı bir toplantıda, sırf anlatı yapmak amacıyla, programlı bir anlatım toplantısı şeklinde değildir. Anlatıcımız, köyün sosyo-kültürel yaşam tarzı içerisinde, geleneksel ve kendiliğinden oluşan ortamlarda köy veya yöre halkının istekleri veya muhabbete uygun bir anlatı, anlatma ve doğal sohbet aralarında, anlatılarını ortamın sohbet konusuna ve psikolojisine uygun çerçevesinde anlatan, anlatırken de saz veya herhangi bir müzik aleti kullanmadan ve nazımsız bir anlatım tarzıyla, sadece akıcı bir nesir şeklinde anlatısını gerçekleştiren bir anlatıcı kimliğinde görünmektedir. Bu anlatıların gerçekleştiği sosyal ortamlar genellikle düğün, bayram, sünnet veya cenaze merasimi gibi köyün kendi bünyesine ait hadiseleri ifade eder. Hacı Murat bütün bu durumlar göz önüne alındığı zaman bir meddah gibi anlatılarını gerçekleştirmektedir ve bu anlatılarını gerçekleştirirken de kesinlikle maddi bir talepte bulunmamaktadır.

Bir meddah gibi anlatı yapan Hacı Murat Utar'ın icrâ ortamlarında bu derece aktif olmasını göz önünde bulundurduğumuz da bu aktifliğin sebebinin anlatıları öğrendiği Ali Utar olduğunu öğrenmekteyiz. Ali Utar Hacı Murat Utar'ın anlattığına göre saz çalmasını bilmeyen fakat bolca halk anlatısı bilen ve Âşık Şenliğin sözlerinin neredeyse tamamını ezbere bilen bir kişilik olmakla beraber sonradan bade içmiştir. Hacı Murat Utar'ın beyanatına göre : “Ağabeyim Ali Utar 1930 yılı doğumluydu. İlk zamanlar çok hekâya bilmesine garşın ilerleyen yaşın yani kırk yaşında bir gün bir rüya gördü rüyasında Hazreti Ali'nin eliyle bade içerek uyandı ve tekrar kırk gün boyunca uyuya kaldı herkes bu duruma hayret etti sonra uyandığında kendisine hak âşıklığı verildiğini öğrendik fakat bundan sonra kanser hastalığına yakalanan abim 1976 yılında vefat etti.” Anlatıcının bu beyanatından anladığımız kadarıyla Ali Utar çok duyulmasa da saygın kişiliği ve halk anlatı geçmişi ile anlatıcımıza en önemli kaynak olmuştur. Hacı Murat Utar'a yönelttiğimiz siz de benzer şekilde bir rüya gördünüz mü? sorusuna aldığımız cevap ise Hacı Murat: “Hayır bu tür rüyaları bizden önceki ata babalardan eşittiğimiz kadarıyla yalnızca hak âşıkları görer, ben böyle bir rüya görmedim.” şeklindedir.

Kanaatimizce bir kalem şuarası olan Hacı Murat Utar'ın geleneksel koşulların gündelik hayatında yetişmiş sazsız ve nazımsız olan anlatılarının daha çok nesire dayanması şeklinde sürdürdüğü anlatılarını köyün sosyal ortamları çerçevesinde başarıyla icrâ ettiğidir.

3.Araştırma Konusunun Özellikleri

3.1. Metin

Âşık hikâyelerindeki olay örgüsünün “romans kalıbı”na benzediğini söyleyen Berna Moran bu kalıbı , “1. Genç kız ile erkeğin arasında aşkın doğuşu, 2. Sevgililerin ayrı düşürülmesi, 3. Sevgililerin birbirlerine kavuşabilmek uğruna verdikleri savaşım 4. Evlilik ya da ölümle bitiş” şeklinde kaydetmektedir.(Moran, 1983:27)

Boratav halk hikâyelerinin kaynakları olarak, “1. Olmuş vak’alar, 2. Yaşamış ve yaşadığı rivayet olunan âşıkların hal tercümeleri, 3.Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler 4.Klasik manzum hikâyeler, masal ve hikâye kitapları ve sözlü gelenekteki masallar” (Boratav, 1946:33-34).

Bu metinlerde esas olan, anlatı dinleyicilerinin, anlatıdan keyif alması ve anlatı süresince çeşitli duyguları bir arada kahramanla birlikte yaşamasıdır. Anlatı esnasında dinleyenler her aşamada heyecanla kahramanın yanında ve onun manevi destekçileri olan ve kahramandan yana, anlatıyı dinleyen heyecanlı takipçilerdir. Anlatıların kimisi hayal, varsayım ve sembollerle gerçekleşmiş, anlatıcının veya halkın hayal mahsulü olan, bir nevi anonim ürünlerdir. Bu ürünlere Şengülüm-Şüngülüm anlatısını, belirgin bir örnek olarak gösterebiliriz.

Anlatıların birinci amacı, anlatı anının heyecanı ile beraber, metnin herkese vermek istediği mesaj ya da benzer duygular, yaşatışından ibarettir.

Metinlerin, özet diyebileceğimiz değişmeyen ana gövdesi mevcuttur. Bu ana gövdeyi(özet kısmı) motif halkaları olarak da değerlendirebiliriz. Bu özet kısmı değişmezken, anlatının zaman içerisinde bünyesine kattığı, yeni ilaveler, bir başka deyişle anlatıcıların, kendilerinden öğrendikleri anlatıcılar tarafından ilave edilenler ve anlatıcının, bizzat kendisi tarafından ilave edilenlerdir. Bununla birlikte anlatıcının, anlatıyı anlattığı yer ve zaman koşulları içerisinde yaptığı anlık eklemeler de vardır.

Metinlerdeki bir başka mevzu da yazıyla, anlatı anı (sözlü)arasındaki büyük farklılıklardır. Çünkü imla, noktalama ve özellikle duygu katma da yardımcı olan ünlemler, anlatı zamanını canlandırmamız ve aynı mesajı, aynı hazzı yaşamamıza yetmez. Önemli olan anlatının, anlatıldığı zaman diliminde anlatıcının, jest ve mimikleriyle, ses tonu ve vurgu kullanımıyla anlatıya yüklemiş olduğu anlamların ve canlandırmanın izleyici üzerindeki kalıcı yanlarıdır. Anlık eklemeler ve izleyici üzerindeki kalıcı yanlar metinlerde şu sözlerle geçmektedir:

“Dünyanın şimdiye kadar gelmiş geçmiş en büyük fiziki yapıya sahip insanı hatta yaratığı idi. Tabi ki böyle büyük bir cüsseye de büyük bir enerji gerekirdi. Yani motor büyük olduğundan mazot da çok yakacak. Neucıbilh’in garnı golay golay doymazdı. O ancak bu dertle yaşardı. Hayattaki en önemli isteği garnının bir kerecik doymasıydı.”(NA)

“yani balina gibi balıkları”(NA)

“Neucıbilh teklifi biraz da alaya alırcasına sen benim garnımı doyurabilirsen mi?(NA)

“Neucıbılıh ormandaki ağaçların başını tutarak sanki bir insan günebakan taşırılmış gibi Hz Nuh’un isteğine göre gemisinin yanına taşırdı” (NA)

“Artık siz tüşünün kü bu Neucıbılıh ne boyda ne tühde bir adamıydı. Hele bu hikâyeynen ilgili çok daha acayip işler var. Ama tanıyanlar Hacı yalan yanlış söz danışır demesinler deyin çoğusunu burada annatmıram. Bazılarından duyduğumuz gadarıynan bu Neucubılıh’ın eli uzandığında neredeyse eli aya çatırdı. Kimisi de deyirdi ki ayı da aşırdı. Biz de döneke Neucıbılıh’a. Neucıbılıh topuğunnan aldığı darbeynen ve boynuna geçen gaya parçasıyla beraber yere tüştü, beke de yere tüşende boynu gırıldı.” (NA)

“İndi o ki bu eziz gonaklar gelif, menen de bir hekaya annatmamı istiyirler. Men de o yazık keçinin başınan geçen gazıyı size dilim döndünceh annadım” (ŞŞA)

“Ey tabî ki keçimiz de birez safçanaymış. Ne deyif atalar “Ne işin var tülküde tülkü meni ülküde.” Keçi de bu timsal ay keçi başın batmasın ne işin var senin kurtınan zatınan. Neyse geleyh göreyh keçi neyniyif?” (ŞŞA)

“Keçi başı batmış indi gurtınan arkadaşdığın cazasını tapacak ama iş işten keçecek. Odu ku gençder arkadaşınızı yahcı seçin. Gurtınan, tülküyenen işiniz olmasın. Dönelim hekayaya.” (ŞŞA)

“ Böylece gene iyiler özderini kutarmış” (ŞŞA)

“ O zaman bilim adamları Zulmet deye başka bir dünya var olduğunu ortaya atmışlar idi de bilirsiniz ki dünyada araştırılır. Acaba başka dünya var mı? Kimi deyir Mars’tadı kimi deyir Ay’dadı. Biz döneh hekayaya” (BİA)

“Hiçbir kesimin hiçbir kesimin tarafına geçme imkânı olmamış ve böylece bu iki toplumun savaşını sona erdirmiş. Ve burada bilinmesi gereken bir iş de odu ku kafırnan Musurman her zaman mücadele eliyif ve eliyecehdi. Bir deyişe göre de bu set ilerde yihılacak yecücnen mecüc dünyayı elli altıya verecek. Burada şairlerin bir sözünü belirtmek istiyirem ki "Bu dünya Sedd-i İskenderi Rüstem-i Zali, Ali gibi bir arslana kalmadı.”(BİA)

“O zaman İskender canım bundan golay ne var iki adam vazifelendirerem gontrol eliyeller altı mermer üstü demir olan otağa girmezem. Çünkü İskender’in çok adamı varıydı emrinde. Ama bunu da bele bilecen ki alnına ne yazılmışsa ister hükümdar ol ister çoban o olacak. Neyse biz döneh hekayaya.”(BİA)

“İskender'in ordusunda bayraklar yarıya enerek siyaha büründü.”(BİA)

“Başı dara tüşen de insannar tarafından çağnlmahtadır. "Hızır İlyas yetiş dadıma, yardımıma" böyle söylenmektedir.”(BİA)

“Yusuf sarayda büyüdü üstün ahlak ve zekaya sahip biriydi, güzelliği de zaten dillere destan olmuşdu. Onu her gören dilini ısıyor, ahlını başınnan atıyordu. Çünkü o güne kadar analar böyle bir insan dünyaya getirmemişti.”(HYZA)

“Bütün ziraatçılara öküzü olmayana öküz tohumu olmayana tohum, tarlası olmayana tarla vererek”(HYZA)

“Dünyada o gardaşımız kimi yakışıklı ahlaklı bir insan daha yoktur. Bilgisi kabiliyeti üstün olduğu gibi çok da tevezdudur. Tanıyanlar ona hem heyran olur hem de kıskanarak peşiman olur.”(HYZA)

“ Hz. Yagub buna çok üzüldü ve ağladı. Zaten Yusuf’tan sonra beli pükülmüş, saçı ağarmış ve tökülmüş harab bir vaziyette olan Hz. Yagub bu durumu eşidince daha da kötü oldu;dizine vurup ağladı.”

3.2. Anlatıcı

Meddah kavramı Türkler arasında kullanılmazken, onun yerine , onun Farsça olan “kıssahan, Şehnamehan” terimleri kullanılmaktaydı. Köprülü, Türkler arasında XIV. yy dan meddah kavramı, “kahramanların maceralarını anlatan ve onların medihlerini yapan sanatkar” karşılığında kıssahan ile aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. XVII.yy dan itibaren “hikâye anlatıcısı” karşılığında “meddah” kavramı daha çok kullanılmaya başlar. XVIII.yy dan itibaren de meddah hikâyelerinde mahalli konulara doğru kuvvetli bir eğilim görülmeye başlar(Köprülü, 1986:361-36) Köprülü’nün bu tespitine bakarak bizim anlatıcımızın meddaha yakın bir yerde durduğunu söyleyebiliriz.

Anlatıcı bir anlamı aktarır kendisi anlamaz. Bir metinden anlatıcının çıkardığı anlam ile bizim çıkardığımız anlamın aynı olup olmadığını sorgulayabiliriz. Bu, halk anlatmalarının değişik seviyelerde anlamlar içerdiğini gösterir. Bunlar; anlatımın herkes tarafından ulaşılabilen normal seviyesi, sadece belli bir grubun anlayabildiği daha yüksek seviye ve son olarak musanniflerin ve psikolojik yorum araçlarının yardımıyla anlaşılabilen üçüncü seviyedir. (Milli Folklor Dergisi Yıl:10 Sayı,39 Sayfa 105 Yazarı Lutz RÖnrich Çev: Kürşat M. Korkmaz)Fakat bizim anlatıcımızın anlatılarına baktığımızda böyle bir aşama olmamakla beraber herkesin anlatıda aldığı tat başka başkadır. Bu tadı 1.Anlatıcının Saygınlığının İspatı 2.Dinleyicinin Hoşça vakit geçirme isteğinin karşılanması olarak düşünebiliriz.

Halk anlatıları genellikle Kars yöresinde saz eşliğinde yapılmaktadır. Fakat Kars ili bizim kendi yöremiz olması bakımından, yakinen gördüğümüz saz çalmadan anlatı yapan kişi sayısının az olmadığıdır. Bu anlatıcılar, saz eşliğinde anlatı yapan ve âşık diye adlandırılan kişilere oranla daha az tanınmakta ve bu kişiler yöre dışında pek bilinmemektedir. Bu bakımdan anlatıcımız Hacı Murat Utar sazsız ve nazımsız anlatıya iyi bir örnektir. Anlatıcı, kendinden önceki anlatı geleneğinin sürerliliği ve devamıdır, bu anlamda anlatıcımızın meddaha yakın bir anlatıcı olduğunu söyleyebiliriz. Anlatıcımız, Hacı Murat Utar'da ağabeyisi Ali Utar ve daha önceki yaşlı anlatıcılardan bu anlatıları öğrenerek, benzer anlatım tarzıyla, anlatıları devam ettirmektedir. Anlatıcı, anlattığı anlatıları, gerçek ya da gerçeğe yakın kabul etmektedir. Anlatıcının, kendi başından geçen olaylar zaman zaman anlatı aralarında yer almıştır. Mesela Neucıbilih Anlatısı'nda dinleyicilerden birisinin "Ay Hacı bele bir yeke adam dünyada var mı acaba?" sorusu üzerine anlatıcı Hacı Murat: "Men bunnan yirmi sene ennel İstanbul'da öz gözümnen gördüm. Ayakkabıcı İlyas diye bir adam varıydı. Adam tükânında otuğu yerden heç gahmadan eli golu ele uzunuyduku tükandaki pütün işleri halleliyardı. Demem okü çoh yeke bir adamıydı. Demek ki Allah yarattı mı yaradır da" Dinleyici: "Hacı hahlıdı. Allah yaratdı mı yaradır da."(NA) Fakat

anlatıcımızla harman vaktinde çalışma imkanı bulduğumuzdan, vakit çok sınırlı olduğu için anlatıları bazen özet bir şekilde anlattığını kendi beyanatıyla da sabit gördük. İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı Anlatısı ve Ermeni Baskını Anlatısı özet şekilde anlatılan anlatılardır.

Bizim anlatıcımızda ve çevresinde gözlemlediğimiz: anlatıcımızın çok ciddi ve prensipli bir kişilik olmasıdır. Anlatıcımız Hacı Murat Utar anlatı anında, olayı ciddiyetle anlatmakta ve bazen anlatının herhangi bir yerinde, dinleyicilerin kafasında soru işareti bırakan, anlatıyla ilgili bölümleri cevaplamakta ve tekrar anlatısına devam etmektedir. Dinleyicilerden birisinin "Ay Hacı bele bir yeke adam dünyada var mı acaba?" sorusu üzerine anlatıcı Hacı Murat: "Men bunnan yirmi sene evvel İstanbul'da öz gözümnen gördüm. Ayakkabıcı İlyas diye bir adam varıydı. Adam tükânında ottuğu yerden heç gahmadan eli golu ele uzunuyduku tükandaki pütün işleri halleliyirdi. Demem o kü çoh yeke bir adamıydı. Demek ki Allah yarattı mı yaradır da" Dinleyici: "Hacı hahlıdı. Allah yaratdı mı yaradır da."(NA)

Anlatıcımızın özellikle, anlatının bazı yerlerinde tasnife başvurarak, anlatının daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Büyük İskender'in vasiyetlerinin sınıflandırılarak üç maddede anlatılmasını buna örnek verebiliriz. "Veziri İlyas'ı sesledi dedi ki: "-Yaz benim vasiyetimi, men öldüğüm zaman anama ölüm haberimi tedrici tedrici söyleyin. Sağ elimi de tabuttan dışarıya, elim açık şekilde bırakın. Ve birde anama söyleyin ki: Benim ihsanımı hiç dağ görmemiş kimseler versin." Vasiyet tamamlandı." Anlatıcımız halen yaşadığı Büyük Aküzüm köyü ve çevresindeki geleneğin de devamı sayılabilir.

Kars'lı Hacı Murat Utar'a göre anlatı iki şekildedir:

1)Uzatarak anlatıyı gerçekleştirmek

2)Özet şeklinde dinleyici, konu, önem faktörlerini göz önünde bulundurarak anlatmak.

Bu ilkelerle anlatılarını gerçekleştiren anlatıcımızda gözlemlediğimiz, anlatı anında anlık değişiklikler yaparak, anlatıyı ortama uygun devam ettirdiğidir. Anlatıcımızın, özellikle ses tonu ve vurgularla, anlatıyı odanın merkezi sayılabilecek bir yerinde anlattığı ve anlatının içindeki mekânlar sorulduğunda, bunun anlatının içinde olduğunu ve anlatıyı kendinden önce yaşayan ve gören kimselerin bilebildiğini vurguluyor ve bazen de espirili hazır cevap yöntemlerle soruları cevaplıyor. Örneğin:“Dinleyicilerden birisinin “Ay Hacı bele bir yeke adam dünyada var mı acaba?” sorusu üzerine anlatıcı Hacı Murat: “Men bunnan yirmi sene evvel İstanbul’da öz gözümnen gördüm. Ayakkabıcı İlyas diye bir adam varıydı. Adam tükânında otuğu yerden heç gahmadan eli golu ele uzunuyduku tükandaki pütün işleri halleliyirdi. Demem o kü çoh yeke bir adamıydı. Demek ki Allah yarattı mı yaradır da” Dinleyici: “Hacı hahlıdı. Allah yaratdı mı yaradır da.”(NA)

“Dinleyicilerden biri: “Ay Hacı acaba başka dünya var mı?” Elbette araştırmacılar araştırır kimi deyir Mars’tadı kimi deyir Ay’dadı.(BİA)

“Dinleyicilerden biri: “Ay Hacı bu İskender bu adamları yanı berberrreri öldürdende heç mi vıjdanı sızdamırmış?” Hacı Murat: “Sızdıyırmiş ki bu berberi affeliyif. Dinleyici: “Ay Hacı ey ki o devirde berber olmamışık.”(İZSA)

Anlatının, özet olarak yapılmasını tercih ettiği zaman anlatıcımız, atladığı ve gereksiz gördüğü olayları hiç anlatıda yokmuş gibi anlatmakta ve

anlatının sadece omurgası ya da iskeleti diyebileceğimiz kısmını anlatmaktadır. Biz bu hususu gerekli olan motif halkalarıyla tespit ediyoruz. Bu sebeple anlatının motif halkalarının dışında kalan kısımların eklenmesiyle geniş anlatımın gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Bazı yerlerde ise anlatıcımız, anlatısını keserek son söylediği cümlelerin önemini, anlatı açısından değerini ve günümüz yaşantısına göndermelerini açıklamaktadır. Yukarıdaki anlatı alıntılarımızda bu durum gözükmemektedir. Anlatıcı kahramanın lehine durumları sevinçle anlatırken, aleyhine olan durumları da üzüntülü bir ses tonuyla anlatmaktadır.

3.3. Anlatıların Dinleyici Çevresi

Sözlü edebiyatta dinleyicinin bir etkisi onu anlatıcı ile birlikte yeniden yaratmaktır.(Başgöz, 1986:45)Dinleyici çevresi mahalli teşekkülüyle anlatıların konusunu bilmekle beraber dinleyiciler için önemli bir aşinalığa sahiptir. Bizim gözlemlediğimiz kadarıyla dinleyiciler anlatıların farklı anlatıldığını düşündükleri anda, anlatıcıya müdahale ederek sebebini sormaktadır. Örneğin:“Dinleyicilerden birisinin “Ay Hacı bele bir yeke adam dünyada var mı acaba?” sorusu üzerine anlatıcı Hacı Murat: “Men bunnan yirmi sene evvel İstanbul’da öz gözümnen gördüm. Ayakkabıcı İlyas diye bir adam varıydı. Adam tükânında ottuğu yerden heç gahmadan eli golu ele uzunuyduku tükandaki pütün işleri halleliyirdi. Demem o kü çoh yeke bir adamıydı. Demek ki Allah yarattı mı yaradır da” Dinleyici: “Hacı hahlıdı. Allah yaratdı mı yaradır da.”(NA)

“Dinleyicilerden biri: “Ay Hacı acaba başka dünya var mı?” Elbette araştırmacılar araştırır kimi deyir Mars’tadı kimi deyir Ay’dadı.(BİA)

“Dinleyicilerden biri: “Ay Hacı bu İskender bu adamları yanı berberrreri öldürdende heç mi vıdani sızdamırmış?” Hacı Murat: “Sızdıyırılmış ki bu berberi affeliyif. Dinleyici: “Ay Hacı ey ki o devirde berber olmamışık.”(İZSA)

Dinleyiciler olayı bilmelerine rağmen keyifle dinlemeyi sürdürür bazen, anlatıcıya bazı olayların sebebini sorar, memnun oldukları vakit, aldıkları cevaptan dolayı anlatıcılarını öveler. Dinleyiciler zaman zaman anlatıma engel olmayacak şekilde, kendi aralarında, eğlenceli değerlendirmeler de yapmaktadırlar. Mesela Büyük İskender Anlatısında iki dinleyici arasında diyalog şu şekildedir: Birinci dinleyici:” E birce avuc o mücevherattan olsa yeter.” İkinci dinleyici: “E ne birce avucu birce tene olsa daha ne istiyirsen daş atıf golun mu yoruldu?” şeklinde tarafımızdan tesbit edildi. Zaman zaman anlatıcılarıyla espirili bir söylemle, anlatıyı beraberce değerlendirirler. Fakat bu değerlendirmeler daha çok anlatım bittikten sonra, kafalarına takılan sorular şeklindedir. Dinleyiciler, anlatıyı dinlerken anlatıcıya muhalefet etmemekte ve onunla beraber olayları değerlendirip, kahramanın yanında yer alarak, çeşitli değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Bizim gözlemlediğimiz bir başka hususta dinleyiciler daha anlatı başlamadan, kendilerini ve anlatıcılarını motive edici, övgülü söylemleri dile getirmekte ve çoğu zamanda içlerinden birinin isteği ve merakı üzerine anlatıcının, anlatıya başlaması sağlanmaktadır. Bu konuya örnek olarak şu cümleleri alabiliriz: “ Ay hacı bu oğlan deyir ki Neucıbilih’ı bir annatsın bu hekeyayı seni kimi annatan bilen yohdu da. Hacı Murat: Estağfurullah dilimiz döndüyünceh. Diğer dinleyiciler hemen hepsi: Allah içün Hacı yahcı anadır, bir diğeri Hacı tevazuluh eliyir da. Hamısı ezberindedir.(NA)

“Dinleyicilerden biri :Ay Hacı bu ab-ı hayat suyu denilen su nemenem bir şeydi bunu bilirsense anlat bizde faydalanah. Diğer dinleyici: eye bilirsen

de sözdü mü? O meseleleri en ey hacı annadar.hacı murat tabî ki yadımızda galdığı gadarınca anlatalım.(BİA)

“Köylüler arasında geçen aşk konulu bir söyleşi üzerine köylülerden birisi “Hacım bu aşk doğurdan var mı? Yohsa yalan palandı mı?” Bunun üzerine Hacı Murat Hz. Yusuf ve Züleyha meselini bir annadah bah gör yalandı gerçeh”(HYZA)

“Köylüler arasında geçen bir konuşmada Gara Akpınar’ın zamanında Ermeni Baskınına yaşayıp en net annatan kişilerden birisi olduğu üzerine Hacı Murat Utar:Evet ben de Gara Akpınar’ı gördüm. Olayı bizzat kendisinden dinnedim.”(EBA)

“Köylülerin sır tutmayan bir kişiden şikayeti üzerine Sohbe giren Hacı Murat Utar”(İZSA)(İskender-i Zülkarneyn’in Sırrı Anlatısını gerçekleştirmektedir.)

Bu motivasyon, anlatıcının olmadığı yerlerde de dinleyicilerin kendi aralarındaki değerlendirmelerinde, bir devamlılık arz etmektedir. Bütün bunların kaynağı dinleyicinin kendisini ve anlatıcısını, motive etmesini sağlayan önemli bir güçtür. O güç anlatıcının kendisidir. Bir başka deyişle anlatıcı ne kadar tesirli olursa, gelecekteki her anlatı, önceden bilinmesine rağmen daha etkin ve daha motivasyonlu bir dinleme ortamı oluşturmakta ve anlatı her seferinde dinleyici ve anlatıcı birlikteliğiyle daha güçlü bir şekilde yeniden oluşturulmaktadır.

I. BÖLÜM

Hacı Murat Utar'ın Hayatı

1.1 Anlatıcıya Genel Bakış

Kars'ın Büyük Aküzüm köyünde, 1944 yılında doğmuştur. Babasının ismi Ali Ekber, annesinin ismi Nazlı'dır. Ailesi Büyük Aküzüm köyünde çiftçilik ve hayvancılık yaparak geçinmekteyken dünyaya gelmiştir. Dördü erkek, dördü kız sekiz çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olan hikâyecimiz sadece ilkokulu bitirmiştir. 1964 yılında askere alınmış, askerliğini İstanbul'da Selimiye kışlaşında yapmıştır. Askerliği boyunca komutanları ve arkadaşları tarafından sevilen hikâyecimiz dürüstlüğüyle meşhur olmuştur. Asker arkadaşları askerlik sonrası ortaklaşa yaşama ve birlikte çalışma tekliflerini memleket özlemi dolayısıyla kabul etmemiştir. Yine asker arkadaşı olan Dursun Kızıltoprak'ın fabrikasını verme teklifini reddetmiştir. Askerliğini bitirerek köyüne dönen hikâyecimizi unutmayan arkadaşı Dursun Kızıltoprak ona sürpriz yapmak amacıyla bir tane acenta taktör ve römork alarak tren yoluyla arkadaşı Hacı Murat Utar'a göndermiş fakat hikâyecimiz arkadaşının hediyesinin ekonomik boyutu çok fazla olduğundan bu hediye kabul etmemiş ve masrafları kendisi ödeyerek geri göndermiştir. Bir müddet iki arkadaş arasında bu durum küslüğe yol açsa da daha sonra Hacı Murat'ın yazmış olduğu teşekkür mektubu ile iki arkadaşın araları düzelmiş ve

dostlukları ebedi olmuştur bundan beş yıl kadar evvel hikâyecimizin askerlik arkadaşı olan Dursun Kızıltoprak vefat etmiştir. 1967 yılında askerliğini bitirerek köyüne geri dönmüştür.

Hikâyecimiz askerlik dönüğü evlenmiş ve bu evlilikten altısı erkek, üçü kız olmak üzere dokuz çocuk dünyaya gelmiştir. Bu çocuklardan son erkek çocuğı hâlen bekar diğerleri evlidir. İki erkek çocuğı köyünde yaşamakta diğerlerinin ikisi Kars'ta ikamet etmekte geriye kalan beş çocuğı ise İstanbul'da yaşamaktadır. Bu dokuz çocuğundan yedi torunu olan Hacı Murat Utar 1967 yılından bu tarafa hâlen Büyük Aküzüm köyünde ikamet etmektedir.

Anlatıcımız köyün sosyal hayatında da aktif olarak yerini alarak, 1984 yılında muhtarlığa aday olarak kazanmış ve köy muhtarı olmuştur. 1994 yılında iki dönem yapmış olduğı muhtarlık görevi sona ermiştir. Hacı Murat Utar köy Muhtarlığı döneminde aktif çalışmalar yapmış ve eşine pek az rastlanır bir şekilde köyün ortaklaşa bir değirmen yapmasını sağlamıştır. Bu değirmen köyün girişinde sol tarafta olup günümüz koşullarına bakıldığında iyi bir teknolojiyle donatılmış olup, hâlen köy muhtarlığınca kiraya verilerek işletilmekte ve köye ek gelir sağlamaktadır. Bunun dışında yine Hacı Murat Utar'ın girişimleri ile kendi muhtarlığı döneminde Arpaçay Barajı üzerine Büyük Aküzüm ve Küçük Aküzüm köylerini birbirine bağlayan bir asma köprü yapılmıştır. Bunların dışında köyüne pek çok hizmetleri geçen hikâyecimizin bu iki büyük icraatını anlatmamızın yeterli olduğı kanaatindeyiz. Bu icraatlarının ardından Hacı Murat Utar hâlen muhtarlıktan emekli olup bir daha da muhtarlığa aday olmamıştır.

Anlatıcımız Hacı Murat Utar'ın geçim kaynağı muhtarlıktan gelen emekli maaşı, canlı hayvan yetiştiriciliğı ve ziraat işleridir. Köyde yeni çıkan tarım aletlerin ilk alan kişilerden birisi kendisidir. Babadan kalma 400 dönümlük araziye işleyerek aynı zamanda alınan ürünü hayvancılıkta da

kullanan Hacı Murat Utar hikâyelerini anlatırken hiçbir ücret kabul etmemektedir. Gerek bu tutumu gerekse muhtarlığı dönemi ve öncesindeki yaşantısından da anlaşılacağı üzere maddiyata önem vermeyen bir kişidir. Manevi yönü kuvvetli olan anlatıcımız dini vecibelerine önem vererek 2001'de hicaza giderek Hacı olmuştur. Köyün geleneksel ve yöresel yaşamını devam ettiren saygın kişiliklerden birisidir.

Hacı Murat Utar anlatmış olduğu halk anlatılarını erken yaşta vefat eden abisi Ali Utar'dan bir kısmını da köydeki ve çevredeki yaşlı kişilerden çocuk yaşta dinleyerek öğrenmiştir. Köy ve çevresinde eskiden şimdiye nazaran daha yaygın olan sözlü gelenek kültür dairesi içerisindeki halk anlatı geleneğinin köy ve civarındaki en önemli temsilcilerinden birisidir. Anlatılar Hacı Murat Utar için günlük hayatın içinde, kendiliğinden oluşan doğal ortamlarda gerçekleşen bir sosyal etkileşimdir. Anlatıcımızın özellikle anlatılarını öğrendiği ve yaşamına etki eden kişi Abisi Ali Utar'dır. Bu anlamda Ali Utar ustası ve ana kaynağı olarak gözüktüğü için önemlidir. Gerek anlatıcımızın gerekse köylülerin beyanatına göre bade içmiş olan Ali Utar, bir gönül adamı olarak nam salmıştır. 1930 yılında dünyaya gelen Ali Utar 1976 yılında yakalanmış olduğu ağır bir hastalık sebebiyle vefat etmiştir. Günümüzde anlatıcı sayısının da azaldığı köy ve civarında 63 yaşındaki Hacı Murat Utar saygın bir yere sahiptir.

Hacı Murat Utar soy olarak babası Aliekber Utar ve Annesi Nazlı Utar tarafından yörede Azerî ya da tat olarak adlandırılan ve yörenin tarihi gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Karakoyunlulardan olma ihtimali yüksektir. Hacı Murat Utar'ın kendi beyanatına göre köken olarak Azerî ile aynı boy olan terekeme boyundan gelen ikinci dedesi, yani Ali isimli dedelerinin Büyük Aküzüm'e gelip yerleştiği şeklindedir fakat bu duruma kendisi pek ihtimal vermemektedir. Bilinen gerçek ise Azerî boyuna mensup hikâyecimizin babasının adı Aliekber ve birinci dedesinin adı Ali ve yine onun babası Aliekber ve diğerinin de babası yani hikâyecimizin ikinci dedesinin adı Ali 'dir.

II. BÖLÜM

HİKAYE METİNLERİNİN İNCELENMESİ

2.1 Anlatıların Teşekkülü

Sosyal faaliyetlerin dinamik bir seyir kazandığı sıralarda bu hadiseleri nakleden bir takım rivayetler doğar. Kıtılıklar, yangın , zelzele,su baskını, salgın hastalıklar... gibi hadiseler çok defa en kısa yoldan bir destanın doğmasına yol açar.(Bali, 1973:78)

Bizim kanaatimiz Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarının, bir sosyal ihtiyaçtan doğduğudur. Anlatıların teşekkülü, halkın merak ettiği ve duygusal bir tatmin ihtiyacını yaşama gereği duyduğu psikolojik bir yanla beraber sosyo-kültürel bir faaliyet ihtiyacından da doğmuştur. Biz bu anlatıların her birinin teşekkülünü, anlatıcımız ve yöre halkı tarafından öğrenerek, her anlatıyı tek tek değerlendirmeye çalıştık. Bu değerlendirmemiz aşağıdaki gibidir :

2.1.1) Neucubılıh Anlatısı :

Kars'lı Hacı Murat Utar bu anlatının daha başka yerlerde olup olmadığını bilmediğini beyan etmekte ve kendisinin ağabeyisi Ali Utar'dan öğrendiğini söylemektedir. Bizim çalışmamızla beraber anlatı derlenmiş olmaktadır.

Kanaatimizce Neucubılıh anlatısı dini motiflerin ağırlıkta olduğu bir anlatının, halk arasında değiştirilip, geliştirilmesiyle iyi bir halk anlatı örneği olmuştur. Motif halkalarında görülen, anlatının çeşitli noktalarında anlatıcı hafızasının olaya hakim olduğu ve anlatıcının diliyle anlatının şekillendiği şeklindedir.

2.1.2.)Şengülüm-Şüngülüm Anlatısı :

Bu anlatı Azerbaycan Türkçesi ve ona yakın bir ağzın konuşulduğu coğrafyalarda anlatılarak devam etmektedir. Anlatı büyükler tarafından anlatıldığında Hacı Murat Utar tarafından annesi Nazlı Utar'dan dinlenerek ezberlenmiştir. Yörede sorduğumuz başka şahıslar da bu anlatıyı bildiğini beyan etmektedir. Bu anlatı diğer anlatılara oranla, daha yaygın ve anonim bir şekilde görülmektedir.

Kanaatimizce, masalımsı özellikleri ve kalıpsal sözlerin ön plana çıkmasıyla anlatının sonuç itibarıyla de öğretici bir hal alarak genellikle çocukların eğitimi ile ilgili olmakla beraber büyükler arasında da zaman zaman “ata babalar bunu da böyle anlatırdı” ya da “Sizde sizden sorakilere

anlatılmalısınız.” şeklinde bir tutumla, bir gelenek romantizmiyle anlatıldığı gözlemlenmektedir.

2.1.3.)Büyük İskender Anlatısı :

Bu anlatıyı Hacı Murat Utar’a sorduğumuzda, Hacı Murat Utar beyanatında anlatıyı ağabeyisi Ali Utar’dan öğrendiğini, fakat başka şahısların bu anlatıyı ayrıntıları farklı olmakla beraber anlattığını, aynı zamanda ağabeyisi Ali Utar’ın iyi bir okuyucu olduğunu söylemektedir. O tarihlerde kitapların çoğunluğunun eski arap harfleriyle yazılması dolayısıyla kendilerinin bu kitapları okuyamadığını, kitapların Ali Utar’ın vefatından sonra değerlendirilemediğini öğreniyoruz. Derlemiş olduğumuz Büyük İskender anlatısı tam bir geleneksel yapı temsilcisi şeklinde teşekkül etmektedir. Çünkü yöre halkının özellikle ab-ı hayat suyu nedir? Nasıl bir yerdedir? Hızır İlyas bu suyu nasıl içmiştir? üzerine bir merak taşıdığını görmekteyiz. Bu durum Büyük İskender anlatısının halk arasında daha iyi bilinmesini ve korunmasını sağladığını gözlemlemekteyiz.

2.1.4. Hz. Yusuf ve Züleyha Anlatısı

Hz. Yusuf ve Züleyha anlatısı Hacı Murat’ın beyanatına göre ağabeyisi Ali Utar’dan öğrenilmiştir. Ali Utar’ın bu anlatıyı kitaplardan veya daha önceki anlatıcılardan öğrenmesi tahmin konusuyken, kimden öğrendiği kesin olarak bilinmemektedir. Anlatının “Performans teori” çerçevesinde Ali Utar tarafından ekleme ve değerlendirmelerle geliştirilerek günümüze ulaştığı ve yine Hacı Murat Utar’la devam ettiği bilinmektedir. Anlatı dini motiflerin

yanında bir aşk anlatısı şeklinde de değerlendirilebilir. Kişisel aşkın ulviliğini taşıması ve Hz. Yusuf peygamber kimliğinde halkın iman ettiği kişinin, hayat anlatısı olması açısından mistik bir hava taşımakta ve önem kazanmaktadır.

2.1.5. Ermeni Baskını Anlatısı

Bu anlatı ilk kez bizim tarafımızdan derlenmekle beraber geleneksel yapıya sahip bir anlatıdır. Bununla beraber yöre halkının realist baktığı bir anlatıdır. Anlatı her anlatıldığında biraz daha gelenekselleşmektedir ve 1915’li yıllarda meydana geldiği söylenen olayın arkasından köy halkı tarafından sözel bir anlatımla günümüze bir anlatı kıvamında taşınmıştır. Yakın tarihe ait bir gerçeği anlattığına köy halkı tarafından inanılan anlatı diğer anlatılardan oluşabilirlik ve bilinirlik açısından farklıdır. Bu açılardan günümüze yakın ve realist bir anlatı olarak değerlendirilebilir.

2.1.6. İskender-i Zukarney’nin Sırrı Anlatısı

Bu anlatı Hacı Murat Utar ‘ın beyanatına göre eski ata babalardan öğrenilmiştir. Anlatının oluşum zamanı bilinmemekle beraber yörede eskiden beri sözlü gelenek kültürü çerçevesinde anlatılarak günümüze ulaştığı dışında bir bilgiye sahip değiliz. Fakat anlatı daha çok vermek istediği mesaj üzerine kurulmuş ve kanaatimizce mitolojik bir havada gerçekleşmiş olmalıdır.

2.2. Anlatıların Tahlili

Bir araştırmacı olarak “katılımcı gözlem tekniği” vasıtasıyla metinleri değerlendirdiğimiz ve daha sonra anlatılardaki bazı kelime ve kavramların anlamlarını gerek “anlatıcımıza” sorduğumuz için gerekse, bu yörelerde doğup büyüdüğümüzden, anlatıların gerçek anlamını sezebildiğimize inanıyorum. Aynı kültür dairesinde yetiştiğimizden sezgilerimizin metinlerin anlamını anlamaya ve anlatmaya zorlanmadan metinlerin anlamlarını anlatmaya çalışacağız.

Biz bu çalışmamızı yaparken Hacı Murat Utar’ın yapmış olduğu tespiti esas almayı uygun gördük. Hacı Murat Utar’ın beyanatına göre anlatı iki şekildedir :

1. Özet olarak anlatmak
2. Ayrıntılı (etrafılıca) anlatmak

Hacı Murat Utar’ın bu anlatılarına paralel olarak, anlatıların her seferinde “Canlı Bir Gösterim” kuramına uygun olarak yeniden oluşturulduğunu esas alarak, anlatılardan anlatıcı merkezli, dinleyicilerin anladıkları, anlatı ortamını göz önünde bulundurarak metinleri yorumlamaya çalışacağız. Bu metinlerin yorumlanmasıyla yöre halkının gelenek görenek ve kanaatlerinin de ifade edileceğine inanıyoruz.

Biz metinlerin tahlilinde her çekirdek olay diyebileceğimiz en az iki kişilik arasındaki münasebeti bir başka deyişle motif halkasını tespit edip, göstermeye çalışacağız. “Episot” kelimesinin Türkçe karşılığı olan “kısım, bölüm” kelimelerinden “bölüm” kelimesini kullanarak anlatıları: 1) Giriş 2) Gelişme 3) Sonuç bölümü olarak tahlil etmeye çalışacağız. Giriş bölümünde

anlatının başlangıcı ve olayların gelişmeye vardığı yer olarak tespit etmeye çalışacağız. Gelişme bölümünde ise olayların dinleyicinin düşünce dünyasındaki olgunluğunu tamamlamaya başlayarak, anlatıcının, dinlendiği an birlikteliğiyle dinleyicinin, kafasında bir sonucun belirttiği, bu sonucun genel olarak anlatıcının anlatımıyla bir onay kazanan, sürprizden uzak bir neticeye gitmeye başladığı an olarak tespit etmeye çalıştık.

Sonuç bölümü ise gelişmede belirttiğimiz gibi bir neticenin dinleyicinin zihin ufuklarında belirmesiyle başlayan ve esas olayın bir sonuca bağlandığı kısım olarak tarafımızdan tespit edilmeye çalışılmıştır.

Motif halkalarıyla beraber bir bütün olarak baktığımız metinlerdeki mesajlar metinden hareketle tespit edilmiştir.

2.2.1. Neucubılıh Anlatısı

Giriş

- 1) Neucubılıh'ın Hz. Adem'den bir müddet sonra yaratılması .
- 2) Neucubılıh'ın Hz. Adem'in kızlarından biriyle evlenmesi
- 3) Neucubılıh'ın başının birinci gökte, ayaklarının yerde olması.
- 4) Neucubılıh'ın çok yemek yemesi ve doymaması.
- 5) Neucubılıh'ın mızrağına taktığı büyük balıkları güneşe uzatarak pişirip yemesi.

Gelişme

- 1) Hz Nuh'un gemi yapımına başlayarak, Neucubılıh'a iş teklifi götürmesi.
- 2) Necubılıh'ın karnının doyurulmasını şart koşması ve Hz Nuh peygamberin bu şartı kabul etmesi.
- 3) Hz Nuh'un yemek öncesi besmeleyi şart koşması.
- 4) Neucubılıh'ın gemi yapımında çalışması ve karnının doyması.
- 5) Neucubılıh'ın inançsızlığı ve gemiye binmemesi.
- 6) Dünyayı sular kapladığında Neucubılıh'ın gemiye binmemesine rağmen suyun ancak koltuk altlarına kadar yükselmesi
- 7) Neucubılıh'ın karnını doyurmak için halkın yiyeceklerine el koyması.
- 8) Hz. Musa dönemi olması dolayısıyla halkın Neucubılıh'ı Hz Musa'ya şikayet etmesi.
- 9) Halkın HZ Musa'dan Turu Sina'da durumu Allah'a söyleyip çare aramasını istemesi.
- 10) Hz Musa'nın Turu Sina'dan döndükten sonra yiyeceklerin Neucubılıh'a borç olarak verilmesini öğütlemesi.

Sonuç

- 1) Borçlu düşen Neucubılıh'ın suçluluk psikolojisiyle şehre gelememesi ve sebep olan Hz. Musa'yı düşman ilan etmesi.
- 2) Neucubılıh'ın büyük bir kaya parçasını alıp, Hz. Musa'yı öldürmek istemesi.
- 3) Allah tarafından kuşların kayaya bir sıvı madde dökmesi
- 4) Kayanın ortasının yarılarak Neucubılıh'ın boynuna geçmesi
- 5) Hz. Musa'nın zıplayarak elindeki kerametli asasını ancak Neucubılıh'ın topuğuna vurabilmesi
- 6) Neucubılıh'ın yere hızlıca düşmesi ve ölmesi.

- 7) Halkın Neucubılıh'ın bacaklarını Nil nehrine götürerek köprü yapması
- 8) Neucubılıh'ın bacaklarının gidiş-geliş yolu yapılması ve inançsızların kaybedip, inaçlıların kazanması.

Anlatının olay örgüsü inaçlıların dünya hayatında da inançsızlara karşı, kazançlı çıktığı üzerine kurulmuştur. Anlatı iki ana olay çevresinde bir neticeye gitmektedir. İlk olarak Hz. Nuh 'un gemiyi yapmak arzusu ve bunu Neucubılıh'ın karnını doyurmak şartıyla, başarıp kurtulması. İkinci olaya neticeye götüren ve Hz. Musa ile düşman olan Neucubılıh'ın halka verdiği zararlardan dolayı, halkın Hz. Musa önderliğinde Neucubılıh'tan kurtulma arzusudur. Anlatıda inançsız ama güçlü görünen Neucubılıh ve üstün özelliklerinin kaynağı inancı olan Hz. Musa hasım olmuşlardır. Anlatıda inaçlıların zorluklar karşısında muvaffak olması söz konusudur. Anlatıda asl olan mesaj inaçlıların arzuları doğrultusunda muvaffak olacağıdır. Anlatı olay örgüsü itibarıyla “inaçlı ol-“ fiili üzerine kurulmuştur.

2.2.2. Şengülüm-Şüngülüm Anlatısı

Giriş

- 1) Kurtla keçinin arkadaş olması.
- 2) Kurdun keçiye çocuklarını otladığı zaman nereye bıraktığını sorması.
- 3) Keçinin çocuklarına nerede ve nasıl durmaları gerektiğini kurda anlatması.
- 4) Kurdun keçi geldiği zaman çocuklarıyla nasıl şifreleştğini sorması.
- 5) Keçinin nasıl şifreleştiklerini kurda anlatması.

Gelişme

- 1) Kurdun pusuda bekleyerek, keçi gittikten sonra, keçinin ses tonuyla keçinin çocuklarına şifreyi söylemesi.
- 2) çocukların kurdu keçi zannederek kapıyı açmaları.
- 3) Kurdu gören keçinin çocuklarından şengülüm ve mengülümün tandırın küflesine saklanmaları.
- 4) Kurdun darangülümü yakalayarak yemesi.
- 5) Ana keçinin gelmesi ve şifreli sözleri söylemesi üzerine keçinin çocuklarının onun kurt olup olmadığını sormaları.
- 6) Ses tonuna dikkat eden şengülüm ve mengülüm ün kapıyı açması ve ana keçinin darangülümün nerede olduğunu sorması.
- 7) Kurdun yaptığı kötülükleri şengülüm ve mengülümün annelerine anlatması.
- 8) Ana keçinin olayları öğrenerek bir misilleme planı yapması.

Sonuç

- 1) Ana keçinin kurdu yemeğe davet etmesi ve tandırı yakması.
- 2) Keçinin eve gelen kurda aşık oynamayı teklif etmesi.
- 3) Keçinin kasten kurdun aşığını tandıra atması.
- 4) Keçinin kurda “sen aşığını al ben kuyruğundan tutarım” teklifi ve kurdun tandıra eğilmesi.
- 5) Kurt tandıra eğilince keçinin kurdu tandıra itmesi ve kurdun yanmaya başlaması.
- 6) Kurdun feryadı ve keçiden yardım istemesi.
- 7) Keçinin kurda cezayı çekeceksin mesajı ve keçinin diğer çocuklarının kurt tehlikesinden kurtulması.

Anlatı iyilik ve kötülük mücadelesi şeklinde geçmektedir. Burada keçinin çocuklarını yemek arzusunda olan kurt kısmen amacına ulaşmıştır fakat anlatının vermek istediği mesaj çerçevesinde kötülerin sonu kötü olmuş ve kurt da hayatından olmuştur. Olay saf keçinin kurtla arkadaş olmasıyla başlar, arkadaşlığı baştan yanlış olan keçi, kurdun arzu ettiğine kavuşmasına farkında olmadan yardımcı olur. Keçinin darangülüm isimli yavrusunu yiyen kurt arzusuna kavuşur. Bundan sonraki olaylar, keçinin arzusuna göre şekillenir ve neticelenir. Olayda son gülen keçi olduğundan, keçinin arzusu gerçekleşmiştir diyebiliriz. Bu durum da esas arzu edilen keçinin intikamı olmakla beraber, bu arzuyu doğuran kurdun keçinin çocuklarını yemek arzusunda, darangülümü yiyerek bu kini ve büyük arzu edilen diyebileceğimiz keçinin arzusunu doğurmasıdır. Keçinin arzusuna “intikam al-“ fiili dersek, anlatımız kahramanımızın intikamını almak arzusunun anlatılmasını esas almıştır diyebiliriz. İyi gücü temsil eden keçinin karşıt güç, yani hasım olan kurda karşı intikamının ardından, bir sebep sonuç tahlili de keçinin sözleriyle ortaya çıkmaktadır. Keçinin Kurda Darangülüm’ü yediği için ölümü hak ettiğini söylemesi, bir kısasa kısas mantığı yansımasıdır. Ayrıca intikamını alan keçinin, psikolojikman rahatlaması ve ferahlaması da esas olanın intikam olduğunu bu anlatıda ortaya koymaktadır. Dinleyicilerin keçinin arzu ettiğine ulaşmasıyla beraber bir sevinç içinde olması, dinleyicinin asıl kahramanla beraber olayı takip ettiğini göstermektedir. “İh ne bir oldu galleş gurt cezanı buldun diyerek anlatının heyecanını yaşamaktadır. Bütün bu gözlemlerimiz neticesinde olay örgüsüne baktığımızda esas olay “intikam al-“ fiili üzerine kurulmuştur.

2.2.3. Büyük İskender Anlatısı

Giriş

- 1) Makedonya kralı olan aynı zamanda peygamberlik vasfı olup olmadığı bilinmeyen Büyük İskender'in, İskender-i Zulkarneyn olup olmadığının bilinmemekte olduğu söylenerek, bu anlatının Büyük İskender'in zulmete gitme arzusunu anlattığını, anlatıcının dinleyicilere duyurması.
- 2) Bilim adamlarının zulmet diye bir başka dünyadan söz etmesi.
- 3) Bilim adamlarının zulmet denen yerde ab-ı hayat suyunun varlığını kabul etmesi.
- 4) Ab-ı hayat suyunun insanı ölümsüzleştirmesinin bilim adamları tarafından söylenmesi.
- 5) Ab-ı hayat suyunun insanı gençleştirdiğinin ve hep aynı yaşta kalmasını sağladığının bilim adamları tarafından söylenmesi.
- 6) Hükümdar olan İskender'in ordusunu hazırlaması.
- 7) İskender'in Zulmet'e doğru yola çıkması.
- 8) İskender 'in savaşı iki gruba görerek müdahale etmesi.
- 9) İskender 'in savaşı iki grubun kimler olduğunu araştırması.
- 10) İskender'in savaşı iki grubun birinin Allaha inanan, diğerinin Allaha inanmayan olduğunu öğrenmesi.
- 11) İskender'in bu iki savaşı grubun arasına sedd-i İskender'i çekmesi.
- 12) Bu duvar sayesinde, iki tarafın birbirinin hakkına tecavüzde bulunamaması ve böylece savaşın sona ermesi.

Gelişme

- 1) İskender'in Zulmet denilen dünyaya doğru yoluna devam etmesi.
- 2) Zulmet 'e İskender ve ordusunun varması.
- 3) Zulmet'in karanlık bir dünya olduğunun görülmesi.
- 4) Zulmette birçok ırmağın görülmesi ve herkesin bu ırmaklardan doyuncaya kadar rastgele su içmesi.
- 5) Tesadüfen ab-ı hayat suyunu İskender'in yerine, Veziri İlyas'ın içmesi.
- 6) Zulmetteki ırmakların içinde güzel taşlara rastlamaları.
- 7) Zulmetteki bu taşlardan bazılarının cebine doldurması, bazılarının mendilinin arasına bağlaması.
- 8) Zulmetten İskender ve ordusunun ayrılması.
- 9) Aydınlık dünyaya varıldığında taşların incelenmesi ve çok değerli olduklarının anlaşılması.
- 10) Taşların mücevher cinsinden çok değerli taşlar olduğunun anlaşılması.
- 11) Taşlardan getirenlerin ve getirmeyenlerin yaptıkları işten pişmanlık duymaları.
- 12) Taşlardan getirenlerin "keşke daha çok getirseydik" diye pişman olmaları.
- 13) Taşlardan hiç getirmeyenlerin "keşke birazcıkta biz getirseydik" düşüncesiyle pişmanlık duymaları.
- 14) İskender ve ordusunun yola devam etmesi.
- 15) Büyük İskender'in emriyle ordunun mola vermesi.
- 16) Büyük İskender'e bir çadır hazırlanması.
- 17) Kahinlerin İskender'e önceden bulunduğu yerin altının mermer ve üstünün demir olduğu bir odada, hayatının sona ereceğini haber vermelerinin söylenmesi.
- 18) İskender'e çadırının hazır olduğu haberinin verilmesi.
- 19) İskender 'in çadıra girmesi.
- 20) İskender'in dinlenmek amacıyla sırt üstü uzandığında çadırın üst kısmında ok mızrak ve kılıçlar görmesi.
- 21) İskender 'in aklına kahinlerin sözünün gelmesi.

- 22) İskender'in zemini kontrol ederek, mermer bir taşın üzerine çadırın kurulmuş olduğunu tespit etmesi.
- 23) İskender'in çadırdan hemen kaçmak istemesi.
- 24) Azrail'in İskender'in göğüs kafesine bastırarak, kahinlerinin ona bilgi verdiğini ve böyle bir odaya girmemesi gerektiğini, artık ölüm vaktinin geldiğini söylemesi.
- 25) İskender'in Azrail'in sözleri üzerine, Azrail'den vasiyetini yazdırmak için süre istemesi.
- 26) Azrail 'in vasiyeti yazdırması için İskender'e müsaade etmesi.

Sonuç

- 1) İskender'in vasiyetini beyan etmek üzere Veziri Hızır İlyas'ı çadıra çağırması.
- 2) İskender'in birinci vasiyetinin, annesine ölüm haberinin alıştırma alıştırma verilmesi olduğunu, söylemesi.
- 3) İskender'in ikinci vasiyetinin, sağ elinin tabuttan dışarıda eli açık şekilde bırakılması olduğunu, söylemesi.
- 4) İskender'in üçüncü vasiyetinin, dünyada hiç acı çekmeyen kimselere ihsanının yedirilmesi olduğunu, söylemesi.
- 5) Vasiyetin tamamlanmasıyla Azrail'in İskender'in canını alması.
- 6) İskender'in ordusunda bayrakların yarıya inerek, siyah renge bürünmesi.
- 7) Vezir Hızır İlyas'ın ilk olarak bir atlı göndererek annesine: "İskender'in zulmetten döndüğünü fakat biraz hasta olduğunu" bildirmesi.
- 8) Vezir Hızır İlyas'ın ikinci bir atlı göndererek, İskender'in durumunun ağır olduğunu bildirmesi.
- 9) Vezir Hızır İlyas'ın üçüncü bir atlı göndererek ,annesine ve ailesine İskender'in ölüm haberini vermesi..
- 10) İskender'in defnedilmesi.

- 11) Tellalların bağırarak hiç acı çekmeyenlerin İskender'in ihsanından yemek üzere gelmelerini duyurması.
- 12) Şehirde acı çekmeyen insan olmadığı için ihsana kimsenin gelmemesi.
- 13) Herkesin ölüm acısını çektiğini gören İskender'in ailesinin teselli bulması.
- 14) İskender'in ailesinin acı çekmeyenin kendileri olduğunu ve artık kendilerinin acıyı tattıklarını anlamaları.
- 15) Kimsenin öbür dünyaya bir şey götüremeyeceğini İskender'in elini açıkta bırakarak atmaya çalışmasının anlatıcı tarafından yorumlanması.
- 16) Bu vasiyetlerin Büyük İskender'in ne kadar akıllı ve tecrübeli olduğunu gösterdiğinin anlatıcı tarafından yorumlanması.
- 17) Vezir Hızır İlyas'ın peygamberlik görevine atanması.
- 18) Ab-ı hayat suyunu içtiği için Hızır İlyas'ın hiç ölmediğinin anlatıcı tarafından bildirilmesi.
- 19) Sıkıntıya düşen insanların "Hızır İlyas yetiş dadıma,yardıma!" denerek, söylenegeldiğinin anlatıcı tarafından belirtilerek, anlatının son bulması.

Anlatının olay örgüsündeki kurguyu aktif tutan etken büyük ölçüde "istemek" ya da "arzulamak" fiilleridir. Makedonya kralı olan ve ölümünün nasıl gerçekleşeceğini öğrenen bütün dünyaya hakim olmasına ve her şeye gücü yetmesine rağmen İskender, ölümsüzlüğü ve hep genç kalmayı istemekte veya arzulamaktadır.

Bunun için ordusunu hazırlatarak, Zülmet adlı dünyaya ölümsüzlük suyu ve gençlik iksiri diyebileceğimiz Ab-ı hayatı bulmak üzere yola koyulur. Metin dünya hayatındaki güç ve varoluş içerisinde insanın en önemli güç olma, isteği çerçevesinde gelişir. Dünya hakimi olan İskender için anlatı buruk bir sonla bitmektedir. İskender'in ömrü bitmekteyken, yeni bir kahraman ve peygamber olan Hızır İlyas ölümsüzlük suyunu içiyor. Anlatının bir diğer kısmında Zülmet'e giden kişilerin değerli mücevherleri arzulaması ve kimisinin bu arzuya kavuşmasına karşın kimisinin kavuşamaması durumudur. Anlatının özünde bir öğüt verme amacı, sonradan ortaya çıkmaktadır. Bu da İskender'in vasiyetleriyle ve sonraki yaşananlarla pekişmektedir.

Olay örgüsünde gelişen olaylar bazen farklı anlatılar gibi gözükse de bunlar anlatının, anlatıldığı andaki heyecanı arttırmakta ve kahramanın gücünü göstermektedir. Kahramanımızın (=Büyük İskender) istediği, arzuladığı Ab-ı hayatı içememesinde karşıt unsur bilinmezliktir.

Çünkü suyun Ab-ı hayat olduğu ve Zülmet'in nasıl bir dünya olduğu bilinmemektedir.

Anlatının bir "kader" ve "nasip" anlayışı şeklinde, olay örgüsü var gibi gözükse de burada esas olan olay örgüsünü destekler nitelikte olduğudur. Bu metin de İskender'in yerine Veziri İlyas'ın Ab-ı hayatı içmesini bir "nasip", "kader" anlayışıyla bağdaştırabiliriz. Ya da İskender'in nasıl öleceğinin belli olması ve bir tesadüf sonucu, altı mermer, üstü demir olan çadıra girmesi ve ölmesi de "nasip", "kader" bağlamında değerlendirilebilir. Fakat "kader", "nasip" anlatının bir parçasıyken kanaatimizce "arzulamak" "istemek" olay örgüsünün omurgasını oluşturmaktadır.

2.2.4. Hz. Yusuf Ve Züleyha Anlatısı

Giriş

- 1) Hz Yusuf'un Hz Yakup peygamberin 11 oğlundan birisi olması.
- 2) Yusuf'un kardeşlerinden ve ağabeylerinden birisinin rüya görmesi.
- 3) Yusuf'un kardeşinin gördüğü rüyayı babasına anlatması.
- 4) Rüyada "Dokuz yıldız, bir de ay ışıklı yıldıza secde ediyordu."
- 5) Babalarının (=Hz Yakup Peygamber) rüyayı yorumlaması ve oğullarına, Yusuf'a peygamberlik geleceğini bildirmesi.
- 6) Yusuf ve rüyayı gören kardeşin annesi aynı, diğer dokuz kardeşin annesinin ayrı kimseler olması.

- 7) Yusuf'u çekemeyen kardeşlerin, Yusuf'u öldürme kararı alması.
- 8) Kardeşlerinin Yusuf'u ava götürmek üzere babalarından izin istemesi.
- 9) Kardeşlerinin on yaşlarındaki Yusuf 'u şehrin dışına götürmek istemeleri ve kardeşlerden birinin buna karşı çıkması.
- 10) Kardeşlerinin Yusuf'u öldürmekten vazgeçerek ortak kararla Yusuf'u bir kuyuya atmaları.
- 11) Kardeşlerinin Yusuf'tan aldıkları gömleği, bir av vurarak kana bulamaları.
- 12) Kardeşlerin babalarının yanına vardıklarında gömleği gösterip, Yusuf'un vahşi hayvanlar tarafından parçalandığını söylemeleri.
- 13) Bu olaydan çok rahatsız olan babalarının günlerce ağlamaya devam etmesi (diğer kardeşi Bünyamin'le beraber).

Gelişme

- 1) Bir kervan yolu üzerinden geçen kervancıların su almak amacıyla baktığı kuyuda Yusuf'u görmesi.
- 2) Kuyudan Yusuf'u çıkaran kervancının, Yusuf'un çok güzel bir fiziki yapıya sahip olduğunu anlaması.
- 3) Kervancının Yusuf'u alıp, Mısır'da köle olarak satmak üzere, götürmesi.
- 4) Mısır 'a vardıklarında köle pazarına gittiklerinde Mısır Kralı Azizi Mısır'ın hanımı Züleyha'nın yüksek bir değerle Yusuf'u köle olarak alması.
- 5) Yusuf 'un sarayda büyümesi ve üstün ahlak, zeka ve güzelliğe sahip biri olarak ününün yayılması.
- 6) Aziz Mısır'ın hanımı Züleyha'nın Yusuf'a aşık olması.
- 7) Yusuf 'un Züleyha'nın aşkını reddetmesi.
- 8) Züleyha'nın kocasına Yusuf 'u şikayet ederek kendisine saldırıp elbisesini yırttığını söylemesi.
- 9) Hükümdarın emriyle Yusuf 'un en kötü zindanlardan birine atılması.
- 10) Zindanda Yusuf'un arkadaşlarından birisinin gördüğü rüyayı Yusuf'a anlatması.

- 11) Yusuf'un rüyayı yorumlayarak arkadaşının yarın affedileceğini söylemesi (aşçıbaşının rüyası).
- 12) Zindanda bir başka hapislinin de bir rüya gördüğünü iddia ederek anlatması.
- 13) Yusuf'un bu kişinin rüyasını yorumlaması ve idam edileceğini söylemesi.
- 14) Hapislinin rüya görmediğini söyleyerek, Yusuf'u yalancılıkla suçlaması.
- 15) Yusuf'un rüyanın yorumlayana ait olduğunu söyleyerek, bu hadisenin gerçekleşeceğini beyan etmesi.
- 16) Sabah olduğunda zindancıbaşının gelerek Yusuf'un arkadaşı, aşçıbaşının affedildiğini ve diğer hapislinin idamına karar verildiğini okuması.
- 17) Yusuf'un zindanda yaşamına devam etmesi.
- 18) Aziz Mısır'ın bir rüya görmesi ve çeşitli yerlerden rüya tabircileri getirterek, rüyanın tabirini istemesi.
- 19) Zindandan çıkan aşçıbaşının aklına Yusuf'un gelmesi ve Aziz Mısır'ın huzuruna çıkması.
- 20) Aşçıbaşının Mısır'a, Yusuf'un rüya yorumcusu olduğunu anlatması.
- 21) Yusuf'un zindandan getirilerek, rüyanın Yusuf'a söylenmesi.
- 22) Yusuf'un "Yedi yıl çok bolluk olacak, Yedi yıl sonrada çok kıtlık olacak; insanlar açlığından birbirine saldıracak" şeklinde rüyayı yorumlaması.
- 23) Bu durumu dinleyen Aziz Mısır'ın Yusuf'u ziraat veziri yaparak, kıtlığa karşı tedbir almasını emretmesi.
- 24) Yusuf'un büyük ambarlar yaptırması ve ekincilerin ihtiyaçlarını gidererek, ekine teşvik etmesi.
- 25) Yusuf'un hububatı bu ambarlarda depolaması.
- 26) 7 yıl sonra kıtlık başlaması ve komşu ülkelerin hububat almak üzere Mısır'a gelmesi.
- 27) Hz. Yakup'un oğullarının kıtlıktan etkilenmesi ve Mısır'a doğru yola çıkması.
- 28) Hz. Yakup'un oğullarının Bünyamin'i (Yusuf'un küçük kardeşi) de alarak Mısır ülkesine varmaları.

- 29) Hz. Yusuf'a Kenan ülkesinden gelen her kafilenin bildirilmesi ve Hz. Yusuf'un emri üzerine Hz. Yakup'un oğullarının araştırılması.
- 30) Hz. Yusuf'un bunları tanıması ve yemeğe alması, yemeği Bünyamin'le yemesi.
- 31) Yusuf'un kardeşlerine siz kaç kardeşsiniz, diye sorarak cevap alması.
- 32) Kardeşlerin Yusuf'a 11 kardeş olduklarını fakat Bünyamin'in kardeşi Yusuf'un vahşi hayvanlara yem olduğunu anlatması.
- 33) Hz. Yusuf'un ambarcıya, bunlara istedikleri kadar buğday ver fakat ölçü kabını buğdayın içine sakla sonra bunları ölçü kabı kayıp diye arat durumu bana bildir, emrini vermesi.
- 34) Ambarcının Hz. Yusuf'un emrini yerine getirmesi ve ölçü kabını Bünyamin'in çantasından çıkarıp, Hz.Yusuf'a bildirmesi.
- 35) Hz. Yusuf'un bunlara gelerek Bünyamin'in burada Hapis yatması gerektiğini söylemesi.
- 36) Hz. Yakup'un oğulları bu duruma tepki göstererek, Bünyamin'in kendileriyle gelmesini istemeleri.
- 37) Hz. Yusuf'un kardeşlerinin sırtını sıvazlayarak, sakinleşmelerini sağlaması.
- 38) Hz. Yusuf kardeşlerine gidin, babanızı da getirin durumu burada hallederiz demesi.
- 39) Kardeşlerinin Kenan iline gitmesi ve durumu babalarına anlatması.
- 40) Kardeşlerinin Bünyamin'in Mısır'da kaldığını ve kalma sebebini babalarına bildirmeleri.

Sonuç

- 1) Hz. Yakup'un bu duruma çok üzümlere ağlaması.
- 2) Hep beraber yol hazırlığı yaparak, Mısır'a gitmeye karar vermeleri (Hz. Yakup ve oğulları).
- 3) Bu sırada Aziz Mısır'ın ölüm haberinin duyulması.
- 4) Hz. Yusuf'un Aziz Mısır'ın yerine hükümdar olması.

- 5) Aziz Mısır hünna olduğundan, Züleyha'nın o güne kadar bakire bir kız olarak kalması.
- 6) Hz. Yusuf'un Züleyha ile evlenmesi.
- 7) Hz. Yakup'un oğullarıyla beraber Mısır'a varmasıyla, Hz. Yusuf'un da babasını karşılamaya çıkması.
- 8) Hz. Yakup'un gözleri görmediği halde Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını söylemesi.
- 9) Hz. Yusuf 'un babasını karşılayarak elini öpmesi.
- 10) Hz. Yakup'un sevinçten gözlerinin açılması ve Hz. Yusuf 'u görmesi.

Anlatının olay örgüsünde “inançlı olmak” eyleminin önemli olduğunu görmekteyiz. Bu anlatıda karşıt unsur imtihandır. Kardeşlerinin Hz. Yusuf 'u kuyuya atması ve Hz. Yusuf'un oradan kurtularak köle olması, daha sonra zindana atılıp oradan da Mısır hükümdarı olması inançla ve sabırla verdiği imtihanın bir neticesidir. Anlatının olay örgüsüne bakarsak Züleyha'nın Yusuf'a olan aşkının kişisel bir aşk olarak gözükmesi ve Züleyha'nın gözüyle baktığımızda bir aşk anlatısı gibi durması, göz önünde tutulabilir. Fakat Züleyha'nın bakire kalması ve Yusuf'tan başkasıyla ilgilenmemesi de Züleyha'nın inancını göstermekte ve Züleyha'nın imtihanının aşk şeklinde gelişerek, Yusuf'a kavuşması ve gençleşmesi söz konusudur. Bizim kanaatimiz Züleyha açısından da “inançlı olmak” eylemi olay örgüsünde devam etmiştir.

Anlatıda göze çarpan karşılıklı aşk veya erkeğin aşkı yerine kadının erkeğe olan aşkı ve arzusunun ön planda olduğudur.

Hz. Yakup bir diğer kahramanımız olduğu için onun açısından baktığımızda, evlat ayrılığına günlerce ağlamış ve Allaha yalvarmıştır. Hz. Yakup'da inançlı olduğu için oğluna kavuşmuştur. İnançlı olanlar imtihanı

geçmiş, dünya ve ahiret saadetini kazanmıştır. Anlatıda üstün özellikler “rüya” motifiyle göze çarpmakta ve rüya yorumlamak Hz. Yusuf’un diğer insanlardan daha önemli bir mevkii de durmasını sağlamaktadır.

Anlatının olağanüstü yanları, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf’un peygamber oluşlarından kaynaklanmaktadır. Olağanüstü olaylar bir zincirin halkalarıyken, bu halkaları şöyle sıralayabiliriz : Hz. Yakup’un Bünyamin isimli oğlunun bir rüya görmesi ve rüyayı yorumlayan Hz. Yakup ‘un Yusuf ‘a peygamberlik geleceğini söylemesi, kardeşlerinin öldürmek istediği Yusuf’a bir diğer kardeşin izin vermemesi ve Yusuf’un bir kuyuya atılması, Yusuf’un kuyudan tesadüfen çıkarılması, Yusuf’un köle pazarında Kralın hanımı Züleyha tarafından köle olarak alınması, Züleyha’nın Yusuf’a aşık olması ve Yusuf’u zindana attırması, Yusuf’un rüyaları yorumlaması ve zindandan kurtulup vezir olması, kralın ölümüyle Yusuf’un kral olması , tesadüfen kardeşlerini bulması ve Hz. Yakup’un sevinçten gözlerinin açılması, sıradan bir insanın başına gelemeyecek olağanüstü olaylar zinciridir. Bu da Yusuf’un kahraman olarak olağanüstü olaylarla imtihandan geçirildiğini ve kaderin tecellisinin söz konusu olduğunu göstermektedir. Ama esas olan “inançlı olmak” fiilidir. Bu fiil üzerine anlatımızın kısımları tamamlanmıştır.

Olay örgüsünde giriş kısmında kardeşler karşı güç konumunda gözükmemektedir, ilerleyen aşamalarda Züleyha’nın aşkına cevap alamaması, karşı gücü oluşturmakta ve zindanda ise inançsız birinin Yusuf’a dil uzatışı karşı gücü temsil ediyor gözükmekteyse de bunlar imtihanın bir parçası ve kaderin tecellisi olarak algılandığından, karşı güç sayılamaz. Karşı güç gibi gözükkenler kahramanın (=Yusuf’un) sabrını ve inancını ölçen imtihanlardır. Esas karşı güç ise Yusuf’un nefsidir. Hz. Yusuf nefsani isteklere yönelse ve nefesine yenilse karşı güç buna Şeytan da diyebiliriz, kazanacak ve Hz. Yusuf kaybedecektir. Zaten Yusuf’un peygamber olması karşı güce (=nefse) asla teveccüh etmeyeceğinin bilinmesidir. Ama yinede Hz. Yusuf’taki bu inanç

gücünü ispatıyla ortaya koymakta olan olaylar söz konusudur. Özellikle Züleyha gibi güzel bir kadının kendisine arzuyla bakmasına kayıtsız kalarak, günah işlememesi, karşı güç mücadelesinden galip çıkmasını sağlamıştır. Bu galibiyeti sağlayan güç ise yine olay örgüsünün tamamında sezilen “inançlı ol-“ eylemidir.

2.2.5. Ermeni Baskını Anlatısı

Giriş

- 1) 1915 yılında Ermenilerin saldırarak, köyleri, insanları yok etmeleri.
- 2) Baskını duyan Büyük Aküzüm halkını, üç mekânda toplayıp, her sığınağa 3– 4 tane keskin nişancı yerleştirmeleri.
- 3) Ermenilerin köyü basmaları, köylülerin baskını püskürtmeleri.
- 4) Köyün üst tarafında Ocak Kelezi adlı yerde Ermenilerin siper almaları ve köyü devamlı ateş altında tutmaları.
- 5) Bu mücadelenin 2 gün devam etmesi.
- 6) Ermenilerin ve köy halkının cephanesinin azalması.

Gelişme

- 1) Ermenilere cephane getiren bir atlıyı, keskin nişancılardan birinin vurması.
- 2) Atın bu olayın şaşkınlığıyla, köye doğru kaçması.
- 3) Sığınaktaki bir kadının, her şeyi göze alarak gidip, atı yakalayıp, köye getirmesi.

- 4) Sığınaktakilerin, atın heybesini alarak çok ağır olduğunu söylemeleri.
- 5) Heybeyi sığınaktakilerin açarak, hepsinin mermi olduğunu görmeleri.
- 6) Mermisi bitmekte olan köy halkının bu olaya çok sevinmesi.
- 7) O gün içinde Ermenilerle köy halkının çatışması ve Ermenilerin attığı bir topun sığınağın birine isabet ederek köylülerin bazılarını yaralaması.
- 8) Anlatıcının olayın canlı şahidi Gara Akpınar'ın da kolunun bu olayda kırıldığı ve anlatıyı ondan öğrendiğini belirtmesi.
- 9) Aynı günün gecesinde köy halkının, ermeni güçlerine yardımcı olmak üzere takviye birlik geldiğini öğrenmeleri.
- 10) Bu durumda işlerinin daha da zorlaşacağını anlayan, köy halkının köyü boşaltma kararını alması.
- 11) Herkesin yaşlı ve çocukları öküz arabasına bindirip, gecedan istifade ederek köyü terk etmesi.
- 12) Sabah olduğunda Ermenilerin o civardaki köyleri basarak talan etmesi.
- 13) Ermenilerin Büyük Aküzüm köyünün komşusu olan Yılanlı Köyündeki insanları samanlığa doldurarak yakması.
- 14) Samanlıktan bacayı kullanarak 3 kişinin kaçması.
- 15) Bu üç kişiden birinin Celil isminde bir şahıs olduğunun, herkesçe bilinmesi.

Sonuç

- 1) Baskından kaçarak kurtulanların bir kısmının, Azerbaycan'ın Nij kentine sığınmaları.
- 2) Baskından kaçanların bir kısmının, Hacı Abbasoğlu'nun, Kalbayı Mehemed'in milis kuvvetleri tarafından korumaya alınması.
- 3) Kaçanların çoğunun Nij 'de bulaşıcı hastalık sebebiyle ölmeleri.
- 4) Ermenilerin köyü boşalttığı haberinin gelmesi.

- 5) Sağ kalanların köye dönerek, yıkık dökük köylerde yeniden hayat mücadelesine devam etmeleri.
- 6) Anlatıcının olayın yaşanmış bir olay olduğunu hatırlatması.

Anlatının olay örgüsüne baktığımızda, köy halkı ve Ermeniler arasındaki mücadele anlatılmaktadır. Olay köy halkı tarafından gerçek bir olay kabul edilmekle beraber köy halkının hafızasında yer etmiştir ve köylünün kendi gerçeği olarak gördüğü olay anlatılarak, bir halk anlatısı şeklinde devam etmektedir. Olayda karşı güç Ermeniler ve kahramanımızsa cephaneye dolu atı her şeyi göze alarak getiren kadındır. Olayın 1915 yılında olduğu bilinmektedir. Anlatıcımız anlatıyı olayı bizzat yaşayan Gara Akpınar'dan öğrendiğini söylemektedir. Anlatı tek bir zincir üzerinde devam etmektedir. Köyde yaşamayı köylülerin kendileri sürdürmüş ve Ermeniler köyü terk etmiştir. Realist görünen olayın olay örgüsü içinde kahramanlık ve akılcı davranma vardır, ama olağanüstü güçler görülmemektedir. Anlatıda “arzu et-“ fiili anlatı dinamizmini oluşturmaktadır. Burada arzu edilen hayatta kalarak yaşamaya devam etmektir. Köylüler anlatı sonunda arzu edilene kayıplar verilerek de olsa kavuşmuşlardır. Anlatı diğer anlatılardan farklı olarak yakın geçmişe dayanmakta ve köy halkı tarafından gerçek kabul edilmektedir. Yine diğer anlatılarda olmayan anlatıcının anlatıyı Gara Akpınar'dan öğrendiği ve Gara Akpınar'ın olayın canlı şahidi olduğunu anlatı içinde belirttiğini görüyoruz. Anlatıyı özet olarak anlattığını söyleyen, anlatıcımızın beyanatına baktığımızda, anlatıcımızın tercihini bu yönde kullandığını belirtme gereği duymaktayız.

2.2.6. İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı Anlatısı :

Giriş

- 1) İskender-i Zülkarneyn isminde bir hükümdarın var olması.
- 2) Hükümdarın hangi berbere traş olursa onu mahzende öldürmesi.
- 3) Bir gün yine bir berberin gelmesi.
- 4) Hükümdarın berberi şahsiyetli ve güzel bir fiziki yapıya sahip olduğunu görerek, berbere içinden bir sevginin uyanması.

Gelişme

- 1) Berberin İskender'i traş etmesi.
- 2) Traş bittikten sonra İskender'in berberi mahzene götürerek, kafası vurulanları göstermesi,
- 3) İskender'in berbere kıyamadığını ve kafasında iki tane boynuzu olduğunu kimseye söylemeyeceğine söz vermesi halinde kendisini serbest bırakacağını söylemesi.
- 4) Berberin söz vererek serbest kalması.
- 5) Berberin bu sırdan çok rahatsız olması ve bir kuyuya eğilerek İskender-i Zülkarneyn'in boynuzu var boynuzu, diye seslenmesi.
- 6) Kuyudan bir çift kamışın çıkması ve İskender-i Zülkarneyn'in boynuzu var boynuzu diye ötmesi.
- 7) Bunu duyanların padişaha haber vermeleri.
- 8) Padişahın berberi çağırarak bu sırrı birine söyleyip söylemediğini sorması.
- 9) Berberin bu sırdan rahatsız olduğu için gidip geceleyin bir kuyuya söylediğini, anlatması.

Sonuç

- 1) İskender 'in doğru söylediği için berberi affetmesi.
- 2) İskender'in kuyuyu tahrip ettirmesi.
- 3) Herkesin İskender'in boynuzu olduğunu öğrenmesi.

Anlatı tek bir olay örgüsü etrafında devam etmiştir. Anlatıda kahramanlarımız İskender-i Zulkarneyn ve berberdir. Anlatının sonunda dürüst insanların kazançlı çıkacağı anlaşılmaktadır. Anlatı realistikten uzak, doğruluğun romantik şekilde dillendirilmesidir. Bu anlatıda çatışılan güç İskender-i Zulkarneyn'i kendi fiziğiyle ilgili estetik kaygısıdır. Olay örgüsü içerisindeki olağanüstülük İskender'in boynuzlarının olması ve bu yüzden traş olduğu berberleri öldürmesidir. Fakat bu olağanüstülükler kanaatimizce, anlatılmak istenen ön plana çıkarmak ve etkili kılmak amacıyla, anlatı geleneği çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Yani dürüstlüğün önemini daha etkin anlatmak, dinleyici üzerinde tesir yapmak esastır. Anlatının olay örgüsüne baktığımızda "dürüst ol-" fiili üzerine anlatı şekillenmiştir.

Anlatılara olay örgüsü açısından baktığımızda hepsinin arzu edilen güzel bir sonla bittiğini görmekteyiz. Tek bir olay bir anlatıya hakimken, zaman zaman dallanmalar olmakta ve bu dallanmalar, yan olaylar şeklinde esas olaya bağlanmakta ve onunla birleşip, esas olayı destekler bir mahiyet arz etmektedir. Anlatılar genellikle hayal ürünü geniş ve olağanüstü sayılabilecek, motiflerle süslenmiştir. Sadece ermeni baskını anlatısı, diğerlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Bu anlatı diğerlerine göre daha realist daha yaşanan hayata bağlı olduğu görülmektedir. Ermeni baskını anlatısının bu özelliğini yakın dönemde teşekkül etmiş olması nedeniyle izah

edebiliriz. Söz konusu bu farklılığına rağmen anlatının mutlu sonla bitmesi tek bir ana olay etrafında teşekkül etmesi, diğer anlatılarla da önemli ortak özelliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.7. Motif Halkaları ve Olay Örgüsü

Hikâye olandır. Vakanın biçimlendiği serüvendir. Vaka ise, sözlük anlamı itibarıyla olup geçen şey demektir.(Tekin : 2004; 67)

Anlatıların geneline baktığımızda ana olayı hazırlayan bir “giriş” , ana olayın anlatıldığı bir “gelişme” ve ana olayın bir neticeye bağlandığı bir “sonuç” bölümü açıkça görülmektedir.

Giriş bölümünde, asıl kahramanımızı tanıttıcı özellikler, hayatından bazı kesitler ya da dallanma gibi düşünülebilecek, ana olaya destek olacak bir olay anlatısı ve arzu edilenin ya da anlatının, hangi fiil üzerine devam edeceğinin belirdiği görülmektedir. Giriş bölümünün bu şekilde belirmediği anlatı Şengülüm-Şüngülüm anlatısıdır. Bunun sebebiyse bu anlatının masala yakın ve daha çok çocukların dinleyebileceği türden bir anlatı olması sebebiyle, giriş kısmının motif halkaları açısından farklı olmasıdır. Bu farklılık giriş bölümündeki kalıplaşmış cümlelerde gözlemlenmektedir.

“ Bir varmış bir yohmuş evvel zaman içerisinde bir kurtla bir keçi arhadaş olmuş.”(ŞŞA)

“Zamanın birinde İskender-i Zülkarneyn isminde bir hükümdar varıydı.”
(İZSA)

Asıl kahramanın varlığı ya da asıl kahramana ihtiyaç duyulmasıyla beraber “gelişme” bölümü başlamaktadır. Yalnız Neucubılıh anlatısında iki ana olay bir neticede birleştiği için gelişme bölümünde Hz. Nuh’un gemiyi inşası ve kötü karakter olan Neucubılıh’a ihtiyaç duyması söz konusudur. Esas kahramanımız diyebileceğimiz Hz. Musa daha sonra halkın zor durumda kalmasıyla, ortaya çıkar ama Hz. Nuh’u da esas kahraman olarak birinci olay çerçevesinde değerlendirebiliriz. Çünkü Anlatı Hz. Nuh ve Hz. Musa gibi iki esas kahramana sahiptir. Şengülüm–Şüngülüm anlatısında kurttan yavruları kurtaran bir kahramana ihtiyaç duyulmasıyla, Büyük İskender anlatısında İskender’le beraber zulmete gitme arzusu ya da Ab-ı hayatı bulma arzusuyla, Hz. Yusuf ve Züleyha anlatısında Hz. Yusuf’un kuyudan çıkartılma arzusunun bir inançla gerçekleşmesine, Ermeni baskını anlatısında cephaneye duyulan ihtiyaçla, İskender-i Zülkarneyn anlatısında berberin İskender’i traş etmesiyle gelişme bölümü ortaya çıkar.

Sonuç bölümlerinde ise asıl kahraman ve onunla beraber hareket edenler kazanırlar. Asıl kahraman ve yanındakiler iyileri temsil ettiği için iyiler kazanır ve kötüler maddî ve manevî anlamda büyük zarara uğrar bir daha asıl kahraman ve etrafındakilere zarar veremeyecek konuma düşerler.

Anlatıların hemen hepsinde, durgunluktan coşkunluğa doğru bir gidiş vardır. Bu durum sona doğru coşkunluktan durgunluğa şeklini alır.

Anlatıların tamamında insan için ulviolan ve manevîyatın ön planda olduğu maddî güç birlikteliğinin arzu edilmesi söz konusudur. Asıl kahramanımızın karşısında dolaylı yoldan da olsa bir karşıt güç vardır. Bu karşıt güç bazen nefis, bazen şeytan, bazen insan, bazen de herhangi bir şey olabilir. Asıl kahramanımızın arzu ettiğine ulaşmasında kendi kişiliği, bilgisi ve gücünün yanında, inancının getirdiği olağanüstü yardımlar da vardır. Asıl kahramanımızın arzu ettiğine kavuşabilmesi için engelleri aşması gerekmektedir. Bu engeller “imtihan” motifiyle de karşımıza çıkmaktadır.

Anlatılar büyük ölçüde asıl kahramana göre gelişmekte ve olay örgüleri tek bir olay(ana olay) şeklinde kahramanı anlattığı görülmektedir. Olay içerisindeki kahramanlar, mekân ayrılığına düştüklerinde anlatıcı, önce birine, daha sonrada geri dönerek diğerine bağlı olay örgüsünü anlatmaktadır. Sonra kahramanların mekân birlikteliğiyle tek bir anlatım olayı devam eder.

2.3. Tema, Konu

Tema, anlatıları merkez alarak ele aldığımızda, bütün dinleyicilerin, anlatıcıdan, üç aşağı beş yukarı benzer tat alma durumlarıdır. Tema da kişisel bakış açıları olabilir ama biz dinleyici genelini esas alarak bir yorum meselesi olan temayı ele aldık.

Neucubılıh anlatısında tema “Allah’a inanan, peygamberleriyle hareket eden halkın maddî ve manevî açıdan kazançlı çıkacağıdır” Anlatının olay örgüsünde aynı ana temayı iki farklı olayla yerleştirdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi Hz. Nuh’un gemisine binen ve Hz. Nuh’a güvenen

insanların kurtulması; ikincisi ise Hz. Musa'ya güvenen halkın Hz. Musa'nın mucizesiyle Neucubılıh'tan kurtulması şeklindedir.

Şengülüm–Şüngülüm anlatısında tema “kötülerin muhakkak yaptıkları kötülük derecesinde maddî ve manevî olarak cezaya uğrayacakları ve hakettikleri cezanın bedelini ödeyeceklerini bildirmektedir.”Keçinin çocuğunu yiyen kurttan, onu tandırda yakarak, öldürüp, intikam alması ana temayı oluşturmaktadır. Bu anlatıda yan temalar söz konusudur. Bunlar; büyüklerin sözünün dinlenmesi, kötülüğe karşı uyanık olunması şeklinde sıralanabilir.

Büyük İskender anlatısında tema “muradına er–murat al” fiilleri şeklindedir. Bir başka deyişle kime niyet, kime kismet sözü gerçek olmuştur. Ab-ı hayatı arzulayan İskender muradına erememiş ama, veziri Hızır İlyas tesadüfen murat almış ve Ab-ı hayattan içerek, ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Bu anlatıda ikinci dereceden diyebileceğimiz temalar söz konusudur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz; bu dünyanın geçici olduğu ve İskender gibi büyük bir hükümdara bile kalmayacağı, kötü haberi aniden vermenin doğru olmaması şeklinde.

Hz. Yusuf ve Züleyha anlatısında temanın “inancın gücü” olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle inancın gücüyle Hz. Yusuf'un kuyudan çıkması, zindandan kurtulması ve babası Hz. Yakup'a kavuşması gerçekleşmiştir. Anlatıda ikinci dereceden bir tema da söz konusudur. Bu tema “aşk” ve “sevgi” temasıdır. Züleyha Yusuf'a olan aşkı yüzünden ızdıraplar çekmiş, rezil olmuştur fakat sonradan gençleşip, Hz. Yusuf'a kavuşması bu şekilde değerlendirilebilir. Öte yandan anlatıda başka temacıklar da görülmektedir. Bunlardan birisi “kıskançlık” temasıdır. Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kıskanılması ve öldürülmek istenmesi neticesinde, bir diğer tamamız “intikam"dır. Züleyha aşkına karşılık

bulamayınca Hz. Yusuf'u zindana attırır. Anlatıdaki yan tema ve temacıklar anlatıdaki ana temayı destekler niteliktedir.

Ermeni baskını anlatısında, ana tema “haklıların kazanacağı” şeklindedir. Köyü basılan halkın vermiş olduğu meşru müdafaa sonundaki kazanımı, bu gerçeği ortaya koymaktadır. Köylülerin yokluk ve zorluğa rağmen anlatı sonunda köylerine kavuşması bu temanın gerçekleştiğini göstermektedir. Anlatıda ele alınan temanın büyük oranda geçmişte yaşanmış hayattan alındığı, bu sebeple metinde ferdi hayattan ziyade sosyal hayatın gerekliliği olan, beraber yaşamanın önem kazandığı görülmektedir.

İskender-i Zulkarneyn'in Sırrı anlatısında ana tema “dürüstlük” tür. İskender-i Zulkarneyn'in sırrını verdiği berber, bu sırrı saklamasına rağmen bir kuyuya söyleyerek rahatlama gereği duymuştur. Sırrın ortaya çıkmasının ardından berberin doğru söylemesi kurtulmasını sağlamıştır. Anlatının olay örgüsü içerisinde yan temalarda çıkarılabilir: bunlar “sırrın söylenmemesi” ve “hükümdarın dürüst insanlardan yana olması” gibi sıralanabilir.

Altı anlatıyı birlikte değerlendirdiğimizde “hoşça vakit geçirmek” ve “kıssadan hisse alma” düşüncesinin asıl amaç olduğu görülmektedir:

“Hoşça vakit geçirmek” maksadının anlatıyı dinleyenleri meraklı sonlarla karşılaştırıp, olayı gözlerinde canlandırarak, kendi hayal dünyalarında yaşamalarını amaçlamaktadır.

“Kıssadan hisse” anlatılarda daha çok dini ağırlık kazanmakta Allah'a inanmanın ve peygamberlerin sözünden çıkmamanın doğru olduğu temaları vurgulanmaktadır. Bu temaların amacı halkın eğitimini sağlamaktır. Bu temaların içinde toplumsal endişeler de vardır.

“Kıssadan hisse”nin içinde dinî konuların dışında sosyal hayata dair tedbirler, mesajlar ve başımıza gelebilecek bir olay karşısında sergilememiz gereken faziletli tavırlar da ele alınmaktadır. Anlatıların hepsi mutlu bir sonla biter iken, büyük güçlükler küçücük bir problemmiş gibi ani çözümlere kavuşmaktadır. Böylece olgun ve nerede ne yapması gerektiğini bilen, bilgili insan tipi için gerekli özellikler vurgulanmaktadır. Bu özellikler gelenek bilgisi, ahlaki kurallar...vb. şeklindedir. Anlatılar soyuttan ziyade somutlamalarla akılda kalıcılığı ve anlaşılabilirliği ön planda tutmaktadır.

Anlatıların bünyelerinde “kıssadan hisse” mevcudiyetini arayacak olursak, metinlerdeki motif halkaları, metin tabakasında bu mevcudiyeti gözlemlemekteyiz. Neucubilih anlatısında masum halka zarar verme ihtirası, Şengülüm-Şüngülüm anlatısında kurdun doyumsuzluk ihtirası, Büyük İskender anlatısında İskender’in Ab-ı hayat arzusu, Hz.Yusuf ve Züleyha anlatısında kardeşlerin kıskançlık ihtirası, Ermeni Baskını anlatısında Ermenilerin toprak hırsı, İskender’in Zülkarneynin Sırrı anlatısında İskender’in sırrının öğrenilmesinden duyduğu endişeden duyduğu ihtirası....vb tema ve konular ekseninde ortaya çıkan, motif halkaları bu mevcudiyetin delilleri niteliğindedir.

“Kıssadan Hisse” ve “Hoşça Vakit Geçirme” söz konusu anlatılarda anlatım bir estetik güzellik çerçevesinde seyretmektedir. Anlatıcı, anlatıyı her seferinde daha estetik anlatma gereği duyduğu gibi dinleyiciler de anlatıdan estetik bir zevk duymakta ve herhangi bir olay anlatımından farklı ve değerli görmektedirler. Estetik haz anlatının olay örgüsü içindeki aşamalar ve motiflerle ayarlanmış gibi dili ve anlatımı da bu çerçevenin içinde yer alacak şekilde anlatılarda yer almaktadır. Estetik hazzın içinde kalıplaşmış, dinleyicinin bilinç altında yer eden, zevk duyarak dinlediği sözler yer almaktadır. Anlatılarda estetik bir kültür birikiminin gelenekselliği ile devam

arz etmektedir. Bu da dinleyicilerin estetik hazzını artırmaktadır. Anlatılar bir tek konu etrafında ortaya çıkmıştır. Bu konunun dışında anlatılarda bazı konular, dallanmalar olmuş fakat bu dallanmalar daha çok ana konuyu destekler mahiyette bir teşekkülle anlatının içinde yer bulmuştur. Anlatılarda konu ve tema açısından ortak konular fazladır. Bunların başında “inançlı olmak” gelmektedir. Anlatı kahramanımız her zaman inancıyla, itikadıyla kendi yolunda yürüyen ve mutluluğu yakalayan kimsedir. Anlatılarda bir başka konu ve tema “bir şeyi arzulamak” şeklindedir. Buna Büyük İskender anlatısında Ab-ı hayatı arzulamak şeklinde bakabiliriz. Bunların dışında zamanda ve mekânda realist olmayan bir tahayyülün ortaya çıkması şeklinde olanları açısından anlatılarda ortaklık söz konusudur. Ahlaklı insan, yiğit insan, olgun insan tiplerinin anlatılarda toplanması da ortak özellikler arasında gösterilebilir.

2.4. Zaman

Anlatılarda zaman kavramı çok önemlidir. Olayların belirli bir amaç doğrultusunda ve belirli bir sisteme göre sınırlanması demek olan hikâye, zaman içinde meydana gelir.(Tekin: 2004; 110) Bize göre halk anlatılarının hepsinde üç türlü zaman kavramı vardır. Birincisi olayın meydana geldiği yani yaşandığı “gerçek an”, ikincisi anlatının “gerçek an” içinde olan olayları haber aldığı, öğrendiği an; üçüncüsü ise anlatının anlatıcı tarafından, dinleyicilere anlatıldığı an. Biz anlatılara “Canlı Bir Gösterim (performance)” anlatıldıkları ve icra edildikleri için daha çok üçüncü aşama olan anlatıcının anlatıyı dinleyicilere anlattığı an olarak bakacağız.

Neucubılıh anlatısının “gerçek an, olayın olduğu an” oldukça uzundur. Neucubılıh Hz. Adem’den sonra yaratılır ve Hz. Nuh zamanında hayattadır.

Hız. Nuh onu gemi yapımında çalışmaya razı etse de Neucubılıh Allah'a inanmaz ve Hız. Nuh'dan sonra Hız. Musa zamanında da yaşar. Burada en az iki bin yıllık zaman dilimi söz konusudur. Bu zaman dilimi çok hızlı geçilmekte ve ayrıntılara girilmeden sadece konu veya kahramanın kimliği bakımından önemli olan zaman dilimleri ayrıntılı olarak anlatılırken, öteki zaman dilimleri özetlenmekte, konu bağlamında kahramanın özelliklerinin olmadığı yerlerde atlanmaktadır.

Şengülüm-Şüngülüm anlatısında gerçek anın olduğu zaman bilinmemekle birlikte olay bilinmeyen bir geçmiş içinde gerçekleşmektedir. Ana olayın dışında yaşanan zamanlar anlatılmamakta ve sadece ana olay kahraman özellikleri bağlamındaki zaman ifade edilmektedir. Büyük İskender anlatısı için tam bir yıl tahmini yapmak imkansız iken ana olayın olduğu zaman İskender'in yaşadığı hayatın son yıllarıdır. Bu son yılları bir ila üç yıl olarak tabir edebiliriz. Geçiş zamanını anlatıcı anlatmamakta, bir müddet sonra "zulmete varmışlar" "Bir müddet sonra ışıklı dünyaya dönmüşler" "Biz döneyh hekayaya " gibi söylemlerle geçiş zamanları kopukluk olmadan ve akıcılık kesilmeden devam etmiştir. Anlatıcının özellikle İskender'in vasiyetini sıraladığı zaman dinleyicide merak duygusunun en üst düzeyde olduğunu gözlemledik. Vasiyetlerin gerçekleşmesi ve neden bu vasiyetlerde bulunduğu anlaşılınca merakın bitme noktasına gelmesiyle birlikte anlatımın da bittiğini gözlemliyoruz.

Hız. Yusuf ve Züleyha anlatısında olay mitolojik bir geçmişini hatırlatan geçmişte yaşanmış bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmektedir. Anlatıcı sadece kahramanlarla ilgili zaman anlatısı yapmakta, diğer zamanları ayrıntıya girmeden bir sonrakine bağlamaktadır. Hız. Yusuf'un kuyuya atılmasından sonra babasının ve kardeşlerinin yaşanan anını anlatan anlatıcı "gelelim Yusuf'un ehvalatına" diyerek olayları kahramanla birlikte zaman kaymasına uğratmadan sunmaktadır. Bu arada kuyuda kalan Hız. Yusuf'un

ne yaptığı ve ne yapacağı dinleyiciler tarafından merakın üst düzeyde olduğu anlardan birisi olmakta. Anlatı zaman kopukluğuna uğramadan, olay ve kahramanın zaman bağlantısıyla birlikte anlatılmaktadır. Bu bağlantıyı koparmamak için Kenan'da baba ve kardeşlerin Mısır'a doğru yola çıktıklarını bildirdikten sonra, aynı zaman dilimini ifade etmek için "Bu arada nereden haber verelim. Mısır'daki aziz Mısır'ın haberi duyuldu." şeklinde bir bağlantı cümlesi kurmaktadır.

Ermeni Baskını anlatısı, 1915-18 yılları arasında yaklaşık üç yıllık bir zaman dilimini kapsayan gerçek bir olay anına sahiptir. Olay anı, anlatıcı tarafından sadece önemli olan zaman dilimleri ve kahramanlar bağlantısıyla verilmektedir.

İskender-i Zülkarneyn'in Sırrı anlatısı bilinmeyen bir tarih olmakla birlikte, İskender'in hayatının uzunca bölümünde yaptığı bir işin tahminen bir yıllık sürede farklı bir boyut kazandığını anlatan esas olayın anlatı anında berberin önce İskender'in sırrını söylemeyeceğini beyan etmesi ve buna müteakip sırrın (İskender'in boynuzlarının olduğunun söylenmesi) dinleyici de merakın en üst düzeyde olduğu andır. Anlatıda kahraman ve olay bağlantısında önemli görülen zaman dilimlerinin dışındaki zamanlar atlanmakta ya da anlatmaya değer görülmemektedir.

Anlatılar, birbirinden farklı bir gerçek olay uzunluğu içinde şekillenmektedir. Neubıcılıh anlatısı yaklaşık olarak ikibin yıl içinde geçen bir olay zinciri iken, Ermeni Anlatısı bir ila üç yıllık bir gerçek olay anına sahiptir. Bunun dışında Şengülüm-Şüngülüm Anlatısı bilinmeyen bir zamanda hayal edilmiş kahramanlar etrafında büyük bir ihtimalle hayal edilmiş bir gerçek olay anı etrafında şekillenmektedir.

Anlatıların en önemli zamanı kahramanlarımızın arzu ettikleri için mücadele verdiklerinin anlaşıldığı ve mutlu bir sona ulaştığı gelişme ve sonuç bölümleridir. Anlatıların dinleyici tarafından en çok merak duygusuna kapınıldığı zaman, gelişme ve sonuç bölümüdür. Bu zaman dilimine olaylar ve hayatlar, büyük ölçüde özetlenerek veya atlanarak verilir. Anlatıcı bu zaman diliminde önemsiz yerleri atlayarak “aradan bir müddet geçer ya da Zamana kadar” gibi kalıplaşmış söylemler kullanmaktadır. Atlanan bu bölümler anlatının oluşumunda ciddi bir katkı sağlamadığı için atlanmakta ve esas olayın ve asıl kahramanın bulunduğu zaman dilimleri önemle anlatılmaktadır.

Anlatıların içinde olaylar kendince bir oluşum sırasına ve kronolojiye sahiptir. Bu kronoloji bazen olay örgüsünün ve kahramanlar arası konuşmaların içinde geriye dönmekte ve olaylar ikinci bir kez anlatılarak anlatılar içindeki karanlık noktalar aydınlatılmaktadır. Bazen de aynı yaşanan anı belirtmek için “Biz gelelim Yusuf’un ehvalatına” “Bu arada biz nerden haber alalım Mısır’dan” gibi söylemlerle yaşanan anın dinleyici tarafından anlaşılması sağlanmaktadır.

“Anlatılarda anlatma anı “ problemi hakkında şunları söyleyebiliriz:

Anlatma anı ile gerçek olay anı arasında Büyük İskender, İskenderi Zülkarneyn ve Şengülüm-Şüngülüm anlatılarında çok büyük bir boşluğun var olduğu görülmektedir. Bu özellik anlatıların başlangıç kısımlarında sezdirilmektedir. Anlatılarda geçen “Neucıbilih Hz. Adem’den bir müddet sonra yaratılmıştır.” “Bir varmış, bir yokmuş; evvel zaman içinde” “İskenderi Zülkarneyn isminde bir hükümdar varıydı” bu ifadeler anlatıcının anlatma zamanı ile anlatının gerçek olay anı arasında büyük bir boşluk olduğunu ispat etmektedir. Ancak anlatıcıyla, anlattığı anlatının, gerçek olay anının çok yakın

zaman olduğunu ifade eden Ermeni baskını anlatısı da söz konusudur. Bu anlatıda özellikle giriş kısmında “Büyük Aküzüm Köyü halkından yaşlı babalardan duyduğum gerçek bir olayı hatırımda kaldığı kadarıyla anlatmaya çalışacağım”, “...Gara Akpınarı kendim çok iyi gördüm ve konuştum kendisi de olayın canlı şahidi olduğu için de annadardı” şeklinde söylenenler bizleri anlatıcı ile gerçek olay anı arasında yakın bir zaman dilimi olduğunu göstermektedir.

Anlatılarda, anlatıcı olayları özet veya detay anlatabildiği için geçiş kısımlarını çok iyi tespit edebilmekte ve otoriter bir anlatım tarzı ile dinleyiciler tarafından anlatı anında bu hadiseleri en iyi bilen olarak kabul edilmekte olduğunu tespit etmekteyiz.

2.5. Mekân

Genellikle, köylerde daha çok tutulan, aşıklı eğlence gecelerinde, büyük bir odaya toplanan konuklar, genellikle yerde halı ve kilimler üzerine koyulan minderler üzerine otururlar. Arkalarına da yastık koyarlar. Çoğu zaman bağdaş kurularak oturma daha yaygındır. Önemli konuklar, baş köşeyi teşkil ederlerken, diğerleri sıkı biçimde birbirinin arkasına sıralanırlar. Bir odada otururlar. Halkın tek eğlence kaynağı olan bu gecede bulunanlar genellikle erkeklerdir. (Ersoy,2003:51)

Bizim anlatılarımızda anlatının yapıldığı mekân büyük bir oda ve bu odanın içinin “karabat” dediğimiz tahtadan raf gibi yapılmış geniş oturma alanına sahip tahtaların üzeri halı, kilim, keçe gibi geleneksel el işi bir döşemeye sahiptir. Anlatıcı ve büyükler (yaşlılar) baş köşeye oturken yaşı

daha genç olanlar diğer kısımlara oturmakta oturanların altlarında ve sırtlarında bir yastık bulunmakta ve bağdaş kurarak oturulmaktadır. Anlatıları dinleyenler genellikle hoşça vakit geçirmek isteyen erkeklerdir.

Anlatılarda mekânı, gerçek olay anının sahnelendiği yer olarak düşünebiliriz. Anlatılar, mekân ve onu tamamlayıcı nitelikteki varlık ve olaylar, insanın üzerinde bıraktığı izlenimlerle anlatılmaktadır. Mekân, olaylar için gerekli olan “fon” aracı olmanın ötesinde işlevsel bir özellik kazanır. Kısacası bakılan yer, bakan kişinin konumunu (psikokültürel konumu) yansıtan bir ayna olur. (Tekin, 2004:137) Mekân gerçek olay anındaki mekân olmakla birlikte her anlatıldığında ve dinlendiğinde Türk Kültürünün sosyo-kültürel yapısının süzgecinden geçerek, sözlü gelenekte yeni bir olgunluğa erişmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Neucıbilih anlatısında Hz.Nuh’un gemisinin yapıldığı yer ve yakınındaki orman, Hz. Musa’nın yaşadığı şehir, Tur Dağı, Nil Deryası.

Şengülüm-Şüngülüm anlatısında otlak ve keçinin evi.

Büyük İskender anlatısında Makedonya, Zülmet, geniş mekân olara ışıklı dünya, İskender’in çadırı, İskender’in ailesinin yaşadığı şehir

Hz. Yusuf ve Züleyha anlatısında Kenan ülkesi geniş mekân, Hz. Yusuf’un atıldığı kuyu, kervan yolu, Mısır geniş mekân, köle meydanı, saray, zindan.

Ermeni Baskını anlatısında Büyük Aküzüm, Ocak Kelezi, Sığınak, Yılanlı Köyü, Samanlık, Azarbeycan'ın Nij Şehri, İskenderi Zülkarneyn anlatısında mahzen ve kuyu şeklindedir.

Anlatılarda reel mekânların yanında irreal mekânların olduğunu gözlemliyoruz. Anlatıcı yakın mekânlarla birlikte daha çok ayrıntıya girerken uzak mekânlarla ilgili genel bilgi ve söylemlerde bulunmaktadır. Mısır'ı anlattığı zaman oranın sıcak olduğu gibi ve zulmeti anlattığı zaman içinde ırmakları anlatan karanlık bir diyar olduğu gibi genel bilgilerle konuşmakta. Yakın mekânlarla ilgili ise ayrıntılı bilgi vermektedir. Örneğin Ermeni baskını anlatısında Yılanlı köyü, Ocak kelezi gibi mekânlar ve köyün coğrafyası gerçeğe uygun anlatılmaktadır. Anlatıcı bu bilgileri verirken herkesçe kabul edilen, anlatıcı bilir kanaati bağlamında otoritesini korumaktadır. Anlatılarda mekândan ziyade olay ön plandadır. Mekân kısa bilgilerle geçiştirilmektedir. Mekân olayın sahnelenmesi bakımından bir araçtan öteye gitmemektedir.

2.6. Şahıs Kadrosu

Kahraman güç duruma düştüğünde kafasını kullanıp kurtulur. Engeli aşamayan kahraman, ya maşukunun (sevgilisinin) yardımı ile ya maşukunun yakınları, ya kendi yakınları ya da yetki sahibi, devlet adamlarının yardımı ile bu güç durumdan kurtulur eğer hiç kurtulamıyor ise, İslam dininin inanç gücü belirir. Dini bir giysi içinde ermiş bir kişi veya Hızır aleyhisselam imdadına yetişir ve onu kurtarır. (Şahin, 1984:57)

Şahıs kadrosunda en önemli kişi asıl kahramandır. Asıl kahramanın yanında yer alan ikinci bir kahraman olabilmekte ve iki kahraman birlikte olayı

yaşayabilmektedir. Yahutta asıl kahramanın karşısında bir karşıt güç temsili kişi de başrol (kötülük yanlısı) alabilmektedir. Bunun dışındakiler ikinci veya üçüncü dereceden diyebileceğimiz yan veya yardımcı rollerdir.

Anlatılarda esas olayların yaşanmasında etken güçler şunlardır:

- 1- Asıl (= Baş) kahraman esas olayın başlamasında en önemli rolü üstlenir. Baş kahramanın hareketi gereklilik, arzu ve kendiliğinden kaynaklanır.
- 2- Karşı güç: baş kahramanın hareketlerini engelleyerek çatışmayı doğuran şahıstır.
- 3- Yardımcı: baş kahramana veya karşıt güce yardımcı olan veya bunların tahriki ile hareket eden unsurlardır.
- 4- Hakem: olayları tarafsız bir gözle yorumlayan kimsedir.(Bourner 1989:150-154; Aktaş 1984:131-139).

Bu bilgileri özet şeklinde verdikten sonra anlatıları anlatım sırasıyla ve topluca değerlendireceğiz.

Neucıbilih anlatısında, başkahramanımız Hz. Nuh ve Hz. Musa olmak üzere iki tanedir. Karşıt güç ise anlatıya adını veren Neucıbilıhtır. Esas anlatı Hz. Musa ve Neucıbilih arasında geçmektedir. Halka zarar veren Neucıbilih'a karşı halka akıl veren Hz. Musa yardımcı pozisyonundaki halkı harekete geçiren kimsedir. Hz. Musa'nın arzu ettiği halkın mutluluğudur. Bu arzuya, inancı ve Allah'ın yardımıyla mucizevi motiflerden sonra ulaşmaktadır. Olay örgüsünün her aşamasında Neucıbilih vardır. Neucıbilih'ı anlatıdan çıkarırsak, anlatı bütün özelliğini kaybeder.

Şengülüm-Şüngülüm anlatısında baş kahraman keçidir. Kurt karşıt gücü temsil etmektedir. Keçinin yavruları keçiye göre yardımcı roldedir. Keçi

intikam arzusu ile yavrularını etken hale getirir ve başkahramanın arzusuna kavuşmasıyla anlatı biter. Olay örgüsü içindeki kahramanlar, iyilik ve kötülüğü temsil eden tamamen hayal mahsulüdürler. Verilmek istenen mesaj şahıslara göre ön plandadır.

Büyük İskender anlatısında başkahraman Büyük İskenderdir. İskender'in arzusu ile yardımcı unsurlar harekete geçer. Bunlar vezirleri ve ordusudur. İskender'in arzusuna karşıt güç bilinmezliktir. Yardımcı rollerden biri olan Vezir İlyas, Ab-ı hayatı içerek Hızır İlyas olur ve İskender arzusuna kavuşmadan ölse de, ölümsüz olan yeni bir kahraman ortaya çıkar. Bu arada askerler, İskender'in annesi ve ailesi yardımcı güç olarak sayılabilir. Anlatının bir bölümünde Azrail karşıt güç olarak görülebilir. Olay örgüsü İskender etrafında şekillenmiştir.

Hız. Yusuf ve Züleyha anlatısında başkahraman Hız. Yusuftur. Kardeşleri ise karşıt güç olarak gösterilebilir. Anlatı uzun olduğundan anlatı içinde rol çatışması yaşayan ve rol değiştiren tipler vardır. Kardeşler karşıt güçken sonradan Hız. Yusuf'un babasının yanında yer almıştır. Aşçıbaşı Yusuf'un beyanatları ile etkin bir rol alır. Anlatıda önce Züleyha Yusuf'u kurtaran ikinci bir baş kahraman görüntüsü vermekte, sonra karşıt güç çizgisine geçmekte tekrar baş kahramanın yanında ona yakın bir rol üstlenmektedir. Aziz Mısır yardımcı rol iken önce baş kahramanın yanında sonra karşıt güç görünümünde ve sonra tekrar başkahramanın yanında seyreden bir rol çizer. Zindanda Hız. Yusuf'a zarar vermek isteyen kişi karşıt güç temsilcisi bir yardımcı rol iken yok olarak cezasını çekmektedir. Anlatıda başkahramanın her ana hâkim olan güç olduğu görülmektedir. Olay örgüsünün oluşumunda en önemli fonksiyon Hız. Yusuf'dur. Anlatı Hız. Yusuf'un etrafında başlar gelişir ve son bulur. Öteki kahramanlar Hız. Yusuf'a yakınlıkları ölçüsünde değer ve önem kazanır veya kaybederler.

Ermeni Baskını anlatısında başkahraman tam bir netlikte görülmemekte fakat bir başkahraman tespit edecek olursak cephane yüklü atı alarak her şeye rağmen canı pahasına getiren kadını başkahraman olarak gösterebiliriz. Köylüler yardımcı güç konumunda, Ermeni güçleri ise karşıt güç konumundadır. Hacı Abbasoğlu ve Kalbayı Mehemmed'in milis güçlerini de yardımcı güç sayabiliriz.

İskender-i Zülkarneyn anlatısında başkahraman İskender-i Zülkarneyn'dir. Karşıt güç İskender'in korkusudur. Doğruyu söyleyen berber ise ikinci bir başkahraman kabul edilebilir. Halk, kamışlar, İskender'in askerleri yardımcı güç olarak görülmektedir.

Anlatılarda şahıs kadrosu zengin değildir. Anlatılar çoğunlukla başkahramanın etrafında oluşmaktadır. Dolayısı ile en önemli şahıs baş kahramandır. Olay örgüsünü bir neticeye sürükleyen yine baş kahramandır. Baş kahraman arzu ettiğine imtihanlarla, engelleri aşarak, bazen de hasım noktasındaki rakipleri ile savaşarak ulaşır. Hasım-Karşıt güç başkahramanı engelleyerek çatışmayı doğurur. Ama sonuçta hep başkahraman kazanır.

Metinlerde "Karşıt güce-Hasım güç" fonksiyonundaki kişiler ilginç özelliklere sahiptir. Neucıbilh fizikî yapısının kabalılığıyla, kurt vahşi ve sinsiliği ile, Ermeniler sayı ve teknoloji üstünlükleri ile baş kahramanın zorluğunu büyüten güçlerdir. Başkahraman bu engelleri ve güçlükleri aşarken, inanç önemli bir rol oynamaktadır. Baş kahramana karşı çıkan önemli bir karşıt güç motifi de "imtihan"dır.

Anlatıların şahıs kadrosuna baktığımızda zaman üst seviyededir ve kahramanın yanında yardımcılarının saygınlığı olan kimseler olarak görülmektedir. Sadece İskenderi Zülkarneyn anlatısında berber ve ermeni baskını anlatısında atı getiren kadın, halk arasından anlatılarda yer alan ve önemli bir fonksiyonu yerine getiren kimselerdir. Kahramanların üst düzey olmaları, onların yaşadığı dönemin bilgili ve kültürlü kimseleri olduğunu da göstermektedir. Hz. Yusuf, Hz. Yakup, Hz.Nuh ve Hz. Musa'da bir eğitim sürecinden bahsedilmemekle beraber peygamber olmaları dolayısıyla, Allah vergisi bir bilgi birikimi ve dinamizim söz konusudur. Öte yandan Büyük İskender ve İskender-i Zülkarneyn anlatılarındaki hükümdarların verdiği kararlar ve verdiği sözler kültürlü ve bilgin bir kişi olduklarına işaret etmektedir. Bu saygın kişilikler dinleyicilerin hem dini duygularına hitap etmektedir hem de estetik zevki sergilemektedirler. Dinleyiciler peygamberlerin ve devlet büyüklerinin daha büyük engellerden geçtikten sonra ölmeyen mutlu bir yaşam sürdüklerini görerek, onların mutluluklarına ortak oldukları görülmektedir. Belki de Türk anlatı dinleyicisi zorluk çeken kahramanın mutlu bir hayat sürmesini istediği için kahramanlar mutlu bir sonla anlatıdaki vazifelerini tamamlarlar.

2.7. Bakış Açısı ve Anlatıcısı

“Bakış açısı” tahkiyeli metinlerde vak’a zinciri, mekân ve şahıs kadrosu gibi unsurların “kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından kime nakledilmekte olduğu” sorunların cevabıdır. Tahkiyeli eserlerde olaylar; “kendi başından”, “ başkasının başından” geçmiş gibi ve “başkasından duymuş” gibi, ayrıca bu üç yolun karması olarak yapılmaktadır. (Çiftlikli, 1994: 291). Bu çeşit anlatılarda üç çeşit bakış açısı ve anlatıcısı tipi görülmektedir.

2. 8. Anlatım Tarzları

Anlatılarda en belirgin ve ilk planda gördüğümüz anlatım tarzı “tahkiyeli anlatım”dır. Anlatıcı genellikle anlatılarını tahkiye yöntemi ile dinleyicisine sunmaktadır. Bunun sebebi doğal olarak geleneksel bir çerçevede anlatıcının olgunlaşarak, sözlü kültür dairesinin gereğini yerine getirme şeklinde görmekteyiz. Anlatıcı bu işi bir ananevi çerçeveye yapmakta ve diğer anlatım tarzlarıyla da ilgilenmektedir.

Bu anlatım tarzına Neucubılıh anlatısından bir örnek vereceğiz. Bu anlatıda Neucubılıh'ın tasviri yapılmaktadır:

Neucubılıh Hz. Adem'den bir müddet sonra yaratılmış ve Hz. Adem'in kızlarından birisiyle evliymiş. Boyu posu yönünden ayaklarının biri yerde, başının birinci gökte olduğu hikâye edilirdi. Karnını doyurması için çok fazla yemeye ihtiyaç duyardı. Yiyecek az olduğu zaman denizden en büyük balıkları çıkararak mızrağına tatar güneşe tutarak pişirir ve garnını doyuruyordu.(İlahi Bakış açısı)

Anlatılarda görülen ikinci anlatı tarzı “diyalog” dur. Anlatıcının sözü kahramanlara bırakıp aradan çekilmesi ile gündeme gelen diyalog, hem “tahkiye”nin monotonluğunu ortadan kaldırmakta hem de kahramanın doğrudan doğruya dinleyici ile en yakın olduğu ana imkân vermektedir. (Görkem, 2000: 130-131). Bu tür diyaloglarda genellikle iki baş kahramanın duygularının aktarmaları söz konusudur. Bizim anlatılarımızda bu tür bir diyalogtan ziyade anlatıcı ve dinleyici arasındaki diyalog söz konusudur.

Aşağıdaki örneklerde anlatıda geçen bazı dialoglar şu şekildedir:

Dinleyicilerden birisi : “ Ay hacı bu oğlan deyir ki Neucıbilih’ı bir annatsın, bu hekayayı seni kimi annatan, bilen yohdu da.

Hacı Murat : “ Estağfurullah dilimiz döndüyünceyh. ”

Diğer dinleyiciler hemen hepsi : “ Allah için Hacı yahcı anadır. ”

Bir diğeri : “ Hacı tevazuluh eliyir da. Hamısı ezberindedir. ”(NA)

Dinleyicilerden birisi(nin) : “Ay Hacı bele bir yeke adam dünyada var mı acaba?” sorusu üzerine anlatıcı Hacı Murat : “ Men bunnan yirmi sene evvel İstanbul’da öz gözümnen gördüm. Ayakkabıcı İlyas diye bir adam varıydı. Adam tükânında otduğı yerden heç gahmadan, eli golu ele uzunuyduku tükandaki pütün işleri halleliyirdi. Demem o kü çoh yeke bir adamıydı. Demek ki Allah yarattı mı yaradır da. ”

Dinleyci : “Hacı hahlıdı. Allah yaratdı mı yaradır da. ” (NA)

Şehir halkı : “ Ya Musa Tur-u Sina'ya gittiğin zaman Allah'a bizim halımızı söyle ki bu yaratık bize zarar verir, çare ne yapalım?

Hız. Musa Tur-u Sina'dan döndükten sonra halka söyledi ki : “ siz buna vereceğiniz yiyecekleri hazırlayın, borç olarak verin ki borçlu şahıs tekrar dönmez; yani borçlu yüzü gara olur, o şehre tekrar dönmez. ” (NA)

Kurt arkadaşı keçiye söylemiş ki : “ sen araziya otlamaya giderken balalarını harya bırakırsan? (Anlatı kahramanlarının diyalogu)

Ey tabiki keçimiz de birez safçanaymış. Ne deyif atalar “Ne işin var tülküde tülkü meni ülküde.” Keçi de bu timsal ay keçi başın batmasın ne işin var senin kurtnan zatnan. Neyse geleyh göreyh keçi neyniyif, Keçi de cevaben söylemiş ki : “ men gettiğim zaman balalarım tavşırıram ki — ben araziden döndüğüm zaman gelene gider gapıyı heççekese açmayın. ”

Kurt sorarak : “ Peki sen ne deyirsen ki onnar sana gapıyı açılar? Keçi cevaben - men deyirem ki : _Şengülüm,Mengülüm,Darangülüm aç gapıyı men gelim. Bir memem dolu yağ, bir memem dolu bal, bir memem dolu süt getimişem size. Ve balalarım da gapıyı acır garınnarını doyurur. ”(ŞŞA)

Keçi sesdenmiş balalarına gorha gorha yavaşça gapının arkasına gelmişler. Demişler ki : “ _yohsa sen gene gurtsan mı geldin? Açmıyacık gapıyı. Ana keçi balalarına: _men size garnınızı doyurmak için süt bal yağ memelerimde getirmişem.”(ŞŞA)

“Ana keçi bunara sormuş ku : _Darangülüm nerededi? Neden böyle korkmuşsuz? ” (ŞŞA)

“Kurt'a demiş ki : “ gel gedek bizim eve yemek yapacam beraber yemek yiyek. Kurt da keçiyle beraber gelmiş. Keçi Kurt'a demiş ki: _gel beraber aşık oynayalım. ” (ŞŞA)

“Dinleyicilerden Mehmet Veli : ‘ Ih ne bir oldu galleş gurt cezanı buldun. ’

Kurt : “ Aman yandım. ” diye feryat etmiş. Keçi arkadaş beni buradan çıkar, yardım et. Keçi'de : ‘ _sen hile yapıf benim balam Darangülüm'ü yemeseydin, mende seni tandıra salmazdım. ’ ve bu hikâye burada böylece sona ermiş.” (ŞŞA)

“Dinleyicilerden biri : ‘ Ay Hacı bu Ab-ı hayat suyu denilen su nemenem bir şeydi, bunu bilirsense anlat bizde faydalanah.’ Diğer dinleyici : ‘ eye bilersen de sözdü mü o meseleleri en ey hacı annadar. ’ Hacı Murat : ‘tabiki yâdımızda galdığı gadarınca anlatalım. İskender hikâyesi iki türlü veyahutta iki isimli anlatılır. Büyük İskender ve İskender-i Zülkarneyn. Bir rivayete göre İskender-i Zülkarneyn'in peygamberlik vasfı da varmış. Fakat ağırlıklı olarak burada Zulmete gitme konusunda Büyük İskender anlatılır. Makedonya kralı olduğu da söylenir. O zaman bilim adamları Zulmet deye başka bir dünya var olduğunu ortaya atmışlar idi. Dinleyicilerden biri: ‘ Ay Hacı acaba başka dünya var mı? ’ Hacı Murat : ‘ Elbette araştırmacılar araştırır; kimi deyir Mars'tadı, kimi deyir Ay'dadı. ’ (BİA)

“Çadırdan çıkıp kaçmah isterken Azrail bunun sinelerinden basarak : ‘Senin vaden ömrün sona ermiş. Sana kâhinlerin söylemedi mi ki böyle bir odaya girme?’ O zaman İskender Azrail e söyledi ki : ‘ Müsaade et de men vezirlerime vasiyetimi yazdırım.’ Azrail söyledi ki : ‘-Tamam seslen gelsin.’

Veziri İlyas'ı sesledi dedi ki : ‘ -Yaz benim vasiyetimi, men öldüğüm zaman anama ölüm haberimi tedrici tedrici söyleyin. Sağ elimi de tabuttan dışarıya, elim açık şekilde bırakın. Ve bir de anama söyleyin ki’ : ‘ Benim ihsanımı hiç dağ görmemiş kimseler versin. ’ Vasiyet tamamlandı.” (BİA)

Köylüler arasında geçen aşk konulu bir söyleşi üzerine köylülerden birisi: “Hacım bu aşk doğuradı mı? Yohsa yalan palandı mı?” Bunun üzerine Hacı Murat : ‘ Hz. Yusuf ve Züleyha meselini bir annadahi bah gör yalandı gerçeh.’(HYZA)

“Hz. Yusuf bu rüyayı şöyle yorum yafdı. “Seni yarın iğdam eliyecehler, kuşlar leşini havaya götüreceyhler.” O zaman rüyayı söyleyen adam dedi ki: “-Men bu rüyayı görmedim yalannan uydurdum.” Yusuf dedi ki: “-Rüya görenin değil, yoranındı. Men de öyle yordum, yani tabir ettim.” (HYZA)

Yusuf onlardan soruşduku:

“Siz kaç gardaşsınız?”

Onlar söyledi ki:

“Biz onbir gardeş idik ava giderken, Yusuf isminde bir gardeşimiz vahşi hayvanlar tarafından parçalanmışdı. O da Bünyamin’in öz gardeşi bizimle de baba bir ana ayrı. Babamızın ismi Yagup’dur. “ söylediler.

“ Köylüler arasında geçen bir konuşmada Gara Akpınar’ın zamanında Ermeni Baskınıni yaşıyıp en net anlatan kişilerden birisi olduğu üzerine Hacı Murat Utar : ‘ Evet ben de Gara Akpınar’ı gördüm. Olayı bizzat kendisinden dinnedim.’ ”(EBA)

Söyledi ki : " _Sana gıyamadım eğer söz ver söylemeyeceğine, konuşmayacağına seni bırakım. " Çünkü İskender'in gafasında bir çift boynuzu vardı. Berber de söz verdi ki : " 'Söylemiyecem' serbest bıraktı. Ve bu söz bunun içerisini de çok rahatsız etti. En son getti, bir gıyuya eyildi, dedi ki: ' İskender-i Zulkarneyn'in boynuzu var boynuzu. ' " (İZSA)

Dinleyicilerden biri: "Ay Hacı bu İskender bu adamları yanı berberleri öldürdende heç mi vıjdanı sızdamırmış?" Hacı Murat : "Sızdıyrmış ki bu berberi affeliyif." Dinleyici: " Ay Hacı ey ki o devirde berber olmamışık." (İZSA)

Anlatılarda gözlenen üçüncü sıradaki anlatım, tamamiyle anlatıcıya ait olan " açıklama- yorumlama "dır. Anlatıcı yeri geldikçe olayı durum ve konu hususlarında yorumlarını dile getirerek gerekli gördüğü yerler hakkında açıklamalar yapar.

" Keçi başı batmış indi gurtan arkadaşdığın cazasını tapacak ama iş işten geçecek. Odu ku gençder arkadaşınızı yahcı seçin. Gurtan, tülküylen işiniz olmasın. "(ŞŞA)

" Keçinin balaları da tehlikeden kurtarmış. Böylece gene iyiler özderini kutarmış. "(ŞŞA)

" İskender bunların ikisinin arasına çok büyük bir set çeyhdirmiş. Hiçbir kesimin, hiçbir kesimin tarafına geçme imkanı olmamış ve böylece bu iki toplumun savaşını sona erdirmiş. Ve burada bilinmesi gereken bir iş de odu ku kafıran-Musurman her zaman mücadele eliyif ve eliyecehdi. Bir deyişe

göre de bu set ilerde yihılacak yecücnen mecüc dünyayı elli altıya verecek.
”(BİA)

“ O zaman Büyük İskender'in annesi ve ailesi biraz teselli bularak, demek ki ele dağ görmüyen biziymişih, biz de gördük diye dediler. Ve kimse öbür-öteki dünyaya avucunda bile hiçbir şey götüremez ve götürmemiştir. Haberin tedrici tedrici yetişmesinde Büyük İskender'in ne geder ahıllı ve zeki olduğu söylenerek, ani haber vermenin iyi olmadığını ortaya goymuştur. Böylece bu hikâye burada sona ererken veziri İlyas'da peygamberrih görevine atanmıştır. Ve Ab-ı hayatı içme nedeniyle de ölmemiştir. Hayat da yaşamıştır. Başı dara tüşen de insannar tarafından çağırılmahtadır. " Hızır İlyas yetiş dadıma, yardımıma. " böyle söylenmektedir.”(BİA)

“ golü gırılanlardan Gara Akpınar'ı kendim çok iyi gördüm ve konuştum. Kendiside olayın canlı şahidi olduğu üçün detaylı annadardı.
”(EBA)

Tasvir tarzı anlatılarda çok az görülür. Bazen kahramanın boyu posu anlatılır. Ama bundan çok nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Tahkiyeli anlatıma örnek verdiğimiz kısım aynı zamanda Neubucılıh'ın tasviridir. Anlatılara baktığımızda tasvire az rastlamaktayız.

“ boyu-posu yönünden ayaklarının yerde, başının birinci gökte olduğu hikâye edilirdi.”(NA)

“ O anda da Hz. Musa boyu altmış arşın olmasıyla o mucizeli asasıyla sıçrayarak, Neucubılıh'ı vurmak için her ne kadar uharıdan vurmağa çalıştıysa da boyu ve asasıyla ancak topuğuna çatabildi. ”(NA)

“ Ve İskender'e buyurun çadırınız hazırdır, dediler. Vezirleri-İskender çadıra girdi, istirahat etmek için arkası üste uzandı , çadırın üst kısmında oklar, mızraklar, kılıçlar görünce bu remilcilerin söyledikleri olay aklına geldi. Alt kumuna bahdıkı, altıda bir mermer taşın üstüne çadırı kurmuşlar.”(BİA)

“ Ve guyudan çıkararak çok güzel bir fiziki yapısı olduğu görüldü. ”
(HYZA)

“ Yusuf sarayda büyüdü üstün ahlak ve zekaya sahip biriydi, güzelliği de zaten dillere destan olmuşdu.Onu her gören dilini ısırtıyor, ahlını başınnan atıyordu. Çünkü o güne kadar analar böyle bir insan dünyaya getirmemişti. ”(HYZA)

“ Dünyada o gardaşımız kimi yakışıklı ahlaklı bir insan daha yoktur. Bilgisi kabiliyeti üstün olduğu gibi çok da tevazudur. Tanıyanlar ona hem heyran olur hem de kıskanarah, peşiman olur. ”(HYZA)

“ Hz. Yagub buna çok üzüldü ve ağladı. Zaten Yusuf'tan sonra beli pükülmüş, saçı ağarmış ve tökülmüş harab bir vaziyette olan Hz. Yagup bu durumu eşidince daha da kötü oldu ; dizine vurup ağladı. ”(HYZA)

“ Bu berberin şahsiyetli bir fiziki yapıya sahip olduğunu gördü. ”(İZSA)

Anlatıcı bir diğer anlatım tarzı olan “ Tahlil “ i çok az kullanmaktadır. Ama anlatıcımızı “canlı gösterim kuramı “ çerçevesinde dinlediğimiz için gözlemimiz şudur: Anlatıcımız bazı sözlerin neden ve niçin söylendiğini anlatı arası tahlillerle ortaya koymaktadır. Örneğin :

“ Keçi başı batmış indi gurtan arkadaşdığın cazasını tapacak ama iş işten geçecek. Odu ku gençder arkadaşınızı yahcı seçin. Gurtan, tülküyen işiniz olmasın.”(ŞŞA)

“ Keçinin balaları da tehlikeden kurtarmış.Böylece gene iyiler özderini kutarmış. ”(ŞŞA)

“ Ama bunu da bele bilecen ki alnına ne yazılmışsa, ister hükümdar ol ister çoban o olacak. ”(BİA)

“Ve burada bilinmesi gereken bir iş de odu ku kafırnan-Musurman her zaman mucadele eliyif ve eliyecedi.”(BİA)

2.8.1. Hakim/İlahi Bakış Açısı ve Anlatıcısı :

Anlatıcı, nakledilen itibari âlemle ilgili her şeyi bilen ve gören konumdadır. Bu tür eserler “kahramanlarını tanıdığımız veya tanıma imkanına sahip olduğumuz çevrelerden seçilmiş.” geleneksel tahkiyeli metinlerdir. (Aktaş, 1983:84) Eğer bir hikâye hâkim bakış açısı ve üçüncü tekil şahıs ağzından nakledilirse, bundan, anlatıcının vaka kahramanlarından

daha çok bilgiye sahip olduğunu anlarız. Bu şekildeki bir anlatıcının, anlattıklarını nereden öğrendiğini ve nasıl gördüğünü sormamız imkânsızdır (Aktaş, 1983:106). Bu tip eserlerdeki “anlatıcı” ya “yazar – anlatıcı” adı verilmektedir. (Aktaş, 1984:84). Bizim anlatıcımız Hacı Murat Utar’da bu tür bir anlatıcıdır. Gerek anlatıların kendisine, gerekse anlatım tarzları kısmına bakıldığında da ilahi bakış açısının anlatıcının anlatım tarzı olduğu gerçeği göz önüne çıkar.

2.8.2. Kahraman Anlatıcı

Anlatıcı, hikâyedeki kahramanlardan birisi ile “aynileşirse” , eserin yapısı ve üslubu üzerinde bu anlatıcının “kültür seviyesi, mizacı, dikkati” ve “içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar” etkili olur (Aktaş, 1984:87-88). Bu tip anlatıcılara “kahraman anlatıcı” denilmektedir. Kahraman anlatıcı bir diğer kaynaktan ise şöyle tanımlanmaktadır: “Anlatı sistemini oluşturan her şey merkezi karakter konumunda (the control character) bulunan söz konusu kişinin bakış açısından okuyucuya yansır.” (Tekin, 2004:53) Bizim anlatıcımızda böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir.

2.8.3. Müşahit Anlatıcı

Bu tür eserlerde anlatıcı, kahramanların geçmişi ve ruh hallerine ait bilgi vermeden, Şahıs kadrosu içinde yer alan fertleri “bir kamera tarafsızlığıyla” izler.(Aktaş, 1984:98-99)

Tahlil ettiğimiz anlatıların, anlatıcısı sözlü gelenek kültür dairesine ait olan Hacı Murat Utar'dır. O anlatılarını rastgele köylerde, geleneksel toplantılar içerisinde istek üzerine anlatmaktadır. Anlatıcı vurgusuyla, tonlamasıyla, jest ve mimikleriyle dinleyicisinin karşısındadır. Zaman zaman dinleyicilerle diyaloga girmekte, bazen hal hatır sorup anlatıya geri dönmekte, bazense anlatıyı değerlendirirken esprili ve şakacı bir tutumla birbirlerine latife yapmakta ve anlatıyı değerlendirmektedirler. Bu değerlendirmelerde başkahramanın olayı dondurulmuş gibi anlatı hakkında açıklamalarda bulunarak, açıklaması bittiğinde anlatıya geri dönmektedir. Bütün bunlar sözlü gelenek kültür dairesindeki halk anlatı geleneğinden kaynaklanmaktadır. Anlatım tarzındaki alıntılarımız bunları ispatlar niteliktedir.

Anlatıcının anlatısını anlatma tarzı, "hakım bakış açısı"ve anlatıcısı tipini düşündürmektedir. Özellikle anlatıların yazılı metinlerini incelediğimizde bu durumun ortaya çıktığını görmekteyiz. Çünkü anlatıcı anlatıdaki şahıs kadrosunun zamana ve mekâna ait her şeyi görür, bilir ve duyar. Bununla birlikte kafalara takılan soruları sözel olarak anında aydınlatır. Anlatım tarzında kullandığı üçüncü tekil kişi ağzı da buna delalet etmektedir.

Diyalog özelliği gösteren ya da soru cevap şeklindeki kısımlarda anlatıcının kahramanların kişiliklerine ve o zamanki ruh hallerine uygun bir ses tonu ve vurguyla anlatımı gerçekleştirerek "kahraman anlatıcı" tipine uygun bir anlatım sergilediği görülmektedir.

2.9. Anlatıların Dil ve Anlatım Özellikleri

Walter J.Ong sözlü ve yazılı kültür adlı çalışmasının 52. sayfasında birincil sözlü toplumlarda düşünme ve anlatım belleğe dayalı düşünme ve anlatımın, kalıplaşmış biçimlenmesinden öte, başka bazı özelliklerini de anlamamızı kolaylaştırır. (Ong, 1951:52)

Folklor mahsullerinin nesilden nesile taşınmasını sağlayan en önemli vasıta “ dil”dir. Araştırılması gereken şey, bir folklor ürününü nakleden sanatkârın/anlatıcının “ dil denilen aleti ” nasıl, hangi ölçüler içinde “ ne kadarını yetenekle ” kullandığı meselesidir. (Bali, 1982:2). Bu türün sözlü gelenekte incelenmesi sırasında “ bütün mudiliği (=güçlüğü/zorluğu) ile insanın karşısına dikildiğini ” söylemek lüzumunu hissediyor (Boratav, 1946:2). Boratav’ın belirtmiş olduğu bu “ zorluk ” ların neler olduklarını anlayabilmek ve anlatabilmek için, hikâyelerin “ dil ” ve “ anlatım özellikleri ” nin ayrıntılı olarak ele alınması gerekecektir. Dil bilimciler “sözlü dil”e , “etkili dil” ve “heyecan dili” adını vermektedir. Sözlü dilin “şiiir dili” ile ortak tarafı bu olsa gerektir. (Aksan, 1974:567).

İncelediğimiz anlatılarda anlatıcımızın sözlü gelenek dairesi içerisinde kendimizin Kars yöresinde dinleme şansı yakaladığımız, diğer anlatıcılara göre olay örgüsünü daha akıcı anlattığı şeklindedir. Anlatıcımız her anlatışında kelimeleri itinayla seçmekte ve yer, zaman, mekân birlikteliklerini de kaybetmeden “ sözlü gelenek dairesi” içerisinde başarılı sayabileceğimiz bir gösterimi gerçekleştirmektedir. Bu tespitimiz anlatıların yazılı bir metin üzerinde daha görünür bir şekilde tespit etmekteyiz.

Anlatıcımızın kendi uslubu yanında, sözlü geleneğin kültür dairesi içerisinde anlatı geleneğinin ortak üslubunun anlatılarda var olduğunu görmekteyiz. Bu ortak anlatı üslubunu ortaya çıkaran unsurlar olarak: söz kalıpları, taklidi kelimeler, benzetmeler, sıfatlar, mecazlar ve mübalağalarla, deyim ve atasözleri sayılabilir. Bu saydıklarımıza mizah unsurunu da ekleyebiliriz. Anlatılardaki bu durumlar üzerinde şöyle bir genel bakış açısı yapmak gereğini duyuyoruz. Anlatıların genelinde bir hareketlilik görülmektedir. Bu hareketliliğin “ göçebe kültürü” nün ve hareketli bir yaşam tarzının varlığının isbatı dolayısıyla Türk yaşam tarzından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Aşağıda rast gele anlatılardan seçtiğimiz kısım da bunu göstermektedir:

“ Ve İskender’e buyurun çadırınız hazırdır, dediler. Vezirleri İskender çadıra girdi istirahat etmek için arkası üste uzandı. Çadırın üst kısmında oklar, mızraklar, kılıçlar görünce; bu remilcilerin söylediği olay aklına geldi. Alt kumuna baktı ki, altı da bir mermer taşın üstüne çadırı kurmuşlar. Çadırdan çıkıp kaçmak isterken, Azrail bunun sinelerinden basarak : “ senin vaden, ömrün sona ermiş; sana kâhinlerin söylemedi mi ki böyle bir odaya girme? ” O zaman İskender Azraile söyledi ki : “müsaade et de men vezirlerime vasiyetimi yazdırım.” Azrail söyledi ki : “tamam seslen gelsin. “ (BİA)

Anlatılarda müziksel yön kavramı tam olarak gözükmemektedir. Fakat anlatıyı güçlendirmek ve daha fantastik hale getirmek amacıyla, kafiyeli sözler, kelimelerin manasını ihtiva eden vurgu ve tonlamalar dinleyici zevkini artırmak amacıyla kullanılmıştır. Bazı kelimeleri etkinlik amaçlı tekrarları da anlatıların, dinleyici üzerinde keyifli bir hava kattığı için musiki olarak değerlendirilebilir. Anlatıların hepsinde ortak musiki aliterasyonlarla

sağlanmıştır. Şengülüm Şüngülüm anlatısı masalımsı bir anlatı olduğundan kolay anlaşılabilir kalıplaşmış sözlerin, dinleyici tarafından nazma yakın bulunması ve bilinmesine rağmen bir müzik edasıyla dinlenmesi sebebiyle, anlatılar içinde musiki tarzının en çok olduğu anlatı olarak, tarafımızdan gözlemlenmektedir.

2.9.1. Kahramanların İsimleri

Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarındaki kahramanların isimlerini ele alarak değerlendirmeye çalışacağız.

Neucıbilik anlatısının kahramanlarının dini tarihin hakikatlerine dayanan isimler olduğunu görüyoruz. İsimler uhrevî olduğu için isimleri verenin, Allah olduğu inancı muteber durmaktadır. Hz Nuh, Hz Musa bu türden kahraman isimleridir. İsimler din motifiinin yani dogmatikliğinin bir parçasıdır.

Büyük İskender anlatısında sıfat tamlaması şeklinde kahraman isimlerini görmekteyiz: Büyük (sıfat) İskender (İsim) Hızır (sıfat) İlyas (İsim)

Hız. Yusuf ve Züleyha anlatısında kahraman isimleri dini bir mitolojik yaklaşımla dogmatik olarak ortaya çıkmıştır. Hız. Yakup, Hız. Yusuf, Züleyha, Bünyamin bu şekilde ortaya çıkmış isimlerdir. Aynı anlatıda bazı isimler (Belirtili-Belirtisiz) isim şeklinde görülmektedir : “ aşçıbaşı, zindancıbaşı, ambarcıbaşı “ gibi.

Ermeni Baskını anlatısında ise sıfat tamlaması şeklinde kahraman ismimiz “bir tane kadın ” şeklindedir.

İskender-i Zülkarneyn anlatısındaki kahraman ismi iki tanedir. İskenderi Zülkarneyn tarihte hükümdar olmuş bir peygamber adı olarak bilinmekle birlikte halk anlatılarında mitolojik bir kahraman olarak görülmektedir. Berber genel bir isimken bu anlatıda daha çok “ ferdî ” anlatan bir noktada durmaktadır.

Şengülüm-Şüngülüm anlatısında kahraman isimleri diğer anlatılardan farklı olarak, daha çok hayal ürünü oldukları düşünülebilen adlardır. Keçi ile Kurt genelde bir hayvan adı iken burada kişiselleşmiştir. Keçinin yavrularının adları olan Şengülüm, Şüngülüm ve Darangülüm sıfat tamlaması şeklindedir: Şen (Sıfat) Gülüm (İsim) Şün (sıfat) Gülüm (İsim) Daran (sıfat) Gülüm (isim) şeklinde.

Anlatıların tamamına baktığımızda kahramanlarımız karakter yapısına uygun olarak ulvilik, kötülük, iyilik, tatlılık, şirinlik kavramlarına uygun, bir şekilde anlatılarda kendilerini göstermektedirler.

2.9.2. Benzetmeler

Hikâye metinlerinde karşılaştığımız benzetmelerin çoğu ya bir olayın anlaşılmasını kolaylaştırmak ya da geçmişle bugünün bağına kurmak amacıyla anlatıcı tarafından yapılmaktadır. (Ersoy 2003:154)

Benzetmeler yardımıyla anlatı somutlaştırmaya ve dinleyici tarafından daha bir akılda kalmaya yardımcı olur. Anlatılarda görülen benzetmeler tabiatla ilgili olup, hayvan, bitki ve eşyalarla alakadardır.

Ormandaki ağaçların başını tutarak sanki bir insan güne bakan taşımış gibi Hz. Nuh'un gemisinin yanına taşırdı.(NA)

Ali gibi bir aslana kalmadı (BİA)

Yani mücevher cinsinden değeri biçilmeyen taşlardı (BİA)

Ağaçları bir ayçiçeği koparır gibi koparıp getirirdi.(NA)

2.9.3- Ses Taklidi Kelimeler

Ses taklidi kelimeler anlatılarda durgunluğu azaltarak canlılığı artırmaktadır. Daha çok ünlemsi olan ses taklidi kelimeler anlatılardan tesbit ettiğimiz ses taklidi kelimeler vardır.Bunlar aşağıdaki gibidir.

- Aman

Ateşe düşen kurdun “aman” diye feryad etmesi.(ŞŞA)

2.9.4 Deyimler

Deyimler ve atasözleri, bir milletin kültürünün en önemli unsurlarındandır. Deyim ve atasözlerinden hareketle bir milletin dünya görüşünü, hayata ve toplumsal olaylara bakışını kısacası söz konusu toplumun hayatı algılayış biçimini öğrenmemiz mümkündür. Bir dilden başka bir dile yapılan aktarmalar ya da tercümeler sırasında en büyük problemi deyim ve atasözleri oluşturmaktadır. Çünkü bunların her ikisi de bir milletin uzun tecrübeler neticesinde ve kendi kültürleri ve hayatı algılayış biçimleri sayesinde ortaya çıkmış mahsülleridir. (Ersoy, 2003:155)

Deyimler, bir dili konuşan milletin dünya görüşünü, hayat tarzını, çevre şartlarını, gelenek görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları ifade etmeğe yaramaktadır. Deyimlerde bir milletin düşünme tarzını, nükte ve buluşlarının ortaya konduğu bilinir. Nükteli anlatım özelliği görülen deyimler; kızılan, yadırganan ve tenkit edilen nesne ve durumlar isimlendirilerek kişi, bazen ölç alma duygusunu tatmin eder, bazen de eğlenceli bir ortamın doğmasına zemin hazırlanır. (Aksan, 1993a: 83,130).

Deyimleri bir sözel anlatımın vazgeçilemeyen en etkili ve akılda kalıcı yanı olmakla kalmaz anlatımın anlaşılabilirliğini de netleştirir. Millet hayatındaki müşterikliğin bir ürünü olan deyimler halkın toplantı ve eğlencelerinde de bolca kullanılır. Bizim anlatıcımız Hacı Murat Utar'ın anlatıları da bu manada çeşitli deyimleri içermektedir. Halk anlatıcısının anlatılarda kullandığı aşağıdaki deyimlerdeki benzetmelerin çoğu “göçebe” hareketli yaşam tarzı ile ilgilidir.

Boyu posu yönünden ayaklarının biri yerde başı birinci gökte olmak(NA)
 Yüzü kara olmak (NA)
 Feryat etmek (ŞŞA)
 Ortılığı sakinleştirmek (BİA)
 Tarafına geçme imkanı olmak (BİA)
 İçmiş kana kana (BİA)
 Dağ görmemek (BİA)
 Ölüm dağını görmek (BİA)
 Teselli bulmak (BİA)
 Ortaya koymak (BİA)
 Berat etmek (HYZ)
 Başı dara düşmek (HYZA)
 Yalandan uydurmak (HYZA)
 her şeyi göz önüne almak (EA)
 Talan etmek (EA)
 Muhafaza altına alınmak (EA)
 Kafasını vurdurmak (İZSA)
 Sevgi oyanmak (İZSA)

2.9.5 Mizah

Anlatılardaki mizah unsurunu “Canlı Bir Gösterim” esnasında dinleyicilerin güldüğü kısımlar olarak tespit etmeye çalıştık. Bu tespitimizde gördük ki dinleyici bazen imalı sözlere, bazen eğlencelik mevzulara, bazen komik sahneler, bazen kahramanın dramatik durumlarına gülebilmektedir. Biz bunların hiç birini ayırmadan dinleyicilerin ortak güldüğü kısımları tespit ettiğimiz kadar anlatmaya çalışacağız.

Anlatıcının Neubıcılığın fizikî yapısını tarif etmesi (NA)

Anlatıcının Neubıcılığın bir ayağının ormanda bir diğerinin Hz. Nuh'un gemi yaptığı yerde; ağaçları bir ayçiçeği gibi kopararak getirdiğini söylemesi (NA)

Hz. Musa'nın yiyeceğini Neucıbilh'a borç olarak vermelerini söylemesi (NA)

Yöre halkının Neubıcılıh'ın bacaklarını Nil nehrinin üzerine atarak gidiş-geliş köprüsü yaptığının söylenmesi (NA)

Kurdun Keçiye, yavrularına ne söylediği vakit kapıyı açtıklarını sormasının söylenmesi esnasında (ŞŞA)

Keçinin Kurdu yemeğe davet etmesinin söylenmesi (ŞŞA)

Kurdun Keçiden kendisini ateşten kurtarmasını istemesi (ŞŞA)

İskender'in savaşı iki tarafın arasına duvar çektirmesi (BİA)

Zulmet'den taş getirenlerin ve getirmeyenlerin neden pişman olduklarını söylemeleri üzerine (BİA)

İskender'in vasiyetinin sonucuna (BİA)

Hz. Yusuf'un rüya yorumunu yaptığı kişinin Hz. Yusuf'a yalancı demesi ve ertesi sabah Hz. Yusuf'un dediği gibi idam kararını öğrenmesine (HYZA)

Aziz Mısırın hünna olması sebebiyle Züleyha'nın bakire kaldığının söylenmesine (HYZA)

Berberin sırdan rahatsız olması ve onu bir kuyuya söylemesi (İZSA)

Kuyudan çıkan kamışların İskender-i Zülkarneyn'in boynuzlarının olduğunu söylemesi üzerine (İZSA)

Bu gülünen sözlerin bazen dinleyicilerden birisinin konu ile ilgili bir espri yapmasıyla birlikte daha coşkulu bir şekilde gerçekleştiğini gördük. Örneğin İskender-i Zülkarneyn'in sırrı anlatısında Berberin sırrı kuyuya söylemesiyle beraber dinleyicilerden birisinin heyecanla "söyleme oğlum yerin kulağı var " demesiyle dinleyicilerin ve anlatıcının kahkahaya boğulduğuna şahit oluyoruz.

SONUÇ

Halk anlatılarının incelenmesinde, farklı bir metod ve teknik olarak kabul edilen Performans (Canlı bir gösterim/icra) teori'nin temel çerçevesi Karanlı Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarını incelememizde bir çalışma şeması olarak kullanılmıştır. İcranın ortam (mekân), seyirci/dinleyici ve bunların birlikteliğinin anlatıcı/hikâyeci üzerindeki tesirinin bir araya gelmesiyle anlatıcının anlatımı bir ezber metin esas olmak üzere bir meddah gibi anlatıyı gerçekleştirerek, şimdiki zaman içindeki canlı gösterimine denir. Bu anlamda, anlatıcı hafızasının şimdiki zamanlı anlatılarda aktif olarak bilinçli değişkenliklerle dolu olduğu muhakkaktır. Metin üzerindeki bu değişiklikler her anlatının ayrı bir gösterim, ayrı bir olay olduğunun ispatıdır. Performans teori her gösterimin kendine münhasır bir olay olduğunu kabul ederek anlatıları değerlendirmektedir. Bu anlamda Performans (Canlı bir gösterim/icra) teori'nin kabulü her anlatı yeni bir olay olmakla beraber her anlatıda dinleyicinin/seyircinin aldığı mesaj farklı, her anlatı da anlatıcının/hikâyecinin verdiği mesaj farklı, her anlatı mekânı birbirinden farklı, her anlatının psikolojisi farklı ve bütün bunların sonucu olarakta her anlatıda farklı bir iletişimin gerçekleşmesi esastır.

Hacı Murat Utar'ın anlatılarını "Performans Teori (Canlı gösterim kuramı)" açısından bakacak olursak, anlatıcımız sanatını ve kişiliğini ağabeyi Ali Utar'ın önderliğinde kurulan köy odası oratamlarında küçük yaştan itibaren şekillendiği gözlemlenmektedir. Anlatıcımızın anlatılarını gerçekleştirirken hiçbir para talep etmemesi anlatının, anlatıcı dinleyici açısından bir sanatsal iletişimi, bir estetik önemi ortaya çıkardığının ispatıdır. Anlatıcımızın Kars yöresinde, bilinen sazlı usta aşıklardan farklı olarak; anlatıları sazsız ve nazımsız anlattığını görmekteyiz. Bu tür anlatıcı Büyük Aküzüm'ü de içine alan yöre halkının "Şöreyel" adını verdiği Akyaka ve Arpaçay ilçesiyle, Kars iline direk bağlı olan yakın köylerde görülmektedir.

Fakat bu tür anlatıcı sayısı azdır. Halkın söylemi ile “Şöreyel” bölgesinde bu tür anlatıcı kültürü, sözlü kültür geleneği çerçevesinde devam etmektedir. Bu tür sözlü kültür geleneği açısından yöre halkı arasında anlatıcımız altmış yaşın üzerinde olması ve tecrübeli sözleriyle saygın bir toplumsallığa sahiptir. Anlatıcımız, anlatılarının kaynağını çocukluk yaşlarından itibaren köy odasında öğrendiğini beyan etmesi bu anlamda geleneğin gerçek bir takipçisi olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat “gösterim kuramı” çerçevesinde bakacak olursak anlatıcımızda beyanatıyla şu kanaatimiz sabittir ki geleneğin son halkaları yaşanmaktadır. Bundan sonra anlatı geleneği bitmese de çok sınırlı sayıda kişiler tarafından yapılacak duruma düşmüştür. Bunun sebebini anlatıcımızla girdiğimiz diyalogda anlatıcımızın beyanatının, bizim fikirlerimizi ispatlar bir özellik ve açıklık arzettiğini görmekteyiz: Anlatılar zamanında radyo, televizyon olmadığı için daha etkin ve sosyal hayatın bir parçası iken bugün aynı dinlenme ihtiyaç ve gereksinimi yeni nesiller tarafından eskisi kadar aranmamaktadır. Bu arada bir hususu daha belirtmeliyim ki köy odasından kasıt yaşlı dedeler ve babaların bir araya gelerek, anlatı ortamını oluşturmaları ve gösterimi gerçekleştirmeleridir. Anlatıcı Hacı Murat Utar’ın köyünde gözlemlediğimiz, artık böyle eskisi gibi bir ortak kullanım alanı söz konusu değil iken, yöre halkının geleneksel ziyaretleri, bayramları, merasimlerinde toplanılan herhangi bir mekânda anlatıların ve anlatı ortamının tamamen doğal şartlarla, geleneksel yapı çerçevesinde, kendiliğinden oluştuğudur. Bir diğer husus ise daha çok “hakim anlatıcı” tipine uygun olan anlatıcımıza, anlatıları hep aynı şekilde anlatıp anlatmadığını sorduğumuzda, anlatıcımız Hacı Murat Utar’ın beyanatıyla kendince yaptığı sınıflandırmayı “ gösterim kuramı “ kapsamında biz aynen gözetledik. Anlatıcımızın, anlatıyı nasıl yaptığına dair beyanatı şu şekildedir :

Hikâye bence iki türlü anlatılır :

1. Uzatarak hikâyeyi tam olarak anlatmak.
2. Özet olarak anlatmak.

Anlatıcımız dinleyicinin o anki durumuna göre ve anlayışına göre hikâyeyi kısaltarak veya etkili kısımlarını anlatarak veya sohbet içindeki vurgulanması gereken kısımları anlatarak, hikâyeyi anlatmaktadır.

Hacı Murat Utar'ın bu beyanatına baktığımızda ve köyde yapmış olduğumuz gözlemlerde anlatıcımız ne zaman etraflı anlatım tarzını ve ne zaman kendi söylemi ile özet anlatım tarzını seçmek gereği duymaktadır? Bu sorulara bulduğumuz cevapları paylaşacak olursak : Anlatıcımız uzun anlatım tarzını daha çok kış aylarında, işinin tarıma dayalı olmasından dolayı çok az vaktini alacak günlük işler olması dolayısı ile anlattığıdır. İkinci tesbitimiz vakit kaygısı taşımamasıdır. Üçüncü tesbitimiz anlatıcımızın sevdiği, gönülden arzuladığı dinleyicilerin olması durumudur. Dördüncü olarak anlatıcımızın moralinin yüksek olduğu durumlardır. Beşinci olarak dinleyicilerin anlatıcıya olan dikkat, ilgi ve motivasyonlarıdır. Altıncı olarak dinleyicilerin vakit sorunlarının olmaması ve eve ya da anlatı sonrası mekâna vakit darlığı çekmeden yetişebileceklerine anlatıcının getirdiği kanaattir.

Anlatıcının özet anlatım tarzını tercih ettiği durumları kendi gözlemlerimize göre aktarırsak şu şekildedir: Birinci olarak dinleyicinin dinleyebileceği süre tespiti ve buna anlatıcının getirdiği kanaat. İkinci olarak sohbe uygun yerlerin anlatılması ve sohbet dışı anlatı içi mevzuların atılarak, atılan yerlerin anlatıcı ustalığı ile birbirine bağlanması. Üçüncü olarak anlatıcının yorgunluğu. Dördüncü olarak anlatıcının kendi vakit problemleri ve beşinci olarak anlatım ortamının genel durumu ya da başka konuşmacı ve anlatıcı varlığı. Bunların yanında anlatıcımız hangi anlatıyı anlatacağına kendisi karar vermekte ya da dinleyicilerden gelen isteklere göre o an anlatıyı anlatmaya başlamaktadır. Biz anlatıcımızın anlatıyı kendi isteğine göre anlatmasını istedik ve Neubıcılıh anlatısından başlayan Hacı Murat Utar'ın anlatının olağanüstü yanlarının ve ilginç, esrarlı ve eleştirici yanlarının olması dolayısıyla tercih edildiğini gördük. Kısaca anlatıcı anlatacağı anlatıyı o anki isteğine ve dinleyici ortamının neye uygun

olduğuna bakarak seçmektedir. Bu bağlamda her anlatı anlatıldığı an ve mekân içinde yukarıda saydığımız çeşitli şartlara bağlı olarak yeniden yaratılır. Bu bağlamda anlatıcının ortamı yönlendiren ve yöneten en önemli unsur olduğunu görmekteyiz. İkinci önemli unsur ise, toplanılan mekândaki dinleyicilerin varlığı anlatı kültürü hakkındaki merak ilgi ve beklentileridir. Buna bakarak Karslı Hacı Murat Utar'ın anlatılarının dinleyici çevresi genellikle yöre halkıdır. Gerek bilinen köy odalarının ortadan kalkması dolayısıyla olsun gerekse anlatıcımızın köyde uzun yıllar muhtarlık yapmasını sebebiyle gördüğümüz, anlatıcımızın kendisine aiit yaptırdığı evin en başındaki bağımsız oda da genellikle anlatılarını gerçekleştirmekte ve ayrıca anlatıcımızın ailesi bu odaya “ gonah otağı ” (müsafir odası) diye de adlandırmaktadır. Üçüncü olarak da anlatı mekânındaki toplanma amacı anlatıcımıza misafir gelmesi dışında: düğün, ölüm, nişan, davet, akraba ziyareti gibidir.

Hacı Murat Utar'ın halk anlatılarında gözlemlediğimiz sözcüklerin bir kum saati gibi sırasıyla akıp gitmesi ve bu akış içinde her sözcüğün akış yönü ve süresini bilmesi, yani sözcüklerin yerli yerinde ve etkileyici bir vurđu, tonlama ayarıyla devam ederek sonucun bağlanması şeklindedir. Her anlatı anı yeni bir kum saati, yeni bir başlangıç ve yeniden sözcüklerin akışı, estetikli bir dil kullanımı ve bitişı şeklindedir. Bu kum saati herhangi bir anlatıda işlerken anlatıcımızda gözlemlediğimiz hikâye kahramanlarını halka sevdirek bunları bir örnek gibi tanıtması ve sosyal ortamdaki seyircilerin ön bilgileri ve kahramanları ortak bir değer gibi algılamasıdır. Bunun yanında dinleyicilerin bir özelliğide anlatıdan estetik bir haz, neşeli bir an yaşama ve keyif alma şeklinde bir amaca yönelik dinlemenin söz konusu olduğu tarafımızdan taspit edilmiştir. Bu anlamda anlatılar seyirci için pozitif bir olay olarak algılanmaktadır.

İcra yapılan ortamlarda katılımcı gözlemle yapılan tespitler neticesinde diyebiliriz ki: Hacı Murat Utar anlatıcı olarak mesajı önceden seçip kafasında oluşturduktan sonra gönderici konumunda, dinleyiciler ise mesajı alıp çözümleyici konumunda icra mekânında yer almaktadır. Her hikâye mesajı veren Hacı Murat ve mesajı alan dinleyici çevresi tarafından daha evvel şifrelenmiş gibi geleneğin kültürel birikiminin getirdiği bir yöntemle yapılıyordu. Hacı Murat ve dinleyici/izleyici arasındaki bu geleneksel iletişimin çözümlenişi söz vasıtasıyla yapıldığı gibi zaman zaman jest ve mimik hareketleriyle de devam etmekteydi. Bu iletişim hikâyenin bir kum saati gibi başlamasıyla karşılıklı olarak anlatı sonuna kadar bir mesajlaşma ve mesajların karşılıklı yorumlanması ve açıklanması şeklindedir. Bu mesajlaşma da zaman zaman dinleyici dialogları anlatıcıyı mesaj alan dinleyiciyi ise mesaj veren şeklinde rol değişikliğine de sevk etmiştir. İletişim bu yönüyle karşılıklı olarak devam etmiştir.

Bütün bu gözlemlerimiz ve değerlendirmelerimiz sonucunda şu neticeye varmaktayız ki: Hacı Murat Utar'ın halk anlatıları sazsızlığına ve nazımsızlığına rağmen “ gösterim kuramı ” çerçevesinde her defasında yeniden yaratılmakta ve anlatıcı bu yönüyle etkin bir konumda durmaktadır. Ayrıca Kars yöresinde sözlü kültür ürünleri canlı bir gösterim olarak çok açık bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Türk Halk biliminde performans teori açısından Hacı Murat Utar'ın anlatıları bu şekilde kendi şahsına münhasır ve sözlü geleneğe bağlı bir üslup içinde devam etmektedir. Gelenek içinden gelmiş ve icra / canlı bir gösterim kuramı ile de sanatkârlığından bahsettirebilen altmış yaşın üzerinde olan Hacı Murat Utar 'ın halk anlatıları çalışmasının yapılması, uygulanan kuram ve teknikle beraber anlatıların bu istisna anlatıcıdan alınması bakımından, önem arzetymekte olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan. "Türkiye folklorunda hikâye ve masallar bibliyografyası." Antropoloji, c.I,nr.2, Ankara 1996.

AKSAN, Doğan . "Dilbilimi Açısından Şiir", Türk Dili, c. XXIX, nr. 271, Nisan 1974.

AKSAN, Doğan. Türkçenin Gücü, (3. basım), Ankara 1993.

AKTAŞ, Şerif. "Roman Olarak Hüsn-ü Aşk", Türk Dünyası Araştırmaları, nr. 27, Aralık 1983.

AKTAŞ, Şerif. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara 1984.

ALPTEKİN, Ali Berat. "Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası", Türk Dünyası Araştırmaları, nr.23, Nisan 1983.

ALPTEKİN, Ali Berat. Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

ALPTEKİN, Ali Berat. Kirmanşah Hikâyesi, Akçağ Yayınları 1994.

ARSLAN, Ahmet Ali. Kuzey Doğu Anadolu, Kars Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar, AKM 1998.

ASLAN, Ensar Çıldır Aşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri/ İnceleme, Metin, Sözlük, Ankara, 1975.

ASLAN, Ensar. Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri/Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Diyarbakır, 1990.

AZADOVSKİ, Mark. Sibirya'dan Bir Masal Anası, (Giriş'i Yazan ve İngilizce'den Çeviren: İlhan Başgöz), Ankara, 1992.

BALİ, Muhan. Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi/Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi, Ankara, 1973.

BALİ, Muhan. Halk Edebiyatında Nesir, Erzurum, 1982.

BAŞGÖZ, İlhan. Biografik Türk Halk Hikâyeleri (Kahramanları, Teşekkülleri, Saz Şairlerinin eserleri İle Münasebetleri, (Doktora Tezi)”,Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Anlara, 1949.

BAŞGÖZ, İlhan. Folklor Yazıları, İstanbul, 1986.

BAŞGÖZ, İlhan. Giriş, Sibiryâ’dan Bir Masal Anası, Ankara, 1992, s. 1-39.
(Bk. Azadovski)

BEN-AMOS, Dan. Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru,
(Çev. Metin Ekici), Milli Folklor Derğisi.

BENJAMİN, Walter. Son Bakışta Aşk. İstanbul, 2001.

BORATAV, Pertev Naili. Doğu Anadolu Folklor Derlemeleri, Ankara, 1946.

BORATAV, Pertev Naili. Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, (2. baskı, İstanbul 1988), Ankara, 1946

CAFEROĞLU, Ahmet, Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Kars, Ankara Üniv. TDE yay. 2.bsk, Ankara, 1995.

ÇİFTLİKLİ, Ramazan. “Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı”, Türk Dili, nr.508, Nisan1994.

ÇOBANOĞLU, Özkul. Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş,” Ankara, 1999.

ÇOLAK, Faruk. Şah İsmail Üzerine Bir Araştırma, (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994.

DUNDES, Alan. Doku ,Metin, Konteks, (Çeviren Metin Ekici, "Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara, 2003.

DUYMAZ, Ali. Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinede Mukayeseli Bir Araştırma, (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, Ankara, 1992.

ELÇİN, Şükrü Murat. Kerem ile Aslı Hikâyesi, Ankara, 1949.

ELÇİN, Şükrü. Halk Edebiyatına Giriş, (Gözden Geçirilmiş İlaveli Yeni Baskı) Ankara, 1986.

ELÇİN, Şükrü. Halk Edebiyatı Araştırmaları, 2000.

ERCİLASUN, Ahmet Bican. Kars İli Ağızları, TDK, 2002.

ERSOY, Ruhi. Baraklı Aşık Mahgül ve Repertuarı, Ankara, 2003.

FİNNEGAN, Ruth. Oral Poetry: It is Nature, Significance, and Social Context, Cambridge, Cambridge University Pres, 1977.

GÖRKEM, İsmail, Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Aşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı, Akçağ yayınları), Ankara.

GÖRKEM, İsmail. Türk Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Aşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı, Ankara, 2000.

GÜNEY, Eflatun Cem. Folklor ve Halk Edebiyatı, Ankara, 1951.

KARADAĞ, Metin. Şirvanşah ile Şemail Banu Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, (Doktora Ön Çalışması)", Atatürk Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi, Erzurum, 1981.

KARTARI, Hasan. Doğu Anadolu Aşık Edebiyatı Esasları, 1978.

KAYA, Doğan. Mahmut ile Niğar Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara, 1993.

- KİRZİOĞLU, M. Fafrettin. Kars Tarihi, Ankara, 1953.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuat. Edebiyat Araştırmaları, (2. Baskı), Ankara, 1986.
- MAKAS, Zeynelabidin. Yaralı Mahmut İle Mahbub Hanım Hikâyesi,” (Doktora Ön Çalışması, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum, 1979.
- MALİNOVSKİ. Sibiryadan Bir Masal Anası, Kültür Bakanlığı Yayınları, (1948).
- MOLES, A. Abraham. Kültürün Toplumsal Dinamiği, (Çev: N.Bilgin), İzmir 1983.
- MORAN, Berna. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış/Ahmet Mithat’tan A.H. Tanpınar’a, İstanbul, 1983.
- OĞUZ, M. Öcal. Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları, Ankara, 2000
- ONG, Walter J. Sözlü ve Yazılı Kültür/Sözün Teknolojileşmesi, (Çev. Sema Postacıoğlu Banon)”, İstanbul, 1995.
- SAKAOĞLU, Saim. Bey Börek Hikâyesinin Bayburt Rivayeti”, Türk Kültürü Araştırmaları, 1966-1969, c.III-IV-V-VI, Ankara, 1973.
- SAKAOĞLU, Saim. Gümüşhane Masalları / Metin Toplama ve Tahlil, Ankara, 1973.
- SAKAOĞLU, Saim. Meddah Behçet Mahir, Milli Kültür,c.II, nr. 1 (Haziran 1980.
- SAKAOĞLU, Saim. Yaşayan Son Meddah Behçet Mahir ile Sohbet, Kaynaklar, nr.1, (Eylül-Ekim-Kasım 1983).
- SAKAOĞLU, Saim. "Behçet Mahir'in Hikâye Anlatma Tekniği", Türk Kültürü Araştırmaları, c.xxv, nr.1, Ankara, 1987,

ŞİMŞEK, Esmâ. Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1987.

TEKİN, Mehmet. "Türk Romanı İncelemeleri", Ötüken Yayınları, 2004.

TURAL, Sadık K. "Edebiyat Bilimine Katkıları", Ankara, 1993.

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi.

Türkçe Sözlük, (1988)

TÜRKMEN, Fikret. Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara, 1974.

YILDIRIM, Dursun. Türk Bitiği, Akçağ Yayınları, 1999.

EKLER

1 METİNLER

NEUCUBİLİH ANLATISI

“ Ay hacı bu oğlan deyir ki Neucıbilıh'ı bir annatsın bu hekayayı seni kimi annatan bilen yohdu da. Hacı Murat: Estağfurullah dilimiz döndüyünceh. Diğer dinleyiciler hemen hepsi: Allah için Hacı yahcı anadır, bir diğeri Hacı tevazuluh eliyir da. Hamısı ezberindedir.” Neucıbilıh Hz Âdem'den bir müddet sonra yaratılmıştır. Hz Âdem'in kızlarından biriyle evlenmiştir. Boyuna posuna bakıldığında ayaklarının yerde ve başının birinci gökte olduğu hikâye edilirdi. Dünyanın şimdiye kadar gelmiş geçmiş en büyük fiziki yapıya sahip insanı hatta yaratığı idi. Tabiki böyle büyük bir cüsseye de büyük bir enerji gerekirdi. Yani motor büyük olduğundan mazot da çok yakacak. Neucıbilıh'ın garnı golay golay doymazdı. O ancak bu dertle yaşardı. Hayattaki önemli isteği garnının bir kerecik doymasıydı. Bazı zamanlar yiyeceği az olduğundan denizdeki büyük balıkları yani balina gibi balıkları çıhararah, mızrağına tahar, güneşe yakın tutarah pişirir, böylece garnını doyururdu. Zaman o zaman oldu ki Hz. Nuh peygambere gemi yapması için emir geldi. Bunun üzerine Hz Nuh gemisini yapmaya başladı ve Neucıbilıh'a da bu gemi işinde çalışması için teklif götürdü. Neucıbilıh teklifi biraz da alaya alırcasına : “Sen benim garnımı doyurabilirsen mi?” dedi. Hz Nuh peygamber de: “Ben senin garnını doyuraram.” dedi. Neucıbilıh bu sofradaki yiyecekleri görerek itiraz etti ve kendisiyle alay edildiğini düşünerek, sinirli bir şekilde: “Bu meni doyurmaz.” Dedi. Hz Nuh peygamberse: “Ben söz verdi, doyuracam seni. Yalnız bir şartla iki lokmada besmeleyi çekeceksin.” Besmeleyi çekerek yemeğe başlayan

Neucibilih her ne kadar yediyse de garnı doydu ve sofradaki yemeklerin çoğu öylece galdı. Böylece gemi pitene kadar Hz Nuh'un gemisine geminin yakınındaki ormandan odun taşımaya devam etti. Odun taşırken Neucibilih'in bir ayağı Hz Nuh'un gemisinin yanında bir ayağı ise ormandaydı. Neucibilih ormandaki ağaçların başını tutarak sanki bir insan günebakan taşımış gibi Hz Nuh'un isteğine göre gemisinin yanına taşıyordı ve böylece Hz Nuh'un gemisi tamam oldu. Neocibilih'la ayrıldılar. Hz Nuh'un bütün insanlara yapmış olduğu "ey iman edenlar gelin bu gemiye minin. Bu gemiye minmeyenler asla kurtulamayacak." Sözüne Neucibilih uymadı. Çünkü Neucibilih Allah'a inanmamıştı. Dünyayı su aldığı zaman hiçbir kara parçası kalmadığı zaman yağmurun durmasıyla beraber rivayete göre Neucibilih'in küreğinin altına ancak çıkmıştı su. Böylece Neucibilih yaşamını devam ettirerek bazen de garnının doymadığı zamanda şehirdeki halkın yiyeceklerini alırdı. Halk Hz Musa döneminde olduğu için Hz Musa'ya şikâyetle geldi: "Ya Musa Tur-u Sina'ya gittiğin zaman Allah'a bizim halimizi söyle ki bu yaratık bize zarar verir. Pütün yiyeceklerimizi uruzgamızı alır. Buna biz nasıl bir çare tedbir yapalım?"

Hz Musa Tur-ı Sina'ya çıkınca Cebrail aracılığıyla Allah'a bu durumu ilettiler. Tur-u Sina'dan döndükten sonra bütün halk merakla Hz Musa'yı garşladı ve dediler ki: "Ya Musa tedbir nedir?" Hz Musa : "Tedbir odur ki Neucibilih'a vereceğiniz her şeyi hazırlayın ve borç olarak verin. Çünkü borçlu şahıs tekrar dönmez yani borçlu olanın üzü gara olur. O şehre tekrar dönemez. Halk da aynısını yaptı. Bunu öğrenen Neucibilih Hz Musa'ya karşı düşmanca hareket etti. Kocaman tonlarca ağırlığındaki kayayı kafasının üzerine alarak Hz Musa'nın üzerine salmak için harekete geçti. O sırada Allah tarafından kuşlar vasıtasıyla taşa bir çeşit sıvı madde töküldü., o taşın orta kısmını delerek o kaya parçası Neucibilih'in kafa kısmına geçti. Neye uğradığını şaşırarak Neucibilih her ne kadar uğraşıysa da o taşı başından çıkaramadı ve Hz Musa o anda altmış arşınlık boyuyla ve elindeki mucizeli asasıyla sıçrayarak Neucibilih'a vurmak için her ne kadar ukardan vurmaya

alıştıysa da Hz Musa'nın boyu asasıyla beraber ancak Neucıbılıh'ın boyuna yetişebildi. Artık siz tüşünün kü bu Neucıbılıh ne boyda ne tühde bir adamıydı. Hele bu hikayaynan ilgili çoh daha acayip işler var. Ama tanıyanlar Hacı yalan yanış danışır demesinler deyin çoğsunu burada annatmıram. Bazılarından duyduğumuz gadarıynan bu Neucıbılıh'ın eli uzandığında neredeyse aya çatırdı. Kimisi de deyirdi ki ayı da aşırdı. Biz döneş Neucıbılıh'a . Neucıbılıh topuğunnan aldığı bu darbeynen ve boynuna keen kaya parçasıyla beraber yere tüştü beke de yere tüşende boynu gırıldı. Böylece Neucıbılıh'ın yaşamı sona erdi. Yöre halkı Neucıbılıh'ın bacağını Nil deryasının üzerine köprü attılar ve bu bacaklarının içerisindeki o boşluktan karşı tarafa çift yollu gidiş-geliş yolu yaptılar. Neucıbılıh hikâyesi de böylece sona erdi.

ŞENGÜLÜM-ŞÜNGÜLÜM ANLATISI

İndi o ki bu eziz gonaklar gelif, mennen de bir hekaya annatmamı istiyirler. Men de o yazık keçinin başınnan geçen gazıyı size dilim döndünceh annadım. Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içerisinde bir kurtla bir keçi arkadaş olmuş, keçinin de üç tene balası varmış. Kurt arkadaşı keçiye söylemiş ki sen araziya otlamaya giderken balalarını harya bırakırsan? Ey tabiki keçimiz de birez safçanaymış. Ne deyif atalar “Ne işin var tülküde tülkü meni ülküde.” Keçi de bu timsal ay keçi başın batmasın ne işin var senin kurtnan zatnan. Neyse geleyh göreyh keçi neyniyif: Keçi de cevaben söylemiş ki men gettiğim zaman balalarım tavşırıram ki — ben araziden döndüğüm zaman gelene geder gapıyı heççekese açmaym. Kurt sorarak: Peki sen ne deyirsen ki onnar sana gapıyı açılar? Keçi cevaben - men deyirem ki: Şengülüm, Mengülüm, Darangülüm aç gapıyı men gelim. Bir memem dolu yağ, bir memem dolu bal, bir memem dolu süt getimişem size. Ve balalarım da gapıyı acır garınnarını doyurur. Şengülüm, Mengülüm, Darangülüm keçinin balalarının isimleriydi. Kurt bunun balalarını yemeh üçün bele tüşünereh, Saf keçiden bu gapı açma meselesini öргеşmişti. Kurt pusuda durarak Keçi meraya giden bir gün onun balalarının kapının arkasına giderek, balalarına sesdenerek, keçinin ağzıncak: Şengülüm, Mengülüm, Darangülüm aç gapıyı men gelim. Bir memem doludu yağnan, bir memem doludu balnan, bir memem doludu sütnen diye söylemiş. O zaman balaları da anaları gelir diye gapıyı açmış. Bir de ne görsünler ki Şengülümnen, Mengülüm kaçmış tandırın küflesine girmiş. Darangülüm'üde Kurt yakalıyarak bir güzel yemiş ve ordan uzaklaşmış. Biraz sonra ana keçi gelmiş. Keçi başı batmış indi gurtan arkadaşdığın cazasını tapacak ama iş işten keçecek. Odu

ku gençder arkadaşınızı yahcı seçin. Gurtnan, tülküynen işiniz olmasın. Dönelim hekayaya. Keçi sesdenmiş balalarına gorha gorha yavaşça gapının arkasına gelmişler. Demişler ki yohsa sen gene gurtsan mı geldin? Açmıyacık gapıyı. Ana keçi balalarına men size garnınızı doyurmak için süt bal yağ memelerimde getirmişem ve neticede analarının olduğuna kanaat getirerek gapıyı tedbirnen açıflar. Arasınnan bakıflar kı analarıdı. Ana keçi bunnara sormuş ku Darangülüm nerededi? Neden böyle korkmuşsuz? Bunar da Kurt'un yaptığı o kötülükleri analarına annatmış. Ana keçi çok rahatsız olmuş. Düşünmüş-taşınmış bende Kurtun yapmış olduğu bu haksızlığa karşılık, Ona bir iş düşünelim diye başlamış. Tandırı galamış ve gitmiş. Kurt'a demiş ki gel gedek bizim eve yemek yapacam beraber yemek yiyek. Kurt da keçiyle beraber gelmiş. Keçi Kurt'a demiş ki gel beraber âşık oynayalım. Keçi vurmuş Kurt'un aşığını tandıra salmış. Kurt'a söylemiş ki men arkadan senin kuyruğunu tutayım sen eğil aşığına bak. Kurt eğilince keçi bunu iteklemiş. Tandırda ateşli olduğu için Kurt yanmağa başlamış. Dinleyicilerden Mehmet Veli:“İh ne bir oldu galleş gurt cezanı buldun” Kurt: “Aman yandım” diye feryat etmiş. Keçi arkadaş beni buradan çıkar, yardım et. Keçi'de sen hile yapıf benim balam Darangülüm'ü yemeseydin mende seni tandıra salmazdım ve bu hikâye burada böylece sona ermiş. Keçinin balaları da tehlikeden kurtarmış. Böylece gene iyiler özderini kutarmış.

BÜYÜK İSKENDER ANLATISI

“Dinleyicilerden biri: Ay Hacı bu ab-ı hayat suyu denilen su nemenem bir şeydi bunu bilirsense anlat bizde faydalanah. Diğer dinleyici: eye bilirsende sözdü mü o meseleleri en ey hacı annadar. Hacı murat tabiki yâdımızda galdığı gadarınca anlatalım İskender hikâyesi iki türlü veyahutta iki isimli anlatılır. Büyük İskender ve İskender-i Zülkarneyn. Bir rivayete göre İskender-i Zülkarneyn peygamberlik vasfı da varmış. Fakat ağırlıklı olarak burada Zulmete gitme konusunda Büyük İskender anlatılır. Makedonya kralı olduğu da söylenir. O zaman bilim adamları Zulmet deye başka bir dünya var olduğunu ortaya atmışlar idi. Dinleyicilerden biri: “Ay Hacı acaba başka dünya var mı?” Elbette araştırmacılar araştırır kimi deyir Mars’tadı kimi deyir Ay’dadı. Biz döneh hekayaya ve bu zulmette ab-ı hayat denen bir su varmış. Bu sudan kim içerse ölümsüzleşirmiş. İçtiği yaşta kalırmış. Yanı buna daha gocalma yaşlanma da yohuymuş. Hükümdar olan İskender ordusunu hazırlayarak Zulmete doğru harekete geçmiş. Yolda giderken iki grup birbiriyle muharebe ettiğini görmüş. İskender bu olaya müdahale ederek, güçlü ordusuyla ortalığı sakinleştirmiş. Bunlardan sormuş ki neden siz birbirinizle çarpışırsınız? Bunlar cevaben bir kısmı: -Allah'a inanan kesim, diğer kısmı, Allah'a inanmayan kesim olarak belirlenmiş. İskender bunların ikisinin arasına çok büyük bir set çeyhdirmiş. Hiçbir kesimin hiçbir kesimin tarafına geçme imkânı olmamış ve böylece bu iki toplumun savaşını sona erdirmiş. Ve burada bilinmesi gereken bir iş de odu ku kafırnan Musurman her zaman mucadele eliyif ve eliyeccehdi. Bir deyişe göre de bu set ilerde yihılacak yecücnen mecüc dünyayı elli altıya verecek. Burada şairlerin bir sözünü belirtmek istiyirem ki "Bu dünya Sedd-i İskenderi Rüstem-i Zali, Ali gibi bir arslana kalmadı. " ve İskender yoluna devam etmiş, Zülmet'e doğru. Zulmet'e vardıklarında karanlık bir dünya olduğunu görmüşler ve burada birçok su varmış. Bu sulardan iras gele herkes içmiş gana gana. Tesadüfen

Ab-ı hayat suyu da İskender'e değil de veziri Hızır İlyas a rastlamış. O içmiş, orada suların içerisinde güzel taşlar ellerine değmiş. Zülmet'teki bu taşlardan bazıları cebine bir avuç doldurmuş, bazıları mendilinin arasına bağlamış, bazıları da hiç almamış ve zulmetten ayrılmışlar. Işıklı dünyaya çıktıkları zaman açmış bu taşlara bakmışlar ki çok değerli taşlardı. Yani mücevher cinsinden değer biçilmeyen taşlardır. Rivayete göre bu taşlardan getiren de pişman oldu getirmeyen de. Neden pişman olduklarına cevapsa; getirenler " keşke çok getirseydik", getirmeyenler ise " keşke bir avuçta biz getirseydik." Ve böylece yola devam ederken Büyük İskender'in emriyle orduya bir yerde mola verildi ve büyük İskender'e de bir çadır hazırlandı, istirahat etmesi için. Önceden de remilciler Büyük İskender'e söylemişti ki senin ölümün altın mermer, üstün demir olan bir odada sona erecek. O zaman İskender canım bundan kolay ne var iki adam vazifelendirirsem kontrol eliyeller altı mermer üstü demir olan otağa girmezem. Çünkü İskender'in çok adamı vardı emrinde. Ama bunu da bele bilecen ki alına ne yazılmışsa ister hükümdar ol ister çoban o olacak. Neyse biz dönecek hekeyaya. Ve İskender'e buyurun çadırınız hazırdır, dediler. Vezirleri-İskender çadıra girdi, istirahat etmek için arkası üste uzandı, çadırın üst kısmında oklar, mızraklar, kılıçlar görünce bu remilcilerin söyledikleri olay aklına geldi. Alt kumuna bahdıkları, altıda bir mermer taşın üstüne çadırı kurmuşlar. Çadırdan çıkıp kaçmak isterken Azrail bunun sinelerinden basarak: "Senin vaden ömrün sona ermiş. Sana kâhinlerin söylemedi mi ki böyle bir odaya girme?" O zaman İskender Azrail e söyledi ki:"Müsaade et de men vezirlerime vasiyetimi yazdırım." Azrail söyledi ki "Tamam seslen gelsin." Veziri İlyas'ı sesledi dedi ki: "Yaz benim vasiyetimi, men öldüğüm zaman anama ölüm haberimi tedrici tedrici söyleyin. Sağ elimi de tabuttan dışarıya, elim açık şekilde bırakın. Ve birde anama söyleyin ki: Benim ihsanımı hiç dağ görmemiş kimseler versin." Vasiyet tamamlandı. Azrail İskender'in canını aldı. İskender'in ordusunda bayraklar yarıya enerek siyaha büründü. Ve veziri İlyas önce bir atlı göndererek, anasına haber vermek için: "Büyük İskender Zülmet'ten dönür fakat biraz rahatsızdı." bir müddet sonra ikinci bir atlı göndererek: "Büyük İskender'in durumu ağırdı." diye haber gönderdi.

Üçüncü haberci ise Büyük İskender'in ölüm haberini annesine ve ailesine bildirdi. Ve neticede İskender'i defhettiğinden sonra sokaklarda tellallar bağırtıdırarak: "Hiç dağ görmeyenler İskender'in vasiyeti üzerine ihsanından yemeğe gelecekler." Dağ görmemiş şehirde adam bulunmadığı için ihsana kimse gelmedi. Kiminin babası, kiminin gardaşı, kiminin oğlu, kiminin yakınları ölmüştü. Herkes de ölüm dağını görmüştü. O zaman Büyük İskender'in annesi ve ailesi biraz teselli bularak, demek ki ele dağ görmeyen biziymişih, biz de gördük diye dediler. Ve kimse öbür-öteki dünyaya avucunda bile hiçbir şey götüremez ve götürmemiştir. Haberin tedrici tedrici yetişmesinde Büyük İskender'in ne geder ahıllı ve zeki olduğu söylenerek, ani haber vermenin iyi olmadığını ortaya goymuştur. Böylece bu hikâye burada sona ererken Veziri İlyas'da peygamberrih görevine atanmıştır. Ve Ab-ı hayatı içme nedeniyle de ölmemiştir. Hayat da yaşamıştır. Başı dara tüşen de insannar tarafından çağrılmahtadır. "Hızır İlyas yetiş dadıma, yardımıma" böyle söylenmektedir.

HZ YUSUF VE ZÜLEYHA ANLATISI

Köylüler arasında geçen aşk konulu bir söyleşi üzerine köylülerden birisi: “Hacım bu aşk doğurdan var mı? Yohsa yalan palandı mı?” Bunun üzerine Hacı Murat: “Hz. Yusuf ve Züleyha meselini bir annadah bah gör yalandı gerçeh Hz. Yusuf Yagub peygamberin 11 oğlunnan birisiydi. Yusuf'un kardeşleri ağabeyleri içlerinden birisi bir rüya gördü. Gördüğü rüyayı babasına annattı. Rüya şu şekildeydi: "Dokuz yıldız, bir de bir ay bir ışıhlı yıldız secde eliyirdi. Bu rüyayı babası yorum yafdı, oğullarına söyledi ki: - Yusuf a peygamberlik gelecek. Bu rüyanın tabiri budur. Bunun bu kardeşlerinin dokuzu bir anadan Yusuf ve diğer kardeşi bir anadanıydı. Bunu kardeşler kendi aralarında konuşarak Yusuf u öldürme kararı aldılar, çekemezdiñden. Babamız en çoh Yusuf'u Sevir bize heç iltifat etmir gelin bir çare eliyeyh bu Yusuf'tan kurtulah Bunun için aralarında bir plan yafdılar ve Yusuf'u babamızdan isteyelim dediler. Babaları Hz. Yagub ki çok yaşlıydı, gözleri de pek iyi görmüyordu. Oğullan söyledi ki "-Baba biz ava gideciyih, Yusuf'u da götürelim. O zaman Yusuf'unda yaşı küçühdü. Dokuz-on yaşları civarındaydı. Bunu şehir dışına götürmek ıssız bir yerde öldürmeyh istedilerse de kardeşlerinden bir tanesi buna karşı çıhdı. Öldürmelerini engelledi ve bunu ortah garar alarah bunu yol kenarında bulunan kervan yolu üstündeki bir su guyusuna saldılar. Yusuf un gömleğini çıkararak bir av vurarak onun kanına buladılar. Geriye babalarının yanına dönüşünde baba biz Yusuf u berhananın yanında bırakdih ava çıktık, geriye dönüşte vahşi hayvanlar tarafınnan parçalandığını gördüh çok irahatsız olduh. Diye bir yalan uydurdular. Tabi bu olaya babaları çoh rahatsız oldu ve günneri ağlamakla devam etti. Diğer kardeşi Bünyamin'le birlikte. Gelelim Yusuf un

ehvalatına kervan yolu üzerinde olan kuyudan su almak için kervancı kuyuya baktığında, bir tene uşağın kuyuda olduğunu gördü. Kervancıbaşı emrederek çocuğun kuyudan çıkarılmasını istedi. Ve kuyudan çıkararak çok güzel bir fiziki yapısı olduğu görüldü. Ve bu çocuğu alıp götürdüler. Mısır'a varıldığında kölelik devri olduğu için bunu köle olarak satmayı düşündüler. Köle meydanına götürerek Mısır Kralı Azizi Mısır'ın hanımı Züleyha yüksek bir değeriyle Yusuf'u köle olarak aldı. Yusuf sarayda büyüdü üstün ahlak ve zekâyâ sahip biriydi, güzelliği de zaten dillere destan olmuştu. Onu her gören dili ısırtıyor, ahlını başınnan atıyordu. Çünkü o güne kadar analar böyle bir insan dünyaya getirmemişti. Ezizi Mısır'ın hanımı olan Züleyha Yusuf'a aşık oldu. Yusuf buna taviz vermeyince, iftira atarak kendisi enterisini yırtarak: "Bunu Yusuf yırttı" diye bunu gocası hükümdar Ezizi Mısır'ya söyledi. Hükümdar emrederek Yusuf'u Mısır'ın ağır zindanlarınnan birisine atdı. Zindandaki arkadaşlarınnan birisi bir rüya gördü. Gördüğü rüyasında zindancı başı gelif beyaz bir mendil buna verdi. Bu rüyayı Yusuf'a söylediği zaman Yusuf da yorum yaptı ki sen yarı af olacın yani seni yarın berat edeceyler, dedi. O kişi de sarayda aşçı başıydı ve bunu duyan orda ki bir hapis dedi ki ben de bir rüya gördüm; gördüm ki başımda bir honça götürürüm saraya, kargalar honcadaki eşyayı vurup havaya götürür. Hz. Yusuf bu rüyayı şöyle yorum yaptı. "Seni yarın idam edilecekler, kuşlar leşini havaya götüreceyler." O zaman rüyayı söyleyen adam dedi ki: "Men bu rüyayı görmedim yalannan uydurdum." Yusuf dedi ki: "Rüya görenin değil, yoranındı. Men de öyle yordum, yani tabir ettim." Doğrusu sabah açıldı zindancı başı geldi. Aşçı başının berat fermanını öbürkünün de idam fermanını ohudu. Yusuf bir müddet zindanda yaşamını sürdürdü. Ezizi Mısır'da günlerin birinde bir rüya gördü. Gördü ki denizden yeddi zaif öküz çıktı, yeddi kök öküzü uddu. Yedi yaş buğda sümbül de yedi kuru buğda sümbülü uddu. Bu rüyanın tabiri için çeşitli yerlerden rüya tabircisi getirdiler. O zaman zindandan çıkan saraydaki aşçıbaşının ahlına Yusuf geldi. Ezizi Mısır'ın huzuruna çıkararak rüya olayını anlatdı. Ve Yusuf'u da zindandan getirdiler. Rüyayı söylediler. Yusuf rüyayı tabir yaptı. Dedi ki: "Yedi sene çok bolluk olacak bereketli olacak, yedi sene sonrada çok kıtlık olacak insan

ajdığınnan inşanı yiyeceh yeddi sene boyunca. Bunu dinneyen Azizi Mısıri Yusuf u ziraat veziri yafdı ve bu işlerin sorumluluğunu vererek kıtlığa karşı tedbir almasını söyledi. Hz. Yusuf büyük ambarlar yaptırdı. Bütün ziraatçılara öküzü olmayana öküz tohumu olmayana tohum, tarlası olmayana tarla vererek ziraatçıları ekime teşvik etti. Bu yeddi sene boyunca üretilen ürünleri ambarlara depo etdi. Yeddi sene sonra kıtlıh başladı. O geder kıtlıh oldu ku civar komşu ülkelerden Mısıra hububat almah için gelirdiler. Hz. Yakuf'un oğulları da bu kıtlıhtan çok etkilendi. Mısır'a doğru yola çıhdılar. Ve Yusuf'un küçük kardeşi olan Bünyamin'i yanlarına aldılar. Babası itiraz ettiyse de gene götürdüler. Mısır'a vardıklarında her geleni ziraat veziri olan Yusuf'a bildirdiler ki Kenan'nan böyle bir katile gelip hububat istiyiller. Hz. Yusuf yanındaki yardımcısına: "-Get onnarın özkeçmişini örgen gel" dedi. Bu getdi özkeçmişlerini örgendi geldi. Hz. Yusuf un kendi yemek hazırlattı ve onları orya sesletti. Bunlara iltifat yaptı ve yemeği Bünyamin'le beraber yedi fakat Yusuf onları tanıdı onlar Yusuf u tanımadı ve Yusuf onlardan soruşdu ku: "Siz kaç gardaşsınız?" Onlar söyledi ki: -Biz onbir gardeş idik. Ava giderken Yusuf isminde bir gardeşimiz vahşi hayvanlar tarafından parçalanmışdı oda Bünyamin'in öz gardeşi bizimle de baba bir ana ayrı. Dünyada o gardaşımız kimi yakışıklı ahlaklı bir insan daha yoktur. Bilgisi kabiliyeti üstün olduğu gibi çok da tevdudur. Tanıyanlar ona hem heyran olur hem de kıskanarah peşiman olur. Babamızın ismi Yagub'dur söylediler." Yusuf ambarcıya söyledi ki: "-Bunnara ne kadar buğday lazım ise istedikleri kadar ver fakat Bünyamin'in çuvalının içine ölçü kabını sakla ve sonra bunlar gitmeden ölçü kabı kaybolmuş diye bunların yüklerini ara durumu neticede bana bildir." Ambarcı aynı şeyi yaptı. Bünyamin'in çuvalının ölçü kabını cihardı Yusuf'a bildirdi durumu. Yusuf geldi bunara söyledi ki: "Bünyamin burada hapis olacak çünkü ölçü kabı bunun çuvalının çıhdı, diye." Yakup oğulları duruma çoh irahatsız oldular. Bünyamin'in orda kalmasına tepki gösterdiler. Yusuf, o durumu bildiği için ellerini bunların sırtına çekereyh onların sakinleşmesini sağladı. Netice de bunnarnan annaşarah: "Gidin babanızı da getirin durumu burada hallederiz."diyerek söz verdi, fakat Bünyamin'i orada sahladı. Bunlar Kenan iline giderek olayı aynen babalarına annatdılar. Bünyamin'inde bu

sebepten orda galdığını söylediler. Hz. Yagub buna çok üzüldü ve ağladı. Zaten Yusuf'tan sonra beli pükülmüş, saçı ağarmış ve tökülmüş harab bir vaziyette olan Hz. Yagub bu durumu eşidince daha da kötü oldu; dizine vurup ağladı. Tek çare tekrar birlikte Mısır'a dönmekti fakat çok yaşlanmışdı. Bunnar yol hazırlığı yaparakh Mısır'a gitmeğe karar verdiler. Bu arada nerden haber vereyh, Mısırdaki Ezizi Mısır'm ölüm haberi duyuldu ve Ezizi Mısır'ı öldükten sonra Hz. Yusuf Mısır hükümdan olarak ilan edildi. Ezizi Mısnın hünna olma nedeniyle Züleyha bakire kız olarak kalmışdı ve neticede evlenmişlerdi Yusuf la Zileyha. Hz. Yagub Mısır'a vardığında oğullanyla birlikte Hz. Yusuf da karşılamağa çıhdı. O zaman Hz. Yagub gözleri görmediğinnen: "Yusuf un kokusu burnuma gelir." diye oğullarına söyledi. Yusuf da böylece babasını yolda karşılayarak, elini öpdü. O arada sevinçten Hz.Yaguf'un gözderi açıldı ve Yusuf u tanıdı. Böylece bu hikâye de burada sona erdi.

ERMENİ BASKINI ANLATISI

Köylüler arasında geçen bir konuşmada Gara Akpınar'ın zamanında Ermeni Baskınına yaşıyıp en net anlatan kişilerden birisi olduğu üzerine Hacı Murat Utar:Evet ben de Gara Akpınar'ı gördüm. Olayı bizzat kendisinden dinledim. B.Aküzüm köyü halkından yaşlı babalardan ve dedelerden duyduğum gerçek bir olayı hatırımda kaldığı kadar anlatmaya çalışacağım. Tarih 1915 mevsim olarak güz mevsimi Ermeniler Müslüman köylülerine saldırarak köyleri yakma yıkma imha etme ve samanlıklara doldurarak insanları canlı canlı yakmışlar. Bunu duyan köy halkı kendilerine göre bir tedbir almışlar. Köyün halkını üç mahallede toplamışlar. Ve keskin nişancılar köy halkından seçilerek her sığınağa üç-dört tane yerleştirilmiştir. Ve ona göre silah mermi tedbir alınmıştır. Ermeni baskını kazak askerleri Ermeniler Büyükaküzüm'ü basmak isterken keskin nişancılarca zaiyat verilerek geri püskürtülmüştür. Köyü üst tarafında yüksek ocak kelesi adında bir tepe vardır. Ermeni güçleri de o tepede siper almışlardı. Devamlı köyü ateş altında tutarak gündüzleri ateş altına almışlar. Bu mücadele iki gün devam etmiştir. Anlatıcılarına göre bunların mermileri de köy halkının mermisi de azalmıştı. O arada bir tane atlılardan Ermenilere cephaneye mermi getirirken keskin nişancılarından birisi atın üstündeki ermeniye vurur. At bu olaydan ürker ve köye doğru kaçmış. Sığınaklardan bir tane kadını her şeyi göz önüne alarak bu atı dışarı çıkarak getirmiş, tutmuş getirmiş sığınağa oradaki adamlar atın sırtından heybeyi almışlar. Heybenin çok ağır olduğunu söylemişler. İçerisini ağzını açmışlar ki içerisinde hepsi iki gözü de dolu mermi, zaten bunların mermisi de bitmek üzereymiş. Bu olay o kederli dönemde bunları,köy halkını çok sevindirmiş. O günde ermeniyle karşılıklı köye

sohmamak için ateş açmışlar. Ermeni'nin attığı bir top mermisi sığınanlardan birisine isabet etmiş. Ve birkaç tene yaralan ve golu gırılan olmuş, golu gırılanlardan Gara Akpınar'ı kendim çok iyi gördüm ve konuştum. Kendisi de olayın canlı şahidi olduğu için detaylı annadardı. Bu gece olduğunda Ermeni güçlerinin ermeni'ye yardımcı olmak için geldiği haberini almışlar. Netice de bunnarın zor durumda kalacaklarını birbirleriyle istişare ederek, gecenin garannığının faydalanarak köyü terk etme kararına varmışlar. Herkes çol-çocuğunu o zamanın vesayiti olan ve yaşlıları ve çocukları öküz arabasına bindirmişler, kağı arabasına bindirmişler ve olduğu gibi orayı öylece bırakıp çıkmışlar. Köyümüzün yakınlarında olan, Yılanlı köyünden ayrılmış, sabah açılınca ermeni güçleri o köyleri basmış talan etmiş, yağmalamış, evleri ateşe vermiş. Yılanlı köy halkını da toplayarak samanlığa doldurup gazyağı tökerek ateş vermişler. Gece yapılan bu olaydan üç kişi samanlığın bacasından çıharah samanlıkta oradan kaçmayı başarmışlar. Bu üç kişiden biriside Celil isminde bir şahısdı ki olaylara gerçek canlı şahitlerindendir. Böylece Azerbaycan'a Nij kentine bir kısmı sığınmış, bir kısmı Hacı Abbasoğlu'nun Kalbayı Mehemed'in milis kuvvetleri tarafınnan muhafaza altına alınır ve Nij'de bulaşıcı bir hesteli nedeniyle birçoğu orada ölmüş geriye bir müddet sonra haber gelmiş ki Ermeni köyden çekilmiş. Sağ kalanlar köye dönmüş kü köyler hep yihılıp yahılmış. Yeniden hayat mücadelesi devam etmiştir. Bu yaşanan gerçek olayı da böylece burada noktıyoruz. Olay teferruatıyla birlikte anlatılırsa çok uzun sürer.

İSKENDER-İ ZULKARNEYN'İN SIRRI ANLATISI

Köylülerin sır tutmayan bir kişiden şikâyeti üzerine sohbete giren Hacı Murat Utar Iskender-i Zulkarnenyn isminde bir hükümdar varıydı. Bu hükümdar hansı berbere traş olsa, berberi çağırır mahsende kafasını vurdururdu. Bir gün gene bir berbere heber verdirdi. Bu berber geldi. Bu berberin şahsiyetli bir fiziki yapıya sahip olduğunu gördü. İçinnen bir buna karşı sevgi oyandı. Berber İskender-i Zulkarneyn'i traş etti. Traş bittikten sonra berberi mahsene götürdü. Orda gafası vurulannarı görsetti. Söyledi ki: "-Sana gıyamadım eğer söz ver söylemiyeceğine, konuşmayacağına seni biraşım." Çünkü İskender'in gafasında bir çift boynuzu varıydı. Berberde söz verdi ki: "Söylemiyecem, serbest bıraktı. Ve bu söz bunun içerisini de çoh rahatsız etti. En son getti, bir guyuya eyildi dedi ki: "İskender-i Zulkarneyn'in boynuzu var boynuzu." Dinleyicilerden birisi: "Söyleme oğlum yerin kulağı var!" Guyudan bir çift gamış çııdı. Gamışlar durmadan şu şekilde öterdi: "İskender-i Zulkarneyn'in buynuzu var buynuzu" bunu duyanlar padişaha haber verdiler. Padişah o adamı sesdetdi. Berberi: "Sen birisine söyledin mi? Aramızda sır galacaydı." Berber dedi ki: "Yalnız bu söz meni, çoh rahatsız elledi gece gettim; boş bir guyuya dedim. İskender yaman adamıydı. Doğru söylediği için berberi affeledi. Guyuyu da tahrip elledi. Herkes tarafınnan örgendiler İskender-i Zulkarneyn'in buynuzu olduğu örgenildi. Bu hikâyede belece son buldu. Dinleyicilerden biri: "Ay Hacı bu İskender bu adamları yanı berberreri öldürden de heç mi vıjdanı sızdamırmış?" Hacı Murat: "Sızdıyırılmış ki bu berberi affeliyif. Dinleyici: "Ay Hacı ey ki o devirde berber olmamışık."

2. SÖZLÜK

SÖZLÜK

A

Arazı	:Arazi
Acımayacak	:Açmayacağız
Arkası Üste Uzandı	:Sırt Üstü Uzandı
Ahıllı	:Akıllı
Annatdı	:Anlattı
Aşığ Oldu	:Aşık oldu
Alıf	:Alıp
Ajdığınman	:Açlığınıdan
Annaşarah	:Anlaşarak
Annatdıhlarına göre	:Anlattıklarına göre

B

Balıh	:Balık
Balalar	:Çocuklar
Bahıflarkı	:Bakmışlarki
Bele	:Böyle
Bahdıki	:Baktıki
Başı Dara tüşen	:Sıkıntıya düşen
Bırahım	:Bırakayım
Bağırttırarah	:Bağırttırarak
Biziymişiyh	:Bizmişiz

Ç

Çatabil	:Yetişebil
Çekereyh	: Çekerek

D

Dağ Görmemiş	: Acı Görmemiş
Defnetdiyhden Sonra	: Defin ettikten sonra
Deyirsen	: Söylüyorsun
Doyuracam	: Doyuracağım
Doyuraram	:Doyururum

E

Ehvalatına	: Durumuna
Eledi	: Ett
Eliyirdi	: Ediyordu
Enerek	: İnerek

G

Gadar	: Kadar
Gafa	: Kafa
Galacaydı	: Kalacaktı
Galdığını	:Kaldığını
Gamış	: Kamış
Gapı	:Kapı
Garnını	: Karnını
Gederken	:Giderken
Gelif	: Gelip
Getdi	: Gitti
Getirmişem	: Getirmişim
Gene	: Yine

Gideciyih	: Gideceğiz
Günebakan	: Ayçiçeği
Güz	: Sonbahar
Gocalma	: Yaşlanma
Gocası	: Eşi
Gorha Gorha	: Korka korka
Goymuştur	:Koymuştur
Guyu	: Kuyu

H

Hansı	: Hangi
Horya	: Nereye
Heç bir	: Hiçbir
Heçcekese	: Hiç kimseye
Hestelih	: Hastalık
Hile Yapıt	: Hile Yaparak
Honça	: Sepet
Hünna Ol	: İktidarsız Ol

I

Işih	: Işık
------	--------

İ

İğdam	: İdam
İras Gele	:Rast Gele
İstiyirem	: İstiyorum

K

Kaçmah	: Kaçmak
Kalacah	: Kalacak
Karşı Çıhdı	: Karşı Çıktı
Keçen	: Geçen
Keçinin Ağzıncah	: Keçinin Konuşma tarzıyla
Kıtlıh	: Kıtılık
Kök Öküzü Uttu	: İri öküzü yuttu
Küçühdü	: Küçüktü
Kürek	: Koltuk altı

O

Ohudu	: Okudu
Olacah	: Olacak
Ortah Yarar Olarah	: Ortak Karar Olarak
Oyandı	: Uyandı

Ö

Öldürmeyin	: Öldürmek
Örgen	: Öğren
Öterdi	: Söylendi
Öz keçmiş	: Öz geçmiş

P

Pitmedi	: Bitmedi
---------	-----------

R

Remilci	: Kahin
---------	---------

Sabah açılınca	: Yarın olduğunda
Salmazdım	: Atmazdım
Sesdenerek	: Seslenerek
Sesdetti	: Çağırttı
Set çeyhdirmiş	: Duvar ördürmüş
Sığınah	: Sığınak
Soruşdu	: Sordu

T

Tahar	: Takar
Tandırın Galamış	: Ocağı Yakmış
Tavşır	: Tembih et
Tedbirnen Açıklar	: Tedbirle açmışlar
Tene	: Tane
Tökerek	: Dökerek
Tökül	: Dökül
Tutarah	: Tutarak
Tüş	: Düş
Tüşünerek	: Düşünerek

U

Uharıdan	: Yukarıdan
Uşah	: Çocuk

Ü

Üçün	: İçin
------	--------

V

Vereyh	: Verelim
Vesayiti	: Vasıtası
Vurup havaya Götürüfler	: Alarak havaya götürüyorlar

Y

Yaf	: Yap
Yakalıyarak	: Yakalayarak
Yemeh	: Yemek
Yiyecik	: Yiyeceğiz
Yohuymuş	: Yokmuş
Yüzü gara olur	: Yüzü kara olur

ÖZET

Türk halk anlatıları hakkında bugüne kadar birçok çalışmalar yapılmıştır.“Canlı Bir Gösterim” çerçevesinde, biz kendi çalışma alanımız olan, Kars yöresine baktığımızda; sözlü kültür geleneğinin, bu yörede günümüzde hâlen zengin imkânlarla sahip bir devamlılık arz ettiğini görmekteyiz. Bizim ele aldığımız Karslı Hacı Murat Utar’ın halk anlatılarının dışında, bölge araştırıldığında, bir kişinin çalışmalarının kifâyet etmeyeceği kapsam da bir çalışma alanı söz konusudur. Yörede halk anlatılarının “Performans Teori (Canlı Bir Gösterim)” kuramıyla örtüşen ve incelenebilir, açıklanabilir bir şimdiki zamanı ihtiva etmesi, durumuyla çalışmamızın, bu kuram çerçevesinde daha faydalı olacağına inandık.

Çalışmamızda, Performans Teorinin izahı üç kısımda incelenmektedir. Bu bölümler içerisinde performans Teorisinde doku ve bağlam, mesaj ve iletişim, sosyal çevre başlıklarıyla bilgi verdikten sonra bunların ışığında performans teori’nin (Canlı Bir Gösterim) ne olduğunun anlaşılmasını sağlamaya çalışarak, bu teori çerçevesinde konumuzu inceledik.

Halk Anlatılarının Genel Özellikleri hakkında, bilgiler vererek kendi anlatılarımız paralelinde tespitler yapmaya çalıştık. Bu tespitlerimizin ilki Kars yöresindeki hikâyecilik geleneği ve halk hikâyelerinin konularının ve kaynaklarının neler olduğu hakkında özetle bir fikir sahibi olmak ve Hacı Murat Utar’ın halk anlatılarındaki yerini tespit etmektir. Bu cümleden hareketle bu manada ön bilgileri oluşturarak geleneğin daha anlaşılır olmasını sağlamak amacını gerçekleştirmek istedik.

Anlatıların araştırma konusu kapsamında derlenen anlatı metinleri, bağlam (=context) özellikleri hesaba katılarak, Edebiyat ve Halk biliminin metotlarının yardımıyla tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu tahliller Metin (halk hikayesi), Anlatıcı (hikayeci), Anlatıların Dinleyici çevresi başlıkları altında yapılmıştır.

Birinci bölüm Hacı Murat Utar'ın hayatını anlatırken Anlatıcımızın başından geçen önemli olaylar, tarihler, anlatı repertuvarını oluşturmaya başladığı zamanlar ve bugünkü durum verilmiştir. Ayrıca zaman zaman anlatıcımızın beyanatlarına yer verilmiş ve bu beyanat çerçevesinde anlatı geçmiş ve sanatçı kişiliği yansıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Hacı Murat Utar'ın repertuvarındaki halk anlatılarının mahiyeti, teşekkülü hakkında bilgi verdikten sonra, anlatılarındaki anlatım problemlerini ele almaya çalıştık. Bu cümleden olarak, önce anlatıların motif halkaları ve olay örgüsü daha sonra da sırasıyla tema-konu, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcısı ile anlatım tarzları gibi meseleler değerlendirilmiştir. Anlatıların dil ve anlatım özellikleri hakkında, genel bir bilgi verdikten sonra, anlatılardaki kahramanların isimleri ve bunu müteakip sırasıyla benzetmeler, ses taklidi kelimeler, deyimler ve mizah alt başlıklarıyla anlatıların dil ve anlatım özellikleri incelenmiştir.

"Kaynakça" da çalışmanın hazırlanması sırasında, yararlandığım kaynaklar alfabetik bir düzene bağlı kalınarak, verilmiş ve bu eserlerden yapmış olduğumuz alıntılar, çalışmamızın içinde belirtilmiştir.

Anlatıların anlatı metinleri, anlatıcının anlatmış olduğu, yöresel ağız tarzıyla verilmiştir. Halk anlatılarında geçen anlamı bilinmeyen kelime ve ifadeler, değışik kullanılan kelimeler, “Sözlük” kısmında açıklanmıştır.

Bu Çalışmanın sona ermesinde bazılarının isimlerini yazdığım, bazılarında ise maalesef bahsedemediğim Kars’ın Akyaka İlçesi ve Büyük Aküzüm köyündeki dost ve arkadaşlarıma, özellikle anlatıcımız Hacı Murat Utar’a teşekkür etmeyi zevkli bir vazife saymaktayım. Tezin hazırlanması sırasında öneri ve görüşleri ile danışmanlık yaparak beni yönlendiren sayın hocam Yrd.Doç.Dr.Hamiye DURAN ve yine değerli görüşlerinden faydalandığım Prof.Dr.M.Öcal OĞUZ’a teşekkürü bir borç bilirim.

HÜSEYİN TAŞDEMİR

ABSTRACT

Lots of studies have been carried out about Turkish Public Narratives till today. In borders of 'an alive performance' if we look in the neighbourhood of Kars where we carried out our study, we could see that oral cultural tradition is still going on with rich opportunities. If this neighbourhood is investigated, except the Public Narratives of Hacı Murat Utar from Kars whom we tackled, it is understood that one personal study is not enough to cover the whole area of study. In this neighbourhood, we believe that our study would be more beneficial if Public Narratives contain an explainable present tense which is examinable and parallel with performance theory (an alive performance).

Through the end of the work, we try to determine the place of Hacı Murat Utar's Public Narratives in Turkish Folklore by our own researches in borders of 'an alive performance', by giving information from different resources, by taking into consideration the traditions of the neighbourhood and narration, by considering narrator, audience and the text.

In the first part of our study, after giving short information about the geographical and historical place of the neighbourhood of Kars, parts and audience of the narrations are presented via our observations and evaluations by giving general information about the narrations.

In the second part, we try to abide by the compilation by giving Hacı Murat Utar's life from his perspective.

In the third part, we try to deal with the problems of expression, after giving information about the nature and formation of Public Narratives in the repertoire of Hacı Murat Utar.

In the forth part, compiled narratives are analyzed with the help of literary and folkloric methods reckoned with the contextual properties. First of all, pattern rings and episode then; theme, time, place, characters, point of view, narrator and narration techniques are evaluated in turns.

In the fifth part, after giving general information about the lingual and expressive properties of the narratives, these lingual and expressive properties are investigated by ourselves with the names of the heroes, imitations, imitational words of sounds, idioms and humour subtitles in turns.

In the sixth part, narrative texts of expressions are given with the local speech style of the narrator. Unknown words and expressions, words with different usages in these Public Narratives are explained in '*Dictionary*' part.

In '*Bibliography*', resources that we used are given in alphabetical order, and quotations that we take from these resources are pointed out in our study.

I regard it is a pleasant duty to thank to people in 'Kars-Akyaka' and in 'Büyük Aküzüm Köyü' that I mentioned in this book or not, especially our narrator Hacı Murat Utar.

I usually consulted to my counselor of thesis Yrd.Doç.Dr. Hamiye DURAN and Prof.Dr. M.Öcal OĞUZ about the subjects and the plan of the study.

HÜSEYİN TAŞDEMİR

